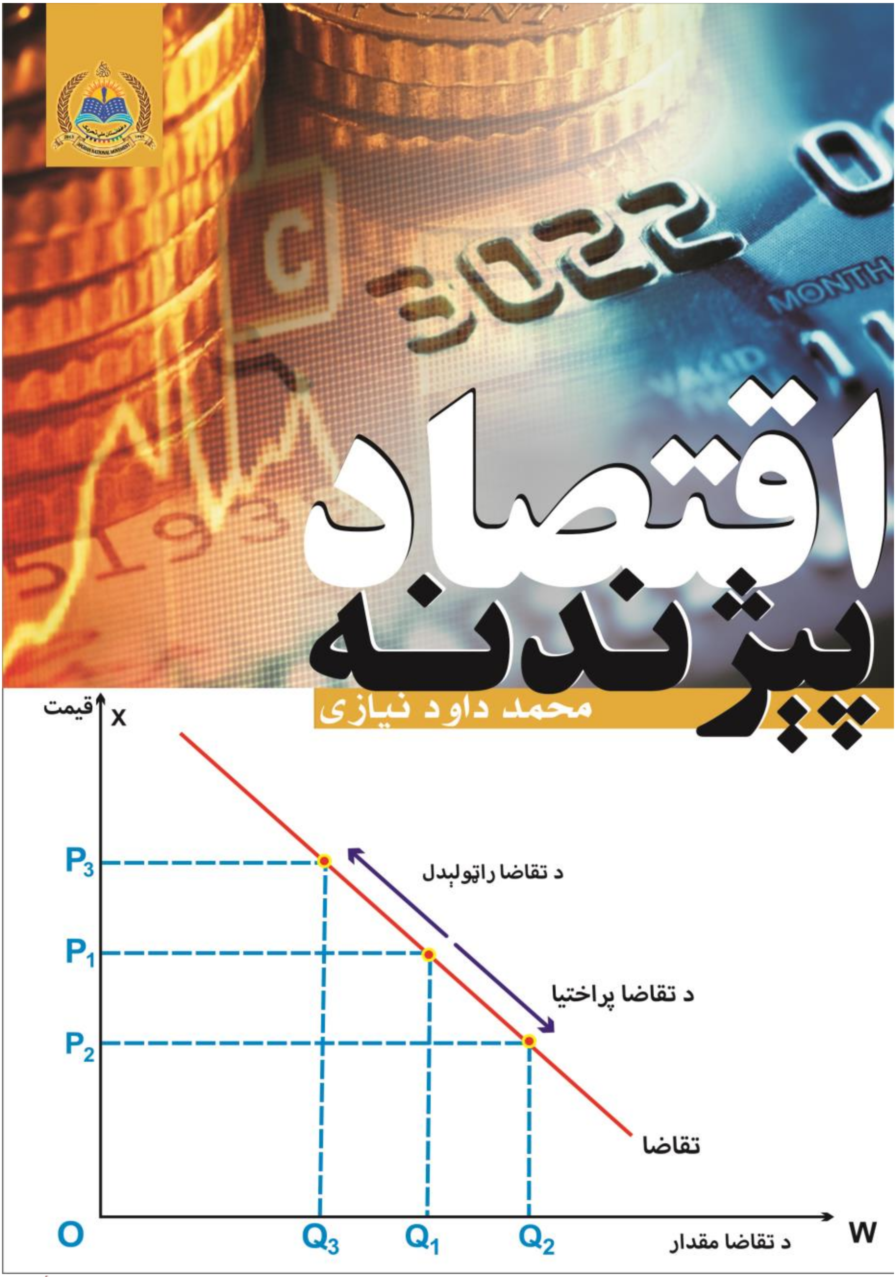
اقتصاد
پېژندنه
محمد داود نیازی
قیمت
X
P3
P1
P2
د تقاضا راټولېدل
د تقاضا پراختیا
تقاضا
O
Q3
Q1
Q2
د تقاضا مقدار
W

ډالۍ

د نړۍ دویم لوی مفکر ډاکټر اشرف غني احمدزي ته !

م.د. نیازی

د کتاب ځانګړني:

د کتاب نوم: اقتصاد پېژندنه
لیکوال : محمد داود نیازی
برېښلیک: dawood1919@gmail.com
اړیکه: 0093778878349
خپرندوی: د افغانستان ملي تحریک فرهنګي ځانګه
د خپرندوی پرله پسې نومره: (۳)
چاپشمېر: ۱۰۰۰ ټوکه
چاپ وار: لومړی
چاپ نېټه: 2014 / 1393

لړلیک

سرلیک | مخ

سرلیک	مخ
سریزه	۱
لومړۍ څپرکی	۳
بنسټیز مسایل	۳
اقتصاد تعریف	۱۹
د اقتصاد علم لمن	۲۲
اقتصادي قوانین	۴۵
د اقتصاد د علم ګټې	۴۹
نړیوال اقتصادي سیستمونه	۵۰
د بازار اقتصادي نظام	۵۲

سوسیالیزم اقتصادي نظام	۶۱
اسلامي اقتصادي نظام	۶۷
دويم څپرکی	۷۳
د شمتنی پیدا ینبت	۷۳
د تولید عوامل	۷۶
ځمکه	۷۶
کار	۸۰
نفوس	۸۹
پانګه	۹۹
متشبث	۱۰۳
د تولید قوانین	۱۰۶
د حاصل د ډیربنت اویا د لګښت د کمښت قانون	۱۰۷
دحاصل یا د لګښت د استقرار قانون	۱۱۱

د حاصل د کمښت یا د لګښت ډیرښت قانون	۱۱۶
تولیدونکو نظریه	۱۲۵
د مصرفونکو نظریه	۱۳۷
دریيم څپرکی	۱۵۳
تقاضا	۱۵۳
عرضه	۱۸۴
څلورم څپرکی	۲۱۳
بازار	۲۱۳
د بازار توازن	۲۲۴

سریزه

اقتصاد یو داسې علم دی چې په نړۍ کې انسان ته لارښوونه کوي څو خپل موجود وسایل څنګه وکاروي؟ د یوې ټولنې په ټولو مسایلو کې اقتصادي مسایل ډېر مهم او برخلیک ټاکونکي دي ، اقتصاد د ټولنې په ټولو برخو (سیاسي،فرهنګي، ټولنیزه) کې ډېر لوړ اهمیت لري ،د یوې ټولنې خپلواکي او د طبیعي پېښو سره مقاومت په اقتصادي ځواکمنتیا پورې اړه لري ،د اقتصادي مسایلو په اړه ښه پریکړه کولای شي چې ټولنه د پرمختګ لوړو څوکو ته ورسوي. که په نړۍ کې اقتصادي مسایلو شتون نه درلودای نو نړۍ به دومره پرمختګ نه وای کړی همدا اقتصادي مسایل دي چې انسان پرمختګ ته هڅوي ، که په نړۍ کې ټولو مسایلو ته پام وکړو او په اړه یې څېړنه تر سره کړو نو رېښنه یې اقتصادي مسایلو پورې رسیږي او د هر پېښې تر شاه اقتصادي مسله شتون لري. که د نړۍ هیوادونو ته ځیر شو هغه هیوادونه چې بډایه دي ، ښې اقتصادي سرچینې لري او خپلې سرچینې یې په ښه توګه کارولي د وګړو د ژوند سطحه یې لوړه ، د ژوند ډېرې اسانتیاوې لري دژوند اړتیاوې یې په ښه توګه پوره کیږي خو هغه هیوادونه چې ښې سرچینې او یا بډایه نه دي وګړي یې ښه ژوند نلري ، د ژوند سطحه یې لوړه نه ده او د ژوند اړتیاوې په ډېره ستونزمنه توګه پوره کوي. چې له بده مرغه زموږ هیواد هم سره ددې چې ښې اقتصادي سرچینې لري خو بیا یې هم وګړي په بیوزلۍ کې ژوند تیروي او ډېری

وګړي خپلې ټولې اړتیاوې نشي پوره کولای یوازینې لامل یې د هیواد د اقتصادي سرچینو څخه ښه ګټه نه پورته کول دي . لکه څرنګه مو چې ولس بیوزله دی همداسې مو ژبه هم بې وزله ده او د نثري لیکنو له کمښت سره مخ ده .په دې ډول ژبه کې د کتاب لیکل ستونزمن کار دی ځکه په دې ډول ژبه کې هغه الفاظ چې په نورو ژبو کې وي او یا په دې برخه کې ورته کار شوی وي نشته نو له دې کبله په دې ډول ژبو کې د الفاظ او یا د هغه لغاتونه چې دقیقه مانا ورکړي نه وي او پیدا کول یې ستونزمن وي . له کبله زه هم د دې کتاب په لیکو کې له همدې ستونزې سره مخ وم تر یو بریده مې هڅه کړې تر څو ډېر معیاري او دقیق لغات پیدا کړم . خو د ستونزو سره سره ما هڅه کړې تر څو درنو لوستونکو ته داسې په زړه پورې معلومات برابر کړم تر څو هغوی ته ګټور تمام شي او هغه لوستونکي چې غواړي د اقتصاد د علم په اړه معلومات حاصل کړي ښه ګټه واخلي . د دې کتاب په لیکولو کې مې هڅه کړې چې له کورنیو او بهرنیو ماخذونو ګټه واخلم او یو داسې کتاب برابر کړم تر څو لوستل یې د هر انسان لپاره په زړه پورې وي . په پای کې له ټولو قدرمنو لوستونکو څخه هیله کوم که د د کتاب په کومه برخه کې له ما څخه تیروتنه شوی وي راته ښښنه وکړي او د بیا غبرګیدو د مخنیوي لپاره یې راته په ګوته کړي .د اباد خپلواک ،لوی افغانستان په هیله .

محمد داود نیازی

کابل احمد شاه بابا مینه

26/1/1393

لومړی څپرکی

بنسټیز مسایل Basics issues

انسان په نړۍ کې له نامحدودو غوښتنو سره رامنځته شوی ، چې دغه غوښتنې له انسان سره تر مرګه پورې مل وي. په پخوانیو زمانو کې دغه غوښتنې ساده او لږې وې مګر د تهذیب او تمدن د پرمختګ سره غوښتنو ډیر والی وموند او په ډولونو کې یې توپیر رامنځته شو، په بنسټیز ډول انسان د خوراک لپاره خوړو ته ،د پوښاک لپاره جامو ته ،د اوسیدو لپاره کور او د ناروغۍ لپاره درملو ته اړتیا لري. مګر د دې تر څنګ انسان یو شمیر نورو شیانو ته هم اړتیا لري چې د انسان ژوند ورسره اسانیږي د ساري په ډول تیلفون(لرغړۍ)،موټر،بریښنا او نور. دد غو غوښتونو د لاسته راوړولو لپاره انسان تل بیلابیلې کړنې ترسره کوي او شتمني پرې لاسته راوړي موږ او تاسو پخپل چاپیریال کې ګورو چې انسان په نړۍ کې په بیلا بیلو کارونو بوخت وي سوداګر سوداګري،کاریګر کار،روغتیا پال روغتیا پالي ،انجنیر انجنیري او نور انسانان پخپلو کارونو بوخت وي څو عواید لاسته راوړي او د خپل عاید سره سم خپلې اړتیاوې پوره کړي.

په حقیقت کې د انسان غوښتنې ډیرې او د لاسته راوړلو سرچینې یې کمې دي نو ځکه انسان تل په دې هڅه کې وي چې څنګه خپلې ډیرې غوښتنې د لږو سرچینو په وسیله تر لاسه کړي،دغه غوښتنې دوه ډوله لري :

1. غیر اقتصادي غوښتنې : غیر اقتصادي غوښتنې هغه غوښتنو ته ویل کیږي چې د هغو د لاسته راوړولو لپاره د شتمنۍ لګښت ته اړتیا نه وي یانې دا ډول غوښتنې په وړیا ډول انسان ترلاسه کوي د غیر اقتصادي غوښتنو د پوره کیدو لپاره د شتمنۍ لګښت او هڅو ته اړتیا نه وي . د ساري په ډول د هوا تنفس،د لمر له رڼا ګټه پورته کول،باران او نور. دا چې د اقتصاد د علم اړیکه له اقتصادي غوښتنو سره ده نو له دې کبله موږ له غیر اقتصادي غوښتنو له لوستلو ډډه کوو.

2. اقتصادي غوښتنې : ټولې هغه غوښتنې چې انسان یې د شتمنۍ د لګښت په وسیله تر لاسه کوي اقتصادي غوښتنې بلل کیږي. د ساري په ډول د خوراکي توکو د رانیولو لپاره پیسو ته اړتیا ده یا د کورنو د پیرلو لپاره پیسو ته اړتیا ده که موږ او تاسو د پورتنیو توکو د رانیولو لپاره شتمنۍ له ځانه سره ونلرو نو موږ پرې خپلې پورتنۍ اړتیاوې نه شو پوره کولای . انسان د خپلو غوښتنو د پوره کولو لپاره تل هڅې ترسره کوي، د اقتصاد علم هم له اقتصادي غوښتنو سره اړیکه لري موږ او تاسو چې کومې غوښتنې د شتمنۍ د لګښت له لارې تر لاسه کوو اقتصادي غوښتنې بلل کیږي. د اقتصاد د علم پوهانو د انسان اقتصادي غوښتنې په درې برخو ویشلې دي :

- اړتیاوې : اړتیاوې هغه غوښتنو ته ویل کیږي چې د انسان په ژوند کې بنسټیز اهمیت لري یا انسان پرته له هغو څخه خپل ژوند ته دوام نه شي ورکولای .د ساري په ډول خوراک،اوبه،لباس،د اوسیدو ځای،درمل او …

- اسانتیاوې : هغه غوښتنې چې د انسان په ژوند کې اسانتیاوې رامنځته کوي او په ترلاسه کولو سره یې د انسان ژوند اسانیږي، انسان پرې ډاډ او سکون ترلاسه کوي ، د انسان ژوند ورسره هوسا کیږي د سارې په ډول تیلفون (لرغږی) ،د لیږد وسایل،برېښنا ،تلویزیون او…

- تجملي توکي: په تجملي توکو کې ټول هغه وسایل شامل دي چې د انسان په ژوند کې د عیش عشرت لپاره کارول کیږي دا ډول وسایل زموږ په غوښتنو پورې هیڅ اړه نلري،ځکه د دا ډول وسایلو په ترلاسه کولو سره د انسان په وړتیاوو کې کوم توپیر نه راځي او که ترلاسه یې نکړي نو بیا هم کوم توپیر نلري. دا ډول وسایل زموږ ژوند زړه راښکونکی او رنګینوي، په حقیقي ژوند کې هیڅ ډول ارزښت نلري یوازې د شان او شوکت لپاره وي د ساري په ډول د لوکس(عصري)موټر درلودل یا د ماڼیو جوړول او نور.

ډیری خلک تجملي وسایلو ته جواز ورکوي او دا دلیل راوړي چې د دې ډول وسایلو کارول د انسان په وړتیا کې ډیر والی راولي ، د دا ډول وسایلو د لاسته راوړلو لپاره ډیرې وړتیا ته اړتیا ده.

د غوښتنو پورتني ډولونه ثابت نه دي بلکې نسبي حیثیت لري ځکه ډیر داسې توکي شته چې د یو انسان لپاره اړتیا خو بل ته اسانتیا او کیدای شي ددریم لپاره تجملي وي .

د اقتصادي غوښتنو ځانګړتیاوې

- نامحدودې غوښتنې : انسان د خپلو غوښتنو د پوره کولو لپاره تل په هڅه کې وي څو خپلې غوښتنې پوره کړي خو کله چې د انسان یوه غوښتنه پوره شي سمدستي بله رامنځته کیږي. دا سلسله د انسان د ژوند تر پایه ادامه لري او هیڅکله هم د انسان ټولې غوښتنې نه پوره کیږي نو ځکه ټولې اقتصادي غوښتنې نامحدودې دي.

- د غوښتنو تکرار : د انسان ډیری اقتصادي غوښتنې داسې وي چې تل تکراریږي، کله چې یو ځل پوره شي له لږ وخت وروسته بیا رامنځته کیږي لکه ،کله چې انسان تږی شي د اوبو په څکلو سره د تندې غوښتنه له منځه ځي خو له لږ وخت وروسته انسان بیا ځلې تږی کیږي .همدارنګه د سهار له ډوډۍ وروسته بیا په غرمه کې د ډوډۍ خوړل او نور .

- په متبادلو لارو د غوښتنو پوره کیدا : موږ یوه غوښتنه د بیلا بیلو وسایلو په مرسته پوره کولای شو یانې د یوې غوښتنې د پورکیدو لپاره له بیلا بیلو وسایلو کار اخیستلی شو. د مثال په توګه د لوږې په وخت کې د ډوډۍ یا د وریجو په وسیله د لوږې لرې کول .

- د غوښتنو په اهمیت کې توپیر : د انسان ځینې غوښتنې مهمې او ځینې لږې مهمې وي چې د پوره کیدو په وخت لومړی مهمې غوښتنې او په دویم قدم کې لږې مهمې غوښتنې پوره کوي د بیلګې په توګه د ډوډۍ اړتیا نسبت څادر ته ډیره ده د لایق زده کوونکی لپاره د ښه کتاب رانیول نسبت د فلم له لیدو څخه مهم دي.

- د غوښتنو تړلتیا: د انسانانو ځینې غوښتنې یو له بل سره تړلې دي یو د بل د پوره کیدو لپاره اړینې وي د ساري په ډول د لیک لیکلو لپاره د کاغذ او قلم اړتیا یا د موټر لپار د تیلو اړتیا او نور.

- د اړتیاوو تر منځ سیالی : د انسان غوښتنې نامحدوده دي خو له انسان سره د غوښتنو د پوره کیدو لپاره وسایل کم دي. د انسان لپاره د ټولو غوښتنو پوره کیدا ناممکنه ده نو له دې کبله د انسان د غوښتنو تر منځ سیالۍ روانه وي کومه غوښتنه چې ډیره مهمه وي هغه لومړۍ او نورې غوښتنې یو په بل پسې وخت په وخت پوره کوي.

- موسمي غوښتنې : د انسان ډیری غوښتنې موسمي وي چې د موسم له بدلیدو سره بدلیږي د ساري په ډول د ګرمۍ په موسم کې د یخ اړتیا یا د یخنۍ په موسم کې ګرمو جامو ته اړتیا.

- دغوښتنو په اهمیت کې تبدیلي : د انسان غوښتنې د تل لپاره یو شان نه وي د وخت په تیرید سره په کې تغیر راځي که په یو وخت کې یو شی انسان ته

ډیر اهمیت ولري مګر د وخت په تیریدو سره د هغه شي په اهمیت کې د انسان لپاره تغیر راځي د ساری په ډول د ناروغۍ په وخت کې د ښو غذاګانو خوړل مګر کله چې انسان رغیږي نو بیا ورته د ډیرو ښو غدا ګانو خوړل مهم نه دي نسبت د ناروغۍ په وخت کې.

- د پوهې له کبله د غوښتنو ډیر والی : د پوهې په ډیر والي سره د انسان په غوښتنو کې زیاتوالی راځي زموږ ځینې غوښتنې هغه وخت را پیدا کیږي، کله چې موږ د یو توکي په اړه پوهه ترلاسه کړو او په دې پوه شو چې دغه توکی زموږ کومه غوښتنه پوره کولای شي د اقتصادي پرمختګ او ساینسي نوښتونو سره د انسانانو په غوښتنو کې هم زیاتوالی راځي .که د نړۍ د هیوادنو د وګړو ترمنځ غوښتنو ته نظر واچوو نو وبه ګورو چې کوم هیوادونه پرمختللي دي د هغوي غوښتنې هم ډیرې دي ،په نړۍ کې د تیلفون ،موبایل ،کمپیوټر او نورو وسایلو په رامنځته کیدو سره د انسانانو په غوښتنو کې نور ډیروالی هم راغلو .

موخه End : ټولې هغه غوښتنې او اړتیاوې چې انسان یې پوره کول غواړي موخې ګڼل کیږي،که یو انسان خوراک ،لباس او د اوسیدو د ځای اړتیاوې پوره کوي نو دا ټولې د دې انسان موخې دي ، د بیلا بیلو موخو د لاسته راوړلو لپاره بیلابیل وسایل په کار اچول کیږي هر څومره چې یوه موخه لویه وي په هماغه اندازه یې د لاسته راوړلو لپاره له لویو وسایلو کار اخیستل کیږي،د انسان په ژوند کې موخې توپیر لري خو په ټولیز ډول په نړۍ کې یو انسان دوه ډوله موخې لري: اقتصادي او غیراقتصادي .اقتصادي موخې هغو موخو ته ویل

کیږي چې انسان یې د شتمنۍ د لګښت په وسیله تر لاسه کوي د ساري په ډول خوراک ،لباس او نور.غیر اقتصادي موخې هغو موخو ته ویل کیږي چې د شتمنۍ له لګښت څخه پرته نه شي تر لاسه کیدای د ساري په ډول د هوا تنفس،باران اوبه او نوري. اقتصادي موخې لاندي ځانګړتیاوې لري:

1. نامحدودې : اقتصادي موخې نامحدودې دي کله چې یوه پوره شي بله رامنځته کیږي همداسې ادامه لري .

2. د موخو په اهمیت کې توپیر : د انسانانو موخې یو له بل سره توپیر د انسانانو ځینې موخې ډیرې مهمې دي او ځینې یې لږې مهمې چې انسان لومړی مهمه موخه پوره کوي په دویم قدم کې هغه موخې پوره کوي چې لږ اهمیت ولري د مثال په توګه له یو انسان سره سل افغانۍ شته او نوموړی شخص دوه موخې لري: چکر وهل او د ډوډۍ خوړل ، دې انسان ته لومړۍ مهمه موخه د ډوډۍ خوړل دي او دویمه موخه یې چکر وهل دي .

3. د موخو په اهمیت کې تغیر : د وخت په تیریدو سره د انسان په ځینو موخو کې تغیر رامنځته کیږي ځکه په یو وخت کې یوه موخه ډیر مهمه وي خو لږ وخت وروسته بیا د موخې په اهمیت کې توپیر رامنځته کیږي. لکه د ژمي په موسم کې تودو جامو ته ډیره اړتیا وي خو کله چې موسم بدل شي بیا دومره اړتیا نه لري .

4. د موخو د پوره کيدو په وخت کې توپير : د انسان ځينې داسې موخې وي چې هغه بايد ډير ژر پوره شي مونږ ورته انتظار نه شو کولی لکه د ډوډۍ خوړل ،اوبه څښل خو ځينې داسې موخې چې ډير وخت ته اړتيا لري لکه ډاکتريدل،انجنير کيدل او نور .

5. موخې د وسيلې په توګه : بعضې وخت يوه موخه د بلې موخې د ترلاسه کولو لپاره وسيله ګرځي د ساري په توګه يو انسان غواړي پوهه ترلاسه کړي چې دا يې لومړی موخه وي خو کله چې عالم شي بيا له خپل علم څخه ګټه اخلي او پيسې لاسته راوړي چې علم د پيسو دلاسته راوړلو موخه ګرځي.

توکي **Goods** : ټول هغه شيان چې د انسان د غوښتنو د پوره کيدو قابليت ولري توکي بلل کيږي. لکه هوا ،ډوډۍ،کتاب دا ټول د انسان اړتياوې پوره کوي چې توکي بلل کيږي .انسان چې کوم توکي د خپلو غوښتنو د پوره کيدو لپاره کاروي ځينې يې په وړيا توګه ترلاسه کوي او ځينې داسې توکي دي چې د شتمنۍ او يا د کار په وسيله ترلاسه کيږي نو ځکه مو توکي په دوو برخو ويشلي دي :

غيراقتصادي توکي **Non-economic goods**: غير اقتصادي توکي هغه توکو ته ويل کيږي چې انسان يې په وړيا توګه تر لاسه کوي، داسې توکي انسان نه شي پيدا کولی د ساري په ډول لکه باران ، رڼا او نور . مونږ په اقتصاد کې له دا ډول توکو سره سرو کار نه لرو ځکه چې مونږ يې په وړيا توګه تر لاسه کوو غير اقتصادي توکي لاندې ځانګړتياوې لري :

a) افاده : په غیراقتصاد توکو کې افادیت شتون لري او د انسانانو د اړتیاوو د پوره کیدو وړتیا لري.

b) طبعي ډالۍ : غیراقتصادي توکي طبعي ډالۍ ده د انسان زحمت په کې دخیل نه دی د ساري په توګه د تنفس لپاره هوا ،د لمر رڼا او نور چې څښتن تعالی انسانانو ته ورکړي دي.

c) په ډیر مقدار : د غیراقتصادي توکو دربیمه ځانګړتیا دا ده چې په ډیر مقدار شتون لري انسان چې هر څومره وغواړي کارولی شي لکه د لمر رڼا ،هوا .

d) ملکیت : غیراقتصادي توکي د چا ملکیت نه دی هر څوک تري ګټه پورته کولای شي.

e) اخیستل او خرڅول : غیراقتصادي توکي انسانان په وړیا توګه ترلاسه کوي اخیستل او خرڅول کیږي نه .

اقتصادي توکي Economic goods: هغه توکي چې د شتمنۍ او یا د کار په وسیله یې انسان ترلاسه کوي اقتصادي توکي بلل کیږي. چې لاندې دوه ډولونه لري :

- مصرفي توکي consumer goods: هغه توکي چې انسان یې په مخامخ ډول کاروي او په دې کې داسې توکي هم وي چې له لږ کارونې وروسته

له منځه ځي او ځيني داسې توکي وي چې د ډېر وخت لپاره کارول کيږي لکه: موټر، کور. ټول هغه توکي چې انسانان يې د کاروني په موخه پيري مصرفي توکي بلل کيږي. مصرفي توکي د انسانانو اړتياوې پوره کوي د نورو توکو په پيدا کيدو کې ونډه نه لري.

- پانګيز توکي **capital goods**: پانګيز توکي هغه توکو ته ويل کيږي چې انسان يې په مخامخ ډول نشي کارولی د نورو توکو په توليد او يا د عايد په تر لاسه کولو کې کارول کيږي. په مطلق ډول موږ نه شو ويلای چې يو توکی تل مصرفي او يا پانګيز وي ځکه ځيني توکي دواړه کيدای شي لکه يو شخص يو کور د استوګنې لپاره جوړوي چې مصرفي شو خو بل شخص کور د کرايې لپاره جوړوي د ده لپاره پانګيز توکي دي په پانګيز توکو کې لاندې درې ډوله توکي دخيل وي:

➢ اومه مواد: اومه مواد هغه موادو ته ويل کيږي چې په کمپنيو کې د توکو د توليد لپاره کارول کيږي لکه لرګي، غنم، وړۍ او نور.

➢ نيم کاره مواد: هغه موادو ته ويل کيږي چې تر کار لاندې وي.

➢ بشپړ توکي: بشپړ توکي هغه توکو ته ويل کيږي چې په هر لحاظ تيار وي او د نورو توکو د کاروني لپاره تري کار اخيستل کيږي لکه ماشين الات، کور، موټر....

مصرفي او پانګيز توکي يو له بل سره اړيکه لري مصرفي توکو ته چې کله تقاضا ډېره شي ورسره پانګيز توکو ته هم تقاضا ډېرېږي کله چې دواړو ته تقاضا لوړېږي ورسره په هيواد کې کار پيدا کيږي او هيواد ورسره د اقتصادي پرمختګ پر لور ځي ، دا خبره د يادونې وړ ده چې د مصرفي او پانګيزو توکو ويش قاطع نه دی ځکه کله يو توکی په يو وخت کې مصرفي وي خو کله بيا پانګيز شي.

د اقتصادي توکو ځانګړتياوې : اقتصادي توکي لاندې ځانګړتياوې لري :

- افاديت : د يو توکي هغه قابليت چې د انسان د يوې غوښتنې د پوره کيدو وسيله ګرځي افاديت ګڼل کيږي . لکه اوبه د تندې دخړوبه کولو ،ډوډۍ د لوږې د لرې کولو ،قلم د ليکلو قابليت لري.اقتصادي توکي افاديت لري او که افاديت ونه لري بيايې څوک نه اخلي.

- کم پيدا : له کم پيدا څخه موخه دا نه وي چې هغه توکي کم وي ليکن د اړتيا په نسبت کم وي لکه افغانستان هر کال څو مليونه ټنه غنم توليدوي خو بيا هم کم وي ځکه افغانان نسبت هاغه غنمو ته چې توليدوي يې ډېرو ته اړتيا لري.

- د ليږد وړ : په اقتصادي توکو کې د ليږد ځانګړتيا هم شامله ده له ليږد څخه موخه د يو توکي ليږد له يوه ځايه بل ځای ته يا له يو شخص څخه بل شخص ته ده.

- طبعي ډالۍ نه وي : اقتصادي توکي په طبعي لحاظ شتون نه لري بلکې انسان يې جوړ او تياروي. لکه موټر ،کور .

- ملکيت : اقتصادي توکي د ملکيت ځانګړتيا لري يانې په چا پورې تړلي وي نو له دې کبله يې اخيستل او خرخول تر سره کيږي.

اقتصادي او غيراقتصادي توکي يو له بل سره توپير لري: اقتصادي توکي دطبعيت ډالۍ نه ده خو غيراقتصادي توکي دي ،اقتصادي توکي کم پيدا دي غيراقتصادی کم پيدا نه دي ،اقتصادي توکي ملکيت لري او غيراقتصادي مالک نه لري.

وسايل Means: هر هغه توکی يا چوپړ چې دانسان غوښتنه يا موخه پوره کړي وسيله ګڼل کيږي.د ساري په ډول که کور جوړول غواړې نو سمينټو ،شګې ،انجنير ته اړتيا ده چې دا ټول وسايل ګڼل کيږي او يا کله چې رخت تياريږي اومه مواد ، ماشين الاتو او کارګرانو اړتيا ده چې دا ټول د رخت د تيارولو وسايل دي د وسايلو ځانګړتياوې په لاندې ډول دي :

- محدود : د انسان غوښتني او اړتياوې نامحدودې دي خو له انسان سره وسايل محدود دي تر څو خپلې اړتياوې او غوښتني پرې پوره کړي کله چې د انسانانو د غوښتنو د پوره کيدو لپاره وسايل کم وي نو اقتصاد پوهان وسايل محدود نيسي ځکه د غوښتنو د پوره کيدو وسايل او چوپړتياوې کمې نه دي بلکې د ټولو انسانانو په نسبت کمې دي .ځکه په نړۍ کې غنم په مليباردونو ټنه

تولیدیږي خو چې د انسانانو اړتیاوې نه شي پوره کولای بیا هم موږ وایو چې د غنمو تولید محدود دی د وسایلو د کمښت په وجه انسانان خپلې اړتیاوې ټاکي او فکر پرې کوي چې کومې لومړی او کومې په دویم قدم کې پوره کړي.

○ متبادل کارول : د وسایلو دویم ښه والی د هغو متبادل کارول دي یانې د څو موخو لپاره کارول کیږي د ساري په توګه له تاسره سل افغانۍ دي هر ډول چې وغواړې کارولای یې شې کتاب پرې اخیستلی شې، چکر پرې وهلی شې او نور .همداسې د ځمکې په یوه برخه ته جوار ،غنم ،شولې هر څه چې وغواړې کرلی شې، دا خبره د یادونې وړ ده چې یو وسیله په یو وخت کې د یوې موخې د ترلاسه کولو لپاره کارول کیږي.

عواید income: په ټولیز ډول عواید هغه څه ته وایي چې انسان یې ترلاسه کوي خو په اقتصاد کې عواید هغه څه ته ویل کیږي چې دکار په بدله کې تر لاسه کیږي لکه د مزدور مزدوري او یا د مامور تنخوا په عاید کې لاندې ټکي دخیل دي :

د کار بدله : عاید باید د کار په بدله کې لاسته راغلی وي له کار پرته ترلاسه کول په عاید کې شامل نه دي.

ټاکلی وخت : په عاید کې وخت مشخص وي لکه کلنی ،میاشتنی او نور که له عاید سره وخت ذکر نه شي بیا هیڅ مانا نه لري.

غیرقانوني لاسته راوړنې : په غیرقانوني لارو لاسته راغلې بدله په عاید کې نه راځي لکه د غلا پیسې،رشوت او نور.

خیرات : خوار او غریبو ته د خیرات ورکول د هغوی په عاید کې نه راځي .

عاید لاندې دوه بڼې لري :

شخصي عاید : شخصي عاید هغه عاید ته ویل کیږي چې یو شخص یې په یو ځانګړي وخت کې ترلاسه کوي لکه د مامور میاشتنۍ تنخوا .

ملي عواید : د یو کال په جریان کې په یو هیواد کې د توکو او چوپړتیاوو څخه لاسته راغلي مقدار ته ملي عاید ویل کیږي:

کرنیزو توکو عواید+صنعتي توکو عواید+کانونو عواید+ چوپړتیاو عواید = ملي عاید

پروفیسور ارونګ فشر ملي عاید داسې تعریف کړی : په یو هیواد کې د یو کال په جریان کې د توکو او چوپړتیاوو مجموعې ته ویل کیږي چې د هیواد وګړي یې پیدا کوي.

د عاید ډولونه : عاید لاندې ډولونه لري:

- ناخالص عاید : ناخالص عاید هغه عاید ته ویل کیږي چې یو شخص او یا کومې کاروباري ادارې تر لاسه کړی وي چې په دې کې یې ګټه او لګښت

دواړه دخيل وي د ساري په توګه کله چې يو ميز په پينځوس افغانۍ خرڅول کيږي نو دغه پنځوس افغانۍ ناخالص عايد دی.

○ خالص عايد : کله چې له ناخالص عايد لګښت لرې شي دې ته خالص عايد ويل کيږي د ساري په توګه که ميز ديرش افغانۍ تمام شوی وي او ته يې په پنځوس پلورې نو شل افغانۍ ستا خالص عايد دی. خالص عايد = ناخالص عايد - لګښتونه

○ خالص ملي عايد : کله چې له ملي عايد لګښتونه لرې کړې خالص ملي عايد ترلاسه کيږي.

د عايد اهميت : د يو هيواد لپاره عوايد لاندې ګټې رسوي :

♣ د ژوند سطحه : د يو هيواد د وګړو د ژوند سطحه سړي سر عايد پورې تړاو لري (که په هيواد کې ټول عوايد په نفوسو وويشو نو سړي سر عايد په لاس راځي)

کله چې د يو هيواد د وګړو سړي سر عايد لوړ وي نو د هغه هيواد د وګړو د ژوند سطحه لوړه وي.

♣ اقتصادي پرمختګ : د يو هيواد اقتصادي پرمختګ په عوايدو پورې تړلی دی ،د عوايدو په ډېر والي سره د سپما سلنه ډېريږي ،په هيواد کې پانګونه ډېريږي ،په هيواد کې نوې کمپنۍ رامنځته کيږي ،توليدات ډېريږي او هيواد ورسره د اقتصادي پرمختګ په لور ځي.

سپما Saving: د عايد هغه برخه چې له ورځنيو لګښتونه باقي پاتې کيږي سپما ګڼل کيږي.د ساري په توګه که د يو مامور د مياشتې لس زره افغانۍ تنخوا وي خو دی په مياشت کې اته زره افغانۍ په لګښت رسوي دوه زره افغانۍ ورسره باقي پاتې کيږي چې دې ته سپما وايي د سپما عناصر په لاندې ډول دي :

د سپما ځواک : د سپما ځواک څخه موخه د سپما دکولو همت او حوصله ده . د سپما د ځواک عايد پورې تړوا لري که په يو هيواد کې د خلکو عوايد ډير وي نو د هغوی د سپما ځواک هم لوړ وي اوکه د خلکو عايد کم او دوی يوازې خپلې اړتياوې پرې پوره کوي نو بيا يې د سپما ځواک کم وي،همدارنګه د سپما له ماليې سره هم تړاو لري ،ځکه که په هيواد کې د ماليې اندازه لوړه وي نو د خلکو د سپما ځواک هم ټيټ وي او که ماليه کمه وي د خلکو د سپما ځواک هم لوړ وي ،که د يو شخص عوايد له لګښونو څخه ډير وي د دې شخص د د سپما ځواک لوړ وي او که عوايد يې کم وي نو بيا سپما نه شي کولای ،که يو هيواد ښه بانکي سيستم ولري نو د هيواد دوګړو د عوايدو يوه برخه بانک ته ورکول کيږي بانک دغه پيسې په صنعت او کرنې لګوي ورسره د خلکو عوايد لوړيږي سپما هم ډيريږي همدرانګه که کوم هيواد ډير کانونه ولري هلته هم د خلکو د سپما ځواک لوړ وي .

د سپما اراده : د سپما له ارادې څخه موخه د سپما د کولو هڅه او غوښتنه ده خلک د راتلونکي لپاره تر څو له ځينو افاتو سره مقابله وکړي د سپما اراده کوي

،د خپلو ماشومانو د روزنې په موخه د سپما اراده کوي ،که په کوم هیواد کې د مالیې کچه ټیټه وي هلته د سپما اراده ډېره وي ،که په هیواد کې کرنیز،صنعتي او سوداګرۍ برخې پرمختګ کوي خلک د ګټې د تر لاسه کولو په موخه د سپما اراده کوي، ځیني خلک د سپما عادت لري او تل د سپما اراده کوي ،کاروباري خلک د ګټې اخیستې په موخه سپما کوي کله چې د ګټې ښه موقه راشي بیا یې لګوي ،که په هیواد کې امن او سیاسي استحکام شتون ولري خلک د سپما اراده کوي .

د سپما اقتصادي اهمیت :د یو هیواد اقتصادي پرمختګ په پانګونې پورې تړاو لري او پانګونه تر ډېره بریده په سپما پورې تړلې ده که په هیواد کې د سپما سلنه لوړه وي نو هیواد په اقتصادي لحاظ پیاوړی وي او که د سپما سلنه کمه وي هیواد په اقتصادي لحاظ ضعیف وي د خلکو د ژوند سطحه ټیټه وي نو که څوک غواړي چې پرمختګ وکړي باید د سپما اندازه لوړه کړي .

د سپما د زیاتوالي لپاره باید لاندې کارونه تر سره شي :

- د مالیې په انداز کې باید کمښت راشي
- په هیواد کې د امن راوستل
- په هیواد کې سیاسي ثبات
- د وګړو د عوایدو د ډېر والي لپاره کړنې ترسره کول
- په هیواد کې د مالي ادارو جوړول

- په هیواد کې د پانګونې ډېرښت
- د خلکو د ژوند دسطحې لوړوالی

د اقتصاد تعریف Definition of economics

کله چې انسان نړۍ ته سترګې غړولې ورسره غوښتنې هم رامنځته شوې چې دغه غوښتنې په لومړې وخت کې ډېرې ساده وې. د ژوند په لومړیو وختونو کې د انسانانو ژوند په ځان بسیا وو ، خلکو د ښکار له لارې خپلې اړتیاوې پوره کولې لیکن د وخت په تیریدو سره د انسان په غوښتنو کې توپیر راغلو ، انسان په دې لټه کې شو څو د ځان لپاره اسانتیاوې برابرې کړي ،هماغه وو چې د اقتصادعلم رامنځته کیدو ته اړتیا پیښه شوه.تقریبا د ټولو علومو په هکله که څیړنه وکړو نو ریښه یې یونان ته رسیږي ځکه یونان دنړۍ پر مخ لومړی ځای وو چې هلته انسانانو د طبیعت له مخ څخه پرونی پورته کړو ، د انسان د پیدایښت او څرنګوالي په هکله خلکو نظریات ورکړل، په ځمکه کې د روحانیت او مادیت اصول تر غور لاندې ونیول.د اکومونې کلمې جوړښت هم د یونانې کلمې ایکونومس څخه اخیستل شوی چې مانا یې د کورنۍ اداره یا د کور تنظیم او تدبیر دی.ګزنفون څلورسوه څلور څلويښت کاله د مخه ترمیلاده د اکونومیکس (د کور تدبیر) په نوم کتاب ولیکه ګزنفون د سقراط شاګرد و.ګزنفون د خپل عصر لوی تاریخ لیکونکی او په یونان کې د سردارانو له ډلې څخه و،د ګزنفون په کتاب کې د کورنې اقتصاد ، تدبیر، په طبیعي زیرمو د دولت کنټرول او په

خصوصي ملکيت باندې ټينګار کوي. هغه د خپلو اقتصادي نظرياتو اساس کرنه ګرځولې او کرنه يې د اقتصادي شتمنۍ د ډېر والي سبب ګڼله چې د دولت او عامو خلکو څخه يې هيله لرله څو کرنې ته اهميت ورکړي همدارنګه ګزنفون له دولت څخه غوښتل چې دولت بايد خلک بېړۍ چلونې او لېږد راليږد ته پاملرنه وکړي نوموړي دغه هنر هم د شتمنۍ د ډېر والي عامل ګڼلو ،له بلې خوا ګزنفون د پيسو په هلکه ويل چې دولت بايد د سپينوزرو کانونه په کار واچوي او سپين زر راوباسي ، چې د اقتصاد له نظره د اهميت وړ ديد ګزنفون دا غوښتنه ددې لپاره وه چې د سپينو زرو سکې او پيسې ډېرې شي، دولت بايد طبيعي زيرمې په خپل واک کې راولي او د خصوصي سکتور له لاسه يې وباسي او د لومړي ځل لپاره يې د وړيزو شرکتونو نظريه هم ورکړه،ګزنفون عقيده لرله چې بايد ښارونه لوی او غټ وي او ډېر خلک يو ځای سره ژوند وکړي،څو د کار ويش چې د اقتصادي فعاليتونو د پرمختګ لپاره لوی عامل بلل کيږي منځ ته راشي ځکه هر څومره چې ښار لوی وي اړتياوې هم ډېريږي او د کار ويش د اړتياوو پر اساس په خپله منځ ته رازي ګزنفون د مالي دورکړې او ازادې سوداګرۍ پلوی و او شتمني يې داسې راپيژنده: د ګزنفون په عقيده شتمني د اموالو د ډېروالي نسبت دهغه اړتياو ته ياني هر څه چې له اړتياو ډېر شي هغه شتمني ده.

اکنامکس(economics) د پولټيکل اکانوي(political Economy) مخفف دی چې له دريو يوناني الفاظو (Polis)، (Oika) او (Nama) مجموعه ده چې (Polis مانا ښار ،رياست او يا منظمه ډله ،د Oika مانا کور واله او Nama قانون

مانا لري دا په دې مانا چې يو كور واله څنګه توليدي چوپړتياوې ترسره كړي عوايد په لاس راوړي او په مقابل کې توكي او چوپړتياوې وپيري تر څو خپلې اړتياوې پرې پوره كړي چې له دې وروسته پولټيكل اكانومي د هيواد داقتصادي كړنو لپار وكارول شو او موخه يې له هغو قوانينو او اصولو څخه وه چې يو هيواد يې نافذوي. د اقتصاد پخوانيو پوهانو داسې فكر كاوو :څرنګه چې يوه كورنۍ د اړتياو پر بنسټ خپل عوايد او لګښت تنظيموي همدارنګه كټ مټ د يو هيواد حكومت هم د هيواد په داخل کې دعوايدو او لګښتونو حساب كتاب كوي چې همدې حساب كتاب ته يې پوليټكل اكانومي ويله. خو د وخت په تيريدو سره دغه لفظ په اكانومي او بيا په اكنامكس واوښتو.د يو علم د تعريف اړتيا هغه وخت پيښيږي كله چې هغه علم د پرمختګ په حال کې وي د يو علم د تعريف څخه جوتيږي چې هغه علم له كومو موضوعاتو بحث كوي د علم د مطالعې دايره رامالوي.د اقتصاد د علم په اړه بيلا بيل تعريفات وړاندې شوي او هر يوه دا علم له خپله نظره تعريف كړی.ايدم سمټ .مالتس،ريكاردو او جي ايس مل اقتصاد د شتمنۍ علم بللي.الفرډمارشل ،پيګو او كلاک اقتصاد خير ښيګڼې علم بولي . د اقتصاد علم هر يوه له خپله نظره تعريف كړی چې موږ يې په لاندې درې برخو ويشو :

اقتصاد د شتمنۍ علم دی

Economics is science of wealth

➢ ادم سمتﺙ: په پخوانیو زمانو کې د اقتصاد د علم پوهانو اقتصاد د شتمنۍ علم ګاڼه، له ګزنفون څخه وروسته اسکاټلینډي عالم ادم سمتﺙ د اقتصاد د علم په اړه یو کتاب د ملتونو شتمنۍ په نامه ولیکه د دغه کتاب له کبله ډیری پوهان ادم سمتﺙ د اقتصاد پلار ګڼي په دې کتاب کې د هیوادنو په وسایلو او نوعیت بحث شوی ،کتاب په لاندې څلورو برخو ویشل شوی:

- د شتمنۍ لګښت: په دې برخه کې د شتمنۍ د لګښت د اصولو په اړه بحث شوی.
- د شتمنۍ پیدا کول: په دې برخه کې دا څېړل شوي چې توکي او چوپړتیاوې په کومو اصولو پیدا کیږي.
- شتمنۍ تبادله: په دې برخه کې د توکو او چوپړتیاوو د تبادلې اصول بیان شوي.
- شتمنۍ ویش: په دې برخه کې دا ښول شوي چې پیدا شوي توکي او چوپړتیاوې د پیدا کوونکو ترمنځ څنګه وویشو.

له دې کتاب څخه جوتيږي چې ادم سمېټ اقتصاد د شتمنۍ علم ګڼلی او ویلي يې چې اقتصاد هغه علم دی چې انسان څنګه شتمنۍ لاسته راوړي او څنګه يې په لګښت ورسوي.

➢ اين ډبليو سينير : د ادم سمېټ د کتاب څخه پنځوس کاله وروسته يو بل انګليس عالم اين ډبليو سينير د ادم سمېټ نظر تائيد او اقتصاد يې داسې تعريف کړو: اقتصاد يو داسې علم دی چې د شتمنۍ نوعيت ،شتمنۍ لاسته راوړل او د شتمنۍ له ويش څخه بحث کوي.

➢ جې .ايس .مل :د نوولسمې زيږديزې پيړۍ مشهور عالم او فيلسوف جې .ايس.مل اقتصاد ته داسې يو تعريف وړاندې کړی: اقتصاد يو داسې علم دی چې د شتمنۍ نوعيت او د هغو ټولو قوانينو مطالعه ده چې د شتمنۍ په پيدا کيدو او د شتمنۍ په ويش اغيزه لري.

➢ فرانس واکر : امريکايي اقتصاد پوه فرانس واکر 1883ز کې اقتصاد داسې تعريف کړو: اقتصاد يو داسې علم دی چې له شتمنۍ سره اړيکه لري.

➢ پروفيسور ايلي : پروفيسور ايلي هم په اقتصاد پوهانو کې راځي او د اقتصاد د علم په اړه وايي : اقتصاد هغه علم ته ويل کيږي چې هغه اصول او ضوابط تر غور لاندې نيسي کوم چې د شتمنۍ د لاسته راوړلو او د هغې د ليږد له کړنو سره سروکار لري .

- چیپ مین: چیپ مین هم د ادم سمېټ همنظری دی او هغه هم اقتصاد د شتمنۍ علم بولي.

مالتس او ریکارډو هم اقتصاد د شتمنۍ علم ګڼه او دوی داسې فکر کاوو چې ټولې انساني کړنې ځکه رامنځته کیږي چې انسان غواړي شتمنۍ تر لاسه کړي او د انسان دغه غوښتنه د نوموړي اقتصادي ژوند مخ ته وړي.

له پورتنیو تعریفونو څخه جوتیږي چې په لومړیو وختوکې دااقتصاد د علم پوهانو اقتصاد د شتمنۍ علم ګڼه او د انسانانو د ټولو کړنو محرک یې شتمنۍ ګڼله.

ادم سمېټ او د هغه پیروان (این ډبلیو سینیر، جې .ایس .مل، فرانس واکر، پروفیسور ایلي، چیپ مین، مالتس او ریکارډو دوی ټولو ته کلاسیک اقتصاد پوهان ویل کیږي او د هغوی له خوا چې کوم تعریفونه وړاندې شوي دي دکلاسیکو تعریفونو په نامه یادیږي.

د کلاسیکو پوهانو د تعریفونو نېه والی

ادم سمت او د هغه پیروانو د اقتصاد علم د شتمنۍ علم ګڼلی او دا علم یې په ډیرو ساده الفاظو سره تعریف کړی دی . له بلې خوا له دې حقیقت څخه هیڅ څوک سترګې نه شي پټولای چې د هیواد د وګړو د ټولو اقتصادي کړنو محور د شتمنۍ لاسته راوړل دي. نو ځکه کلاسیکو اقتصاد پوهانو د اقتصاد علم د شتمنۍ علم ګڼلی اود انسانانو د اقتصادي کړنو اصلي انځورګري یې کړې ده

ځکه چې انسان تل خپلې اقتصادي کړنې د شتمنۍ د لاسته راوړلو لپاره کاروي د دوی د تعریف په اساس د شتمنۍ ټول اړخونه د شتمنۍ لاسته راوړل،شتمنۍ تبادله،شتمنۍ ویش او د شتمنۍ لګښت د اقتصاد علم تر څېړنې لاندې نیسي چې ورسره د اقتصاد د علم اهمیت لاپسې ډېرېږي.

نیوکه

د کلاسیکو اقتصاد پوهانو په تعریف یو شمیر برطانیوي پوهانو چې رسکن او کارلایل یې د یادونې وړ دي نیوکه کړې او هغوی ادعا لري چې ادم سمت او د هغه پیروانو د اقتصاد علم بدنام کړی ځکه هغوی اقتصاد یوازې د شتمنۍ علم ګڼلی چې ددې له کبله خلک بې لارې، پیسه پاله او ځان پاله کیږي ، هغوی د اقتصاد د علم یادول او ښول د وخت ضایعه بللې او دا علم یې دومره له نفرته ډک کړی چې یوازې د خوړلو علم یې ګڼلی او دا یې یو شیطاني علم بللی.

د نیوکې ځواب

د هغې زمانې د پوهانو رسکن او کارلایل په دې تعریفو نیوکه ناسمه پوهه ده ځکه د دې پوهانو په نظر له شتمنۍ څخه موخه پیسې ، سره او سپین زر،ځمکه او نور دي نو ځکه دوی د اقتصاد علم د ډوډۍ علم ګڼلو او انسان شتمنۍ پاله او ځان پاله ګڼلی.که د ادم سمت او د هغه د پیروانو تعریف ته نظر واچوو ډیر د نیوکې وړ نه دی. نو ځکه ډیرې ستونزې د شتمنۍ په اړه د ناسمې پوهې له کبله رامنځته شوې. لیکن ادم سمت او د هغه دپیروانو له شتمنۍ څخه موخه له

کمیابه توکو څخه عبارت دي چې انسانان یې د خپلو غوښتنو د پوره کیدا لپاره کاروي.مګر یوه خبره د یادونې وړ ده چې شتمنۍ د غوښتنو د لاسته راوړلو لپاره یوه وسیله ده شتمنۍ په خپله موخه نه ده. د اقتصاد د علم موضوع د انسان ژوند دی د شتمنۍ مطالعه تر هغه وخته موږ کوو تر کومه چې د انسان په ژوند اغیز لري ،د اقتصاد د علم زده کوونکی د اقتصاد علم داسې مطالعه کوي لکه څرنګه چې یو روغتیا پال ناروغي مطالعه کوي کله چې ډاکتر ناروغي مطالعه کوي ددې خبرې مانا دا نه ده چې ډاکتر له ناروغۍ سره مینه لري مګر هغه ددې لپاره ناروغي مطالعه کوي څو د انسان ژوند وژغوري په همدې ډول کله چې موږ وایو اقتصاد د شتمنۍ علم دی نو دا په دې مانا چې اقتصاد انسان شتمنۍ پالۍ ته نه دعوتوي. بلکې د دې لپاره چې شتمنۍ له غلط او نامساوي ویش څخه وساتي شتمنۍ په خپله ښه او بده نه ده بلکې د هغې کارول په انسان پورې اړه لري.که په ښو کارونو کې یې لګوي رحمت او که په بدو کارو یې لګوي د عذاب لامل ګرځي نو له دې کبله د ا ډول نیوکې بې بنسټه دي.

اقتصاد د مادي هوساينې علم دی

Economics is a science of material welfare

1- داکترالفرد مارشال :ادم سمت او د هغه پیروانو چې کوم تعریف د اقتصاد د علم لپاره تر سره کړی وو له یوه اړخه محدود او ګمرا کوونکي وو ځکه هغوی شتمنۍ ته مرکزي بنه ورکړې وه نو له دې کبله د اقتصاد علم لپاره د یوداسې تعریف کول پکار وو چې د خلکو ناسمه پوهنه د اقتصاد د علم په اړه لرې کړي د دې اړتیا د لرې کولو لپاره په نولسمه میلادي پیړۍ کې ډاکتر الفردمارشال په خپل کتاب د اقتصاد د علم د اصولو په نامه دغه ناسمه پوهنه لرې او د کارلایل او رسکن نیوکو ته یې د پای ټکی کیښود. الفردمارشال اقتصاد علم داسې تعریف کړو: اقتصاد یو داسې علم دی چې د انسان ورځنی ژوند تر څېړنې لاندې نیسي او ددې امر تحقیق کوي چې انسان څنګه شتمنۍ لاسته راوړي او څنګه یې په لګښت ورسوي دا علم د انسان د انفرادي او ټولنیز ژوند هغه برخه تر مطالعې لاندې نیسې چې انسان د خوشاله ژوند ، مادي اړتیاوې ترلاسه کړي نو د اقتصاد علم له یوې خوا د شتمنۍ مطالعه له بلې خوا تر ټولو مهم د انسان د ژوند یو اړخه مطالعه کوي.د الفرد مارشال له تعریف وروسته ټولې نیوکې له منځه لاړې الفرد مارشال د اقتصاد د علم په اړه ټولې ناسمې پوهې لمنځه یوړې او د اقتصاد علم یې په ډېره ښه بڼه توضیح کړو د ډاکتر الفرد مار شال په تعریف کې لاندې نقاط شامل دي:

I. د شتمنۍ مطالعه : په اقتصاد کې يوازې دا نه مطالعه کيږي چې شتمنۍ څنګه لاسته راوړو بلکې دا هم مطالعه کيږي چې شتمنۍ څنګه په لګښت ورسوو.

II. د ورځني ژوند مطالعه : له ورځني ژوند څخه موخه ټول هغه کارونه دي چې څنګه شتمني لاسته راځي او څنګه په لګښت رسيږي او په ټولنه کې کوم کارونه تر سره کيږي چې خلک ورته په بد نظر نه ګوري او ددې برعکس هغه کارونه چې ټولنه ورته په ښه نظر نه ګوري لکه رشوت،غلا او نور چې دا په اقتصاد کې نه راځي او دا کارونه په ورځني ژوند پورې تړلي هم نه دي.

III. د روغ انسان مطالعه : په اقتصاد کې د هغه شخص کړنې مطالعه کيږي چې روغ اوسي د ليوني ،ملنګ ،ساده کړنې په اقتصاد کې نه مطالعه کيږي ځکه د دوی کارونه له ورځني ژوند څخه بيل دي.

IV. مادي اړتياوې : مارشال په خپل تعريف کې دا هم واضح کړې چې اقتصاد د انسان هغه کړنې مطالعه کوي چې مادي توکي رامنځته کوي او کومې کړنې چې مادي توکي نه رامنځته کوي په اقتصاد کې نه شميرل کيږي لکه کروندګر کرنه کوي مادي توکي پيدا کوي خو ددې برعکس استاد ،څارنوال کړنې ځکه په اقتصاد کې نه راځي چې دوی مادي شی نه پيدا کوي.

V. خوشاله ژوند : په اقتصاد کې هغه مادي توکي مطالعه کيږي کوم چې انسان ته مادي خوشالي ورکوي او هغه مادي توکي چې انسان ته خوشالي نه

ورکوي په اقتصاد کې نه راځي. لکه د شرابو څښل ،چرس او نور ځکه دا انسان ته مادي خوشالي نه ور په برخه کوي نو ځکه يې اقتصاد نه مطالعه کوي.

VI. د شتمنۍ لګښت او پيدا ايښت : مارشل په خپل تعريف کې ويلي انسان د خپلو غوښتنو د پوره کيدا لپاره چې په کومو اصولو عمل کوي شتمنۍ ترلاسه کوي ، په لګښت يې رسوي ، پرمختګ او خوشالي تر لاسه کړي.

VII. انساني اړخ ته اهميت : تيرو اقتصاد پوهانو اصلي موخه شتمنۍ ګڼله خو مارشال اصلي اړخ انسان وباله او د انسان دلچسپي له شتمنۍ سره ، ځکه چې د انسان د خوشالۍ وسيله ګرځي.

له ډاکتر الفرد مارشال وروسته يوشمير نورو پوهانو هم د اقتصاد علم د مادي هوسايني علم ګاڼه چې په لاندې ډول ترې يادونه کوو:

2-پروفيسور کينن :اقتصاد د هغو ټولو وسايلو وضاحت کوي چې د انسان د بريالیتوب او بهبود سبب ګرځي.

3- پيګو : اقتصاد د مادي خوشالۍ مطالعه ده چې انسان يې مخامخ يا د پيسو په وسيله تر لاسه کوي.

الفرد مارشال او د هغه پيروان د نيو کلاسيک اقتصاد پوهانو په نامه يادېږي او د هغوی لخوا وړاندې شوي تعريفونه هم د نيو کلاسيک تعريفونو په نامه يادېږي.

د نیو کلاسیکو د تعریف ښه والی

داکتر الفرد مارشال د اقتصاد علم ته د بریالتوب او بهبود علم نوم ورکړو د ټول نیوکو مخه یې ونیوله. د اقتصاد علم ته یې یوه نوې ښه ورکړه،داقتصاد علم یې د ورځني ژوند د مطالعې علم وګاڼه نو ځکه ډیرو خلکو د اقتصاد د علم له مطالعې سره مینه پیدا کړه ، اقتصاد علم انسان ته لومړی اهمیت ورکوي په دویمه درجه شتمنۍ ته ،نو له دې کبله د پخوانیو اقتصاد پوهانو نیوکې چې د اقتصاد د علم په تعریف وې پخپله لمنځه لاړې مارشال هغه شتمنۍ پالو ته دا واضح کړه چې اقتصاد علم موږ ته د شتمنۍ پالنې سبق نه راښيي بلکې شتمنۍ یوازې د انسانو د غوښتنو د پوره کیدو یوه وسیله ده او بالاخره مارشال وویل :اقتصاد د انسان هغه کړنې تر مطالعې لاندې نیسي چې یو انسان یې د خوشاله ژوند د تیرولو لپاره تر سره کوي.

د تعریف نیمګړتیاوې

تر ډیره وخته د مارشال له خوا وړاندې شوی تعریف ټولو ته دمنلو وړ وو خو په کال 1934ز کې د لندن سکول اف اکنامکس پرفیسور رابنز په خپل کتاب د(اقتصاد د علم نوعیت او اهمیت) د مارشال په تعریف کې یو شمیر نمیګړتیاوې راپه ګوته کړې : د پرفیسور رابنز په وینا د انسان بریالیتوب او بهبود یوازې په مادي وسایلو اتکا نلري بلکې غیرمادي وسایل هم د انسان لپاره خوشالي ورکولای شي. د ساري په ډول ګروندګر ،مزدور تر څنګ د ډاکترۍ ،استادۍ او نور هم د انسان لپاره د انسان د خوشالی او بهبود سبب ګرځي.د مارشال د

تعریف پر اساس په اقتصاد کې د انسان هغه کړنې شاملې دي چې د انسان مادي اړتیاوې پوره کوي خو ددې برعکس هغه کړنې چې زموږ مادي اړتیاوې نشي پوره کولای د اقتصاد په دایره کې نه راځي.چې د اقتصاد د علم د لوستلو دایره یې محدوده کړي وه.همدرانګه مارشال بریالیتوب او بهبود په ښه توګه نه دی توضیح کړی .کیدای شي چې یو شی د یو انسان لپاره خوشالي راوړي خو بل ته خفګان د مثال په توګه د شرابو څښل د یو کس لپاره د خوشالی او بل ته د خفګان باعث ګرځي په اقتصاد کې د شتمنۍ لاسته راوړلو څخه موخه یوازې هغه عاید چې مصرفونکی پرې خپلې مادي او غیرمادي اړتیاوې پوره کوي. د مارشال د نظریې پر اساس مادي اړتیاوې (خوراک،لباس،مکان) په دغو چې کوم لګښت راځي د اقتصاد په دایره کې راځي مګر په غیرمادي اړتیاوو(فلم،چکر،سفر) چې کوم لګښت راځي دا د اقتصاد له علم څخه بیرون دي دا په داسې حال کې ده چې په اقتصاد کې ټولې مادي او غیرمادي اړتیاوې چې لګښت پرې راځي په اقتصاد علم کې دخیلې دي .مارشال په خپل تعریف کې وایي د بد عمله انسان کړنې نه راځي لکه غل،ډاکو او نور خو دا په داسې حال کې ده چې هغه انسان هم لږ وسایل او ډیرې غوښتنې لري،د مارشال تعریف د انسان هغه کړنې تر مطالعې لاندې نیسي چې د انسان د خوشالۍ باعث یا د انسان په خوشالو کې لاس لري مګر داسې کړنې چې مادي خوشالي انسان ته نه ورکوي نه مطالعه کوي. خو که په یو هیواد کې جنګ راځي یا زلزله نو د هیواد په اقتصاد اغیزه لري نو ځکه په اقتصاد کې مطالعه کیږي.

په محدود وسايلو د نامحدودې غوښتنې پوره کول

د لندن سکول اف اکنامکس مشهور استاد رابنز په کال **1934**ز کې په خپل کتاب د اقتصاد د علم نوعیت او اهمیت کې په پرمختګ او بهبود نیوکه وکړه او خپله رایه یې داسې اظهار کړه: د اقتصاد علم لپاره داسې یو تعریف وړاندې کړو ، اقتصاد علم ته یې د علم درجه ورکړې په همدې اساس نوموړي اقتصاد داسې تعریف کړو: اقتصاد یو داسې علم دی چې انسان خپلې نامحدودې غوښتنې په خپلو محدودو وسایلو پوره کړي او وسایل په بیلابیلو لارو وکاروي . د پروفیسور رابنز په تعریف کې مهم ټکي :

- نامحدودې غوښتنې : د انسان غوښتنې نامحدودې دي او د وخت په تیریدو سره په کې ډیروالی راځي ، انسان تل په هڅه کې وي تر څو خپلې غوښتنې پوره کړي کله چې یوه غوښتنه پوره شي بله رامنځته کیږي همداسې ادامه لري نو له دې کبله موږ نه شو ویلای چې د انسان غوښتنې پوره شوي.

- د غوښتنو په اهمیت کې توپیر: د انسان ټولې غوښتنې یو شان نه وي ځینې ډیرې او ځینې لږې مهمې وي د خوارک ،لباس،د اوسیدو ځای ډیر مهم او غالي ،تیلفون او نور لږې مهمې دي چې د وسایلو د کمښت له وجې موږ لومړی مهمې او په دویم قدم کې لږې مهمې غوښتنې پوره کوو.

- محدود وسایل : په نړۍ کې وسایل محدود نه دي لیکن د اړتیاوو په نسبت کم دي یو هوښیار سړی خپل وسایل داسې کاروي چې خپلې ډیرې

اړتیاوې پرې پوره کړي.د محدود وسایلو برعکس نامحدود وسایل هغه وسایل دي چې د انسان له غوښتنو څخه ډېر وي او د هغو دلاسته راوړولو لپاره قمیت نه ادا کوي. لکه هوا ،باران د سمندر اوبه د پروفیسور رابنز په وینا د اقتصاد علم له دا ډول وسایلو سره اړیکه نه لري ځکه انسان هغه په وړیا ډول تر لاسه کوي.

○ د محدود وسایلو متبادل کارول : د رابنز په وینا وسایل د بیلابیلو غوښتنو د پوره کیدو لپاره کارول کیدای شي. د ساري په ډول د ځمکې یوه ټوټه کیدای شي غنم پرې وکرل شي یا پرې کور جوړ کړو او یا یې هم د هټۍ لپاره وکاروو او دا امکان نه لري چې دا ټول په یو وخت کې وشي او که کیدای شوای نو بیا به ستونزه نه وه .

اقتصادي مسایل څنګه پیدا کیږي د پروفیسور رابنز له نظره اقتصادي مسایل د لاندې اړتیاوو په اساس پیدا کیږي:

➢ د انسان غوښتنې نامحدوې دي: که چیرته داسې فکر وکړو چې د انسان غوښتنې یوازې یو څو دي نو د هغې له پوره کیدو وروسته هغه اړ نه وو چې خپلو غوښتنو ته ترتیب ورکړي نو په دې وخت کې نه د ټاکلو کومه موضوع او نه هم کوم اقتصادي مسله.

➢ د غوښتنو په اهمیت کې توپیر : که چیرته د انسان ټولې غوښتنې یوشان وای نو بیا زموږ په ذهن کې د برترۍ عنصر لمنځه ځي او موږ هیڅ ډول انتخاب نه شو کولای ځکه ټولې غوښتنې به یوشان وای او انتخاب هغه وخت

کيږي چې د غوښتنو په اهميت کې توپير موجود وي نو ځکه که د انسان غوښتنې ټولې غوښتنې يو شان واى نو بيا به اقتصادي مسايلو شتون نه درلود.

➢ محدود وسايل : د وسايلو کمښت په دې مانا نه دی چې وسايل شتون نه لري دا په دې مانا ده چې د اړتياوو په نسبت کم دي يو هوښيار انسان خپل وسايل داسې کاروي چې ډير افاديت لاسته راوړي او خپلې ډيرې غوښتنې پرې پوره کړي.

➢ محدود وسايلو متبادل کارول : که د انسان په لاس کې وسايل يوازې د يو کار لپاره کارول کيدل نو بيا هيڅ اقتصادي مسله نه پيدا کيده. د ساري په ډول که ځمکې يوازې غنم کول نوبيا د بل فصل د کرلو هيڅ خبره نه واى او اقتصادي مسله به هم نه واى.

د رابنز د تعريف نېمګړتياوې

د پرفيسور رابنز تعريف لاندې نېمګړتياوې لرلو :

1. ټوليز : د پرفيسور رابنز تعريف ټوليز او په ټولو پخوانيو تعريفونو بې برتري لرله، ټول هغه مسايل يې وڅيړل چې کومه اقتصادي مسله ده او کومه نه ،په اقتصاد کې انسان نا محدودې غوښتنې د محدودو او متبادلو وسايلو په وسيله پوره کوي او په دې اړه مورږ هيڅ خبره نه کوو چې غوښتنې انسان خوشالوي او که نه . د ساري په ډول که چرسو او افيون ته په بازار کې تقاضا وي نو اقتصاد يې مطالعه کوي ولو که هغه هر څومره ضررناکه وي همدرانګه که

کوم شی مفت وي او ډېر ګټور هم وي خو بیا یې هم اقتصاد نه مطالعه کوي .لکه د سمندر اوبه نو د رابنز له تعریفه د اقتصاد د علم حدود وټاکل شول چې په اقتصاد کې کوم شیان مطالعه کیږي.

2. حقیقت :همدرانګه رابنز د اقتصاد علم ته حقیقي بڼه ورکړه او هغه حقایق یې په کې راوستل چې موږ یې په ورځني ژوند کې ګورو.

3. ناپېیلی :پروفیسور د اقتصاد علم ناپېیلی وګاڼه اقتصاد علم یې نه په ښو او نه په بدو پسې وتاړه بلکه هغه یې یو خپلواک علم وګاڼه هغه وویل په اقتصاد کې انسان خپلې کړنې په خپله خوښه تر سره کوي د کړنو په ټاکلو کې خپلواک دی،په اقتصاد کې هغه کړنې شاملې دي چې انسان څنګه خپلې نامحدودې غوښتنې په متبادلو محدودو وسایلو پوره کړي.

4. پراخه دایره: ده په اقتصاد کې ټول هغه مسایل شامل کړل چې دوسایلو د کمښت په وجه رامنځته شوي که د انسان لپاره ګټور وي او که نه.

5. عام فهمه : د رابنز تعریف نه یوازې دا چې عام فهمه دی د هر لوستي انسان د ذهني معیار مطابق هم دی رابنز د اقتصاد علم په ځانګړې بڼه رامخته کړو.

د رابنز د تعریف نیمګړتیاوې

رابنز چې کله د اقتصاد علم لپاره تعریف وړاندې کړو نو هغه دا دعوه هم وکړه چې دده لخوا وړاندې شوی تعریف له ټولو تعریفو څخه غوره دی لیکن د څو

اقتصاد پوهانو له خوا چې پروفیسور هکس او فریز یې د یادونې وړ دي د رابنیز په تعریف کې لاندې نیمګړتیاوې په ګوته کړې :

- د اقتصاد علم له انساني پرمختګ سره بې اړیکې نشي پاتې کیدای پروفیسور رابنز اقتصاد یوازې علم الحقیقت وباله د اپه دې مانا چې د ځینو واقعاتو اوحقایقو د رامنځته کیدو وسایل څه شی دي که د اقتصاد د علم دنده یوازې د حقایقو رابر سیره کول وي او د انسان د ژوند د ښه والي په اړه له مسایلو سره اړیکه نلري نو بیا د اقتصاد د علم مطالعه څه ګټه لري. دساري په توګه کې په یو هیواد کې د خوړو کمښت راځي اقتصاد پوه به یوازې خلکو ته وایي چې د خوړو کمښت دی او د کمښت سبب به یې خلکو ته وایي د کمښت د مخنیوي لپاره به یې هیڅ رنګه اقدام نه تر سره کوي.که د اقتصاد علم د انسان د ژوند په ښه والي کې انسان ته لاربښونه نه کوله نو بیا یادول یې څه ګټه لري .پروفیسور ایلي د پروفیسور رابنز د تعریف د لویو نیمګړتیاوو په مقابل کې وایي : د اقتصاد علم د علم الحقیقت څخه لږ څه ډیر دی او د هغه مطالعه یوازې تر فکر او ذهن پورې محدوده نه ده بلکې له انسان سره همدردي هم د اقتصاد د علم یو دنده ده. همدرانګه پروفیسور پیګو هم د پروفیسور رابنز د تعریف په اړه وایي : د اقتصاد علم له فلسفې سره نه بلکې د طب له علم سره ورته دی د کوم موخه چې د زخم خرابول نه بلکې جوړول دي.

- بې مانا تعریف : په ځینو وختو کې د رابنز تعریف بیلکل بې مانا ثابتیږي د ساري په ډول له یو شخص سره څلور ګړۍ وخت دی او د هغه غوښتنې په دې ډول دي:

➢ د خپل ملګري لیدل،

➢ د اقتصاد د علم لوستل

➢ د فلم کتل

1) د دې شخص مخ ته موخې د خپل ملګري سره کتل،د اقتصاد د علم مطالعه او د فلم کتل دي.

2) ځینې موخې ډیرې مهمې او ځینې لږې مهمې دي

3) له دغه شخص سره وسایل (څلور ګړۍ) محدود دي

4) دغه شخص چې څنګه وغواړي دغه وسایل کارولی شي.

د پروفیسور رابنز د نظریې مطابق ټول شرایط موجود دي خو بیا هم کومه اقتصادي مسله نه ده پیدا ځکه اقتصادي مسله هغه وخت پیدا کیږي چې کله چې شتمنۍ په یوه مسله کې دخیله شي.

- نا اړینه پراختیا : پروفیسور رابنز د اقتصاد علم مطالعې ته غیراړینه پراختیا ورکړه ډاکتر مارشال او د هغه ملګرو داسې عقیده لرله چې په اقتصاد

کې هغه کړنې شاملې دي چې مادي برياليتوب باعث ګرځي او هغه کړنې چې د مادي برياليتوب باعث نه ګرځي په اقتصاد کې نه راځي د مثال په توګه په اقتصاد کې د موسيقۍ چوپړتياوو نه شميرل ليکن رابنز د اقتصاد علم هغه چې خلک څنګه په محدود وسايلو نامحدودې غوښتنې پوره کړي د اقتصاد علم له مادي برياليتوب او غيرمادي برياليتوب،اخلاقي او غيري اخلاقي له ټولو ناپيېلی دی.چې ددې نظريې مطابق چور ،غلا ،ډاکه دا ټول په اقتصاد علم کې شامل دي ځکه دوی هم د کمو وسايلو په وسيله د نامحدود غوښتنو پوره کول غواړي نو له همدې کبله رابنز د اقتصاد د علم موضوع ته نا اړينه پراختيا ورکړې ده.

- د اقتصاد علم له طبيعي علومو څخه بېل دی : پروفيسور رابنز د اقتصاد علم د فزيک او کيميا په څير حتمي او قطعي کړی وو ليکن اقتصاد يو ټولنيز علم دی چې قوانين يې حتمي او قطعي نه دي د ساري په ډول که د نړۍ په هرکونج کې تيره پورته واچوو بيرته ځمکې ته رالويږي او د اقتصاد علم د انسان په غوښتنو پورې اړه لري چې هر وخت په کې تغير راځي موږ د هيڅ انسان د کړنو په اړه حتمي پريکړه نه شو کولای نو له دې کبله د اقتصاد علم د فزيک او کيميا په څير ګڼل اشتباه وه.

- اقتصاد علم غير ناپيېلی نه دی : رابنز د داقتصاد د علم د غوښتنو او موخو ترمنځ غير جانبداره وګڼه اود اقتصاد د علم په اړه وويل چې د اقتصاد علم دانسان د غوښتنو په ښه والي او بد والي په اړه نه لري چې دا يې د اقتصاد

له علم سره لویه جفا کړېده ځکه د اقتصاد علم تل د انسان د بریالیتوب او پرمختګ لپاره کار کوي نو هیڅ اقتصاد پوه د هغو کړنو طرفداري نه کوي چې د انسان د ښګڼې لپاره نه وي. پروفیسور تهامس موضوع څیړلې او لیکي چې: د یوې موضوع په اړه معلومات ترلاسه کول د یو اقتصاد پوه کار نه دی بلکې د موضوع په اړه د مثبتې یا منفي رایې ورکول د اقتصاد پوه دنده ده نو له دې څخه څرګندیږي چې د یوې موضوع تر خبریدو وروسته د هغې د اصلاح لپاره اقدام د اقتصاد پوه دنده ده او اقتصاد پوه لپاره د داسې اقداماتو اجازه نه شته چې د انسان د ژوند په ښه والي کې مرسته نه کوي نو ځکه موږ ویلی شو چې اقتصاد یو غیرجانبداره علم نه دی.

- ناواضح: د رابنز په تعریف کې د غوښتنو او وسایلو ترمنځ توپیر واضح نه دي ځکه کله یو شی زموږ غوښتنه وي او کله بل د غوښتنې د پوره کیدو وسیله د ساري په ډول کله چې موږ غواړو کور جوړ کړو نو د کور د جوړه لو لپاره شګه ،سیمت،خښکر او نور د وسایلو په توګه کارول کیږي کله چې کور جوړ شي نو هغه په کرایه ورکوو چې کرایه زموږ موخه او کور یې وسیله ده.

- انساني وسایل محدود نه دي: رابنز په خپل تعریف کې وړاندې کړې چې هر ډول وسایل محدود دي خو کله چې موږ پرمختللو او پرمختیایي هیوادنو ته وګورو نو ډیر خلک بیکاره دي نو معلومه به شي چې انساني وسایل ډیر دي.

- د وسايلو ډېر والی : د پروفيسور رابنز په وينا چې د انسان سره وسايل محدود دي او هغه متبادل کارولی شي خو اضافه والی په کې نه راځي ليکن اوسمهال ټول پرمختللي او پرمختيايي هيوادونو نه د خپلو وسايلو لپاره اقتصادي پلانونه جوړوي په وسايلو کې زياتوالی راځي او د خلکو د ژوند سطحه لوړوي.

د پورتنيو ټولو نيمګړتياوو باوجود د پروفيسور رابنز تعريف تر ټولو واضح او جامع وو چې د اقتصاد په علم کې ډېر پراخوالی راغلو او ډېر اهميت يې پيدا کړو.

لارډ جي ايم کينز : کينز د رابنز په تعريف نيوکه کوي وايي چې د رابنز په کتاب کې د روزګار او بيکارۍ په اړه هيڅ بحث نه دی شوی چې په اوسني وخت کې ډېر مهم مسايل دي.

کينز په خپل کتاب (روزګار، سود او د پيسو ټوليز نظريات) کې د اقتصاد علم داسې تعريف کړی : اقتصاد يو داسې علم دی چې موږ په محدودو وسايلو کار پيدا کړو او د ملي عوايد د ډېروالي لپاره يې وکاروو.

د اقتصاد د علم لمن Scope of Economics

ديو علم له لمن يا پراختيا څخه موخه دا ده چې دا علم په خپله لمن کې کوم مضامين رانغاړي په دغه علم کې کوم مسايل دخيل دي له کومه ځايه پيل کيږي او په کوم ځای پای ته رسيږي د اقتصاد د علم په لمن کې موږ د اقتصاد د علم

حدود ټاکو او دا پریکړه کوو چې په اقتصاد کې کوم مسایل تر مطالعې لاندې نیول کیږي او کوم نه نیول کیږي د اقتصاد د علم د لمن د ټاکلو لپاره باید موږ لاندې څلورو پوښتنو ته ځواب ووایو :

1. د اقتصاد د علم موضوع : د اقتصاد د علم له موضوع څخه موخه دا ده چې په دې علم کې کوم مسایل څیړل کیږي هر علم ځانته موضوع لري او په هغې څیړنه ترسره کوي د ساري په ډول د بیولوژي علم موضوع د ژوندیو موجوداتو څیړل دي، همداسې د اقتصاد علم هغه کړنې تر څیړنې لاندې نیسي چې انسان نامحدوده غوښتنې په محدودو وسایلو پوره کوي په نړۍ کې انسان په یوه نه یو کار بوخت دی څوک هټیوالي ،څوک ترکاڼي کوي ،څوک روغتیاپالي ... چې انسان دغه ټولې کړنې د شتمنۍ د لاسته راوړلو لپاره ترسره کوي څکه چې د شتمنۍ په وسیله انسان خپلې غوښتنې پوره کولای شي.

2. د انسان مطالعه د فرد یا د ټولنې په توګه ؟ : اقتصاد د یو ځانګړي شخص ژوند تر مطالعې لاندې نه نیسي چې هغه څنګه په خپلو محدودو وسایلو نامحدودې غوښتنې پوره کوي بلکې په یوه ټولنه کې د ټولو اوسیدونکو اقتصادي مسایل تر څیړنې لاندې نیسي او ګوري چې یو قوم څنګه خپلې اړتیاوې په نامحدوده وسایلو پوره کوي له کومو طریقو کار اخلي ..که د اقتصاد علم د یو فرد ژوند تر مطالعې لاندې ونیسي نو بیا د اقتصادي قوانینو جوړول ستونزمن کیږي د بیلګې په توګه که یوسوداګر د یو توکي قیمت د

ټيټوالي سره سره بيا هم دا توکی بازار ته عرضه کوي نو موږ بيا د اقتصاد د علم قوانين نه شو عملي کولی.

3. اقتصاد علم دی که هنر ؟ : له دي وړاندي چي موږ دا پريکړه وکړو چي اقتصاد علم دی او که هنر موږ بايد د علم او هنر ترمنځ په توپير وپوهيږو.

علم : د يو شي پيژندلو ته علم وايي پوهانو علم داسي تعريف کړی : هغه معلومات چي په حقيقت ولاړ وي او په طبيعيت کي شتون ولري علم بلل کيږي د مثال په ډول که اوبه په علمي لحاظ وڅيړو نو معلومه به شي چي اوبه له دوه برخي هايدروجن يوه برخه اکسيجن څخه جوړي شوي دي چي دا يو حقيقت دی او په هر ځای کي دا ثابتيږي که د نړۍ په هر کونج کي پري عمليه تر سره شي همدا يوه پايله لري.

هنر : د علم په وسيله د حقايقو عملي کولو ته هنر وايي. د ساري په ډول د طب په کتابو کي چي کوم شی ليکل شوی وي علم دی خو کله چي ډاکتر دغه علم په عمل کي ترسره کوي او د يو چا درملنه کوي هنر دی همدا رنګه جی ايم کينز د هنر په اړه وايي : هنر د ټاکل شوي موخي د ترلاسه کولو لپاره د اصولو او تدابيرو عملي کولو ته وايي . اوس راځو دي ته چي اقتصاد علم دی او که هنر ؟ لومړی غواړم په دي برخه بحث وکړم چي ايا اقتصاد علم دی ؟

ايا اقتصاد علم دی ؟ : اقتصاد علم دی د لاندي حقايقو په وسيله موږ کولی شو چي ووايو اقتصاد علم دی :

- د اقتصاد د علم اړیکه له انسان سره ده چې د طبیعت یوه برخه ده په اقتصاد کې مورږ د انسان هغه کړنې تر څېړنې لاندې نیسو چې د انسان نامحدوده غوښتنې د محدودو وسایلو د پوره کولو لپاره ترسره کوي.

- د انسانانو د کړنو د مطالعې لپاره اړتیا ده چې حقایق راټول ،ترتیب او دانسانانو ټولې کړنې (شتمنۍ لګښت،شتمنۍ ویش،شتمنۍ پیدا ایښت،شتمنۍ تبادله) د ځانګړو اصولو په وسیله تر سره کیږي.

- په اقتصاد کې مورږ حالات او واقعات ناپېیلي څیړو.

- د اقتصاد په اړه چې کوم قوانین جوړیږي هغه ټول حقایق روښانوي د ساري په ډول د شتمنۍ د لاسته راوړلو قوانین، د شتمنۍ د ویش قانون او نور.

ایا اقتصاد هنر دی ؟: کله چې مورږ د اقتصاد د علم په مرسته د حالات او واقعات ناپېیلي مطالعه کوو او د اقتصادي ستونزو سببونه مالومو او کله چې د دغو ستونزو د حل لپاره عملي اقدامات ترسره کیږي بیا نو اقتصاد د علم تر څنګ هنر هم دی.

له پورتنیو څرګندونو څخه رامالومیږي چې اقتصاد هم علم دی او هم هنر.

4. د اقتصاد د علم اړیکه له نورو ټولنیزو علومو سره : له ټولنیزو علوم څخه موخه هغه علوم دي چې د انسان ټولنیز ژوند مطالعه کوي دساري په توګه سیاسي علوم،تاریخ،اخلاق او نور .

- اقتصاد او سیاست : اقتصاد او سیاست یو له بل سره ډیرې پخوانۍ او نه شلیدونکي اړیکې لري د سیاست علم داسې قوانین جوړوي چې د هیواد دنظام په چلولو کې مرسته کوي لیکن اقتصاد د انسانانو کړنې د اقتصاد له نظره څیړي. د یو هیواد اقتصادي کړنې د هیواد په سیاست ډیره اغیزه لري که په یو هیواد کې امن وي ،سکون وي سیاسي پاینبت وي نو د هیواد وګړي کار کوي ،کاروبارو تر سره کوي ورسره په هیواد کې تولیدات ډیریږي ،د خلکو د ژوند سطحه لوړیږي او هیواد ورسره د اقتصادي پرمختګ په لور ځي لکه څرنګه چې سیاست د یو هیواد په اقتصاد اغیزه کوي همداسې اقتصاد هم د یو هیواد په سیاست اغیزه کوي د حکومت طرز د یو هیواد په اقتصادي حالت پورې تړلی وي کله چې یو هیواد سیاسي قوانین جوړوي نو په هیواد کې د پانګونې ، د بیکارۍ،کرنیزو ،صنعت او نورو اقتصادي مسایلو په نظر کې نیول کیږي د یو هیواد اقتصادي پرمختګ لپاره سیاسي اقدامات ترسره کیږي نو له دې کبله اقتصاد او سیاست سره ډیرې نژدې اړیکې لري .

- اقتصاد او اخلاق : په اقتصاد کې د انسان هغه کړنې شاملې دي چې انسان څنګه شتمنۍ لاسته راوړي خپلې نامحدوده غوښتنې څنګه پوره کړي دغیرقانوني لارو لاسته راغلې شتمنۍ په اقتصاد کې نه راځي .له پورتنیو څرګندونو څخه رامالومیږي چې اقتصاد او اخلاق پخپلو کې مهمه اړیکه لري .

- اقتصاد او تاریخ : اقتصاد او تاریخ هم ډیرې لرغونې اړیکې لري یو اقتصاد پوه د تاریخ تر مطالعې وروسته دا معلومولی شي چې په تیرو وختو

کې د اقتصادي ناورینونو ،د پیسو پړسوب،بې کاري او د نورو اقتصادي ستونزو د رامنځته کېدو سببونه څه ول .همداسې د تاریخ مطالعه یو اقتصاد پوه ته د ډېرو مسایلو په اړه معلومات ورکوي څو په راتلونکې کې ښه پرېکړه وکړي.

اقتصاد له سیاست ، تاریخ او اخلاقو څخه علاوه له نورو علومو سره هم اړیکې لري.

اقتصادي قوانين

د داسې اصولو جوړول چې د کړنو د اجرا په وخت کې په پام کې نیول کیږي قانون بلل کیږي په ټولو علومو کې طبیعي دي او که ټولنیز هر یو خپل قوانین لري .اقتصادي قوانین د انسان لپاره د هغه طزالعمل متعلق معلومات تهیه کوي چې اړیکه د اړتیاوو د ډیربښت او د وسایلو د کمبښت سره وي د ساري په توګه که د یو توکي قیمت ټیټ شي نو خلک هغه ډیر اخلي او کله چې یې قیمت لوړ شي نو په کم مقدار یې اخلي چې دا یو اقتصادي قانون دی .

د اقتصادي قوانینو ځانګړتیاوې : اقتصادي قوانین لاندې ځانګړتیاوې لري :

- مفروضات : کله چې موږ د اقتصادي قوانینو په اړه خبرې کوو موږ تل یو څو خبرې فرضوو چې د قانون مفروضات ورته ویل کیږي که په دغو مفروضاتو کې تبدیلي راشي نو اقتصادي قوانین سم نه ثابتیږي د ساري په توګه د تقاضا قانون وایي : که نور عوامل ثابت وي نو د قیمت له کمبښت سره تقاضا ډیریږي او که قیمت لوړ شي تقاضا کمیږي . له پورتني مثال څخه څرګندیږي چې د تقاضا قانون هغه وخت سم دی کله چې نور عوامل ثابت وي دغو عواملو ته مفروضات وایي چې په لاندې ډول دي :

♣ د مصرفونکو په عوایدو کې تغیر نه وي راغلی.

- ♣ د مصرفونکو په خوښه ، عادت او سینګار کې بدلون نه وي راغلی .
- ♣ د متبادلو توکو په قیمتونو کې تغیر نه وي .
- ♣ د مصرفونکو په شمیر کې بدلون نه وي .

- اختیار : اقتصادي قوانین اختیاري دي که د چا خوښه وي عمل پرې کولای شي او که د چا خوښه نه یې پرې کوي .

- خوښمن : د اقتصادي قوانینو عملي کول په زور نه دي بلکې دا خوښمن کار دی د هر چا خوښه ده که څوک یې مخالفت کوي او که عمل پرې کوي .

- په حقیقت ولاړ : اقتصادي قوانین په حقیقت ولاړ وي په هر ځای او هر وخت سم وي د ساري په توګه : سپما=عاید-لګښت له دې څخه موخه دا ده چې سپما هغه وخت رامنځته کیږي کله چې زموږ عواید ډیر وي نسبت لګښت ته چې دا قانون په هر ځای کې او هر وخت سم دی.

- ټولنیز : د اقتصادي قوانینو بڼه ټولیزه وي ،مقداري بڼه نه لري د نورو اقتصادي پیښو له تجزیې کار اخلي طبیعي علوم مقداري اندازه بیانوي د ساري په توګه دوه برخې هایدروجن یوه برخه اکسیجن په هر ځای کې اوبه جوړوي لیکن په اقتصاد کې موږ داسې نه شو ویلی چې که د یو توکي قیمت له لسو افغانیو څخه شلو ته پورته شي نو تقاضا یې نیمیږي په اقتصاد کې هر څه په ټولیز ډول څیړل کیږي اقتصادي قوانین د یوې ځانګړې ډلې استازولي نه کوي بلکې یوې ټولې د روښانه اکثریت استازولي کوي.

- معیار : د نورو ټولنیزو علومو په نسبت اقتصادي قوانین ډیر معیاري وي ځکه اقتصادي حرکتونه او غوښتنې موږ د پیسو په وسیله روښانولی شو خو نور ټولنیز علوم په پیسو نه شو.

- بشري کړنو مطالعه : په اقتصادي قوانینو کې موږ یوازې بشري کړنې تر مطالعې لاندې نیسو.

- د اقتصادي قوانینو جوړښت : اقتصادي قوانین جوړیږي نه بلکې د انساني ارتجاعیت په وسیله په خپله جوړیږي . د ساري په توګه که د یو توکي قیمت ټیټ وي خلک یې ډیر اخلي خو کله چې قیمت لوړیږي نو خلک یې په کم مقدار اخلي چې دغه قانون د خلکو د ارتجاعیت په اساس جوړیږي او د تقاضا قانون دی.

په اقتصادي او نورو قوانینو کې توپیر

په اقتصادي او سیاسي قوانینو کې توپیر : سیاسي قوانینو څخه موخه هغه قوانین چې د حکومت له خوا عملي کیږي چې دا قوانین د حکم په څیر کارول کیږي چې مراعتول یې په ټولو وګړو حتمي دي او که څوک یې عملي نه کړي نه نو سزا هم ورکول کیږي ،که حکومت وغواړي سیاسي قوانین لمنځه وړلی شي خو اقتصادي قوانین په خپله جوړیږي او که چا عملي نه کړل سزا پرې نشته او که څوک وغواړي دغه قوانین لمنځه نه شي وړلی.

په اقتصادي او اخلاقي قوانینو کې توپیر : د اخلاقي قوانینو موخه د ټولنې اصلاح کول وي چې خپلواکه بڼه لري اخلاقي قوانین د مذهب او ټولنې د دود په وسیله جوړ شوی وي چې دا قوانین دا پریکړه کوي چې دا کار وکړه دا مه کړه د ساري په توګه د مور او پلار درناوی کول ،په اخلاقي قوانینو عمل کول په ټولنه عزت پیدا کول او که عمل پرې ونه کړو نو عزت مو کمیږي اخلاقي قوانین په یوې سیمې پورې تړلي وي خو اقتصادي قوانین په خپله جوړېږي که عملي يې نه کړي نو په خپله به ځانته زیان رسیږي اقتصادي قوانین نړیوال وي .

اقتصادي او طبیعي قوانین : طبیعي قوانین د طبیعي علومو(کیمیا ،فزیک) قوانین وي دا قوانین د وسایلو او پایلو ترمنځ په خپلواک ډول یو ځای شوي او رامنځته شوي دي چې په هر ځای او هر وخت قایم وي د ساري په توګه د فزیک یو قانون دی که د نړۍ په هر ځای کې یو توکی پورته واچوي بیرته ځمکې ته رالویږي چې دې قانون ته د ثقل قانون ویل کیږي طبیعي قوانین قاطع وي د طبیعي قوانینو اړیکه غیر ژوندیو سره وي خو اقتصادي قوانین قاطع نه دي په خپله جوړیږي له انسانانو سره اړیکه لري.

د اقتصاد د علم ګټې

اقتصاد یو ټولنیز علم دی چې د انسان په پرمختګ کې له انسان سره مرسته کوي د اقتصاد د اهمیت په اړه مالتس وایي : اقتصاد یوازنی علم دی چې ټول خلک پرې خبر او معلومات لري او په اقتصادي پرمختګ کې مرسته کوي . ووټن د اقتصاد د علم په اړه وایي تر هغه پورې یو انسان متمدن نه شي کیدای تر څو چې د اقتصاد د علم په اړه معلومات ونه لري همدارنګه پروفیسور پیګو وایي : د اقتصاد د علم زده کړه د علم په توګه نه بلکې د اقتصادي ستونزو د حل لپاره باید زده شي ،هنري لیکي د یو انسان لپاره د اقتصاد د علم زده کړه د هر انسان اړتیا او اخلاقي مسوولیت دی د اقتصاد علم زده کړه د انسان ذهن ته پراختیا ورکوي ،په اوسني وخت کې څوک د اقتصاد د علم په اړه پوهه ونلري نو هغه ته لوستی انسان نه شو ویلی ،د کارګرو د حقوقو دفاع،پانګوالو ته د ښې ګټې برابرول،د صنعتکارانو ،کروندګرو لپاره د بازار د پیدا کیدو د کاروبار د ډولونو او د کاروباري موقو پیدا کول ،د لګښتونو لپاره لارښوونه،د شتمنۍ عادلانه ویش ، دانسان د ژوند د سطحې لوړوالی او نور د اقتصاد علم ګټې دي.

نړیوال اقتصادي سیستمونه

International economic systems

په اقتصاد کې د انسان هغه کړنې تر مطالعې لاندې نیول کیږي چې د محدودو وسایلو په مرسته د نامحدودو غوښتونو د پوره کولو لپاره تر سره کیږي چون دغه کړنې انسان په ټولنه کې ترسره کوي نو له دې کبله یې یو له بل سره اړیکې پیدا کیږي د کړی بڼه اختیاروي چې اقتصادي نظام ورته وایي یو نومیالي اقتصاد پوه اقتصادي نظام داسې تعریف کړی دی :اقتصادي نظام هغه اداري رانغاړي چې د یو هیواد وګړي یې د دې لپاره رامنځته کوي چې خپل محدود وسایل داسې وکاروي تر څو خپلې نامحدودې غوښتنې پرې پوره کړي د یو هیواد اقتصادي نظام دا پریکړه کوي چې د خلکو لاندې پوښتنو ته ځنګه ځواب ووایي :

1. څه شی پیدا کړي؟ : د یو هیواد اقتصادي نظام لومړی په دې بحث کوي چې د هیواد وګړي څه شي ته اړتیا لري چې د تولید وسایل پرې وکارول شي او د خلکو د اړتیا وړ توکي تولید کړي.

2. ځنګه یې تولید کړي ؟ :په اقتصاد کې دویمه پوښتنه دا چې ځنګه یې تولید کړو له ځنګه یې تولید کړو څخه موخه دا چې د تولید عوامل په څومره

مقدار سره یو ځای کړو څو د تولید لګښت کم او تولید ډیر کړو دا هغه وخت ترسره کیږي د تولید عوامل په ښه توګه وکارول شي.

3. د چا لپاره تولید ؟ دربیمه پوښتنه دا چې تولید دکومو خلکو لپاره تر سره کړي چې دهغوی اړتیاوې پرې پوره شي

4. وسایل څنګه وویشي ؟ په هیوادونو کې شته وسایل څنګه وویشل شي ایا دغه وسایل له خلکو سره وي او که له حکومت سره او که په ګډه وي ځلورمه پوښتنه د همدې لپاره ترسره کیږي چې د پورتنیو پوښتنو د حل لپاره بیلا بیلې لارې کارول شي چې اقتصادي نظامونه ورته وایي او په لاندې ډول تري یادونه کوو.

د بازار اقتصادي نظام

Market Economy

د بازار اقتصادي نظام هغه اقتصادي سیستم دی چې په هغو کې د پرېکړو د نیولو او معاملو د اجرا په وخت کې د تولید پر وسایلود خصوصي ملکیت مخکوالی په نظر کې نیول کیږي. د ملي اقتصاد په کچه د اقتصادي معاملو او پروسو پلان او انسجام په متمرکزه سراسري بڼه نه وي هر اقتصادي واحد ځانګړی پلان او د کړنو تدبیرونه په بازار کې د موجودو سیالیو او د خرڅلاو د قیمتونو پر بنسټ جوړوي. د ځانګړو اقتصادي واحدونو پلانونه چې هر یو بیل بیل د بازار د نرخونو سره په تړاو کې وي جوړیږي او د ټول ملي اقتصاد په کچه د همدې ځانګړو پلانونو یوځایي پیوند او ارزونه د ملي اقتصاد د پلان او وړاندې لید لپاره په کاریږي پانګوال نظام د خصوصي ملکیت د تقدس پر بنسټ ولاړ دی او د بازار اقتصاد د آزادو سیالیو له لارې د انسانانو د اړتیاوو د پوره کولو په میکانیزم دریدلي دي یا په بل عبارت، د تولید پر وسایلو خصوصي ملکیت دبازاردآزادوسیالیو له لارې د ټولنې د اړتیاوو له پوره کولو سره ټینګ تړلي دي او د ډیرو پوهانو په نظر ، یو یې له بله ، د تصور او عملي کارونې وړ نه دي.

د بازار د اقتصادي نظام بنې

د بازار اقتصاد یو لرغونی تاریخي اقتصادي نظام دی چې د بشري ټولنې د تاریخي تکامل سره سم یې وده موندلې او د ملي ټولنو له اړتیاوو اود نړیوالو شرایطو له غوښتنو سره سم یې بدلون موندلی دی د تاریخ په اوږدو او په تیره بیا د شلمې پیړۍ په بهیر کې د بازار د اقتصادي نظام نوي ډولونه رامنځته شوي، چې ځینې غوره بیلګې یې د آزاد بازار (لبرال مارکیټ)، ټولنیزبازار (سوسیال مارکیټ)، د چاپیریال ساتنې ټولنیزبازار (سوسیال ایکالوژیک مارکیټ) یادولای شو.

آزاد بازار:

د بازار اقتصادي نظام بیلابیلې بنې لري یو له هغو بڼو څخه د آزاد بازار (لبرالمارکیټ) اقتصادي بڼه ده چې په هغو کې تولید او لګښت په آزاده توګه د بازار د لارې اداره کیږي دولت په مستقیمه توګه په بازار کې مداخله نه کوي او یوازې د غیرمستقیمې لارې د بازار په پروسو کې لاس وهلی شي د ساري په توګه، دولت کولای شي چې ځینې دولتي محصولات بازار ته وړاندې کړي، په سیالیو کې برخه واخلي او یانوي قوانین جوړ او عملي کړي په آزاد بازار کې هر څوک خپلې شخصي ګټې لټوي او د هغو د ترلاسه کولو لپاره تولید کوي، خدمتونه وړاندې کوي، په اقتصادي معاملو کې برخه اخلي او له دې لارې په آګاهانه او یا نا آګاهانه بڼه د غونډې ټولنې دژوند د سطحې په لوړولو کې رول ادا کوي داحتمي نه ده چې یو څوک د ټولنې ته د خدمت په عالي درک او

احساس په اقتصادي پروسو کې مسوولانه ونډه واخلي، بلکې يوازې د شخصي ګټو د تر لاسه کولو په هدف اقتصادي کار يې په آخري پايله کې د ټولنې د ژوندانه د ښه والي او هيواد او هيوادوالو ته د خدمتونو خواته کشوي.

د آزاد بازار په اقتصادي سيستم کې د قراردادونو آزادي يو له غوره ځانګړنو څخه دهدولت د کار او د نورو اقتصادي معاملو په تړونونو کې لاس وهنه نه کوي. هر څوک د شخصي تشبث، د کار او شغل د انتخاب آزادي لري او کولای شي پخپله آزاده اراده دهغو په اړه تصميم ونيسي او د آزادو قراردادونو له لارې د قانون په چوکاټ کې له نورو سره سياليو ته داخل شي د آزاد بازار بله ځانګړنه د مصرف او مصرفوونکو آزادي ده همدا شان د شغل او مسلک آزادي هم د آزاد بازار له غوره بيلوونکو بيلګو څخه ده دا ټول بياد توليد پروسايلو د خصوصي مالکيت پر بنسټ ولاړ دي.

د توليداتو او خدمتونو قيمتونه د هغو څښتنان پخپله خوښه په خپلواکه توګه ټاکي او دا په بازار کې د عرضې او تقاضا د انډول له لارې پخپله تنظيمېږي. په آزاده توګه ټاکل شوي قيمتونه بيا پخپله د بازار بيلانس ساتي او د ځينو محصولاتو د اړتيا څخه د زيات توليد (اضافه توليد) مخه نيسي.

د ازاد بازار په اقتصادي نظم کې بازارته د هر چا مخه خلاصه ده هر توليدوونکی کولای شي خپل مال په آزاده توګه وړاندې کړي او هر مصرفوونکی هم کولای شي په آزاده توګه د خپلې اړتيا وړ شيان پخپله خوښه انتخاب او مصرف کړي بازار ته آزاده لاس رسي ددې سبب کيږي چې هر

توليدوونکی هاند وکړي، تر څو د مصرفونکو د مينې او ذوق سره برابر توليد وړاندې کړي، نوي نظرونه رامنځته شي، ورځ په ورځ د ټاکلي شي نوي موډلونه اودنويو خدمتونو ډولونه توليداو رواج شي.

د توليد پر وسايلو د خصوصي ملکيت،ازادې سيالۍ او ازاده سيالۍ چې د اقتصادي ليبراليزم اساسي ستنې دي چې د ادم سميت په نظر د ټولنې د ژوند د سطحې د لوړوالي لپاره لومړني شرطونه دي .

. ټولنيز ژوندانه په عمل کې هم دا وښوده چې اقتصادي لبراليزم د اقتصاد صنعتي کېدواو د پيداوارنو ظرفيت او تنوع ته چټکتياورکړه چې په پايله کې يې پانګوال نظام زغرده وده وکړه داپروسه بيادټولنيزو پراخه پرګنوله بيوزلۍسره هم ملګرې ده اوپه پايله کې يې دبډايانواوبيوزلانو ترمنځ واټن ورځ تر بلې زياتيږي.

سره له دې چې د اقتصادي لبراليزم طرفداران په اروپا او امريکا کې ټول په بنسټيزه توګه د اقتصاد د ځواک له پاره کارکوي، خو تر منځ يې ټاکلي توپيرونه هم شته په اوسني وخت کې د لبراليزم نظريه د سياست د ډګر په خير په اقتصادي برخه کې هم له هغه پخوانۍ جاذبې څخه لويدلې او د پام وړ پلويان نه لري.

په ډيرو بحثونو کې داسې هم اوريدل کيږي چې د آزاد بازار اقتصاد د افغانستان په اساسي قانون کې د افغانستان لپاره د اقتصادي سيستم په حيث

منل شوي دي دا خبره سمه نه ده د افغانستان په اوسني اساسي قانون کې د آزاد بازار اقتصاد نه، بلکې يوازې د بازار اقتصادي سيستم د هيواد د ملي اقتصاد لــه پــاره منــل شــوی او د هغــو د بڼو(اشــکالو) د انتخــاب لــه پاره لارهآزادهپرېښودلشوې ده.

ټولنيز بازار (سوسيال مارکېټ):

د ټــولنيز بــازار اقتصــادي سيســتم چــې د بــازار د اقتصــاد ځــانګړې بڼــه ده، دپانګوالیدرژيم دسياليوپربنسټ دولت ته داواک اودنده ورکوي چې په اقتصادي موضوعګانوکې سياسي–ټولنيز اصلاحات تر لاس لاندې ونيسي، ټولنيز عدالت او سياسي ثبات ته لومړيتوب ورکړي او د ټولنيزو مساواتو په لار کې ګام واخلي.

د دويمې نړيوالې جګړې وروسته د ټولنيز بازار اقتصادي سيستم مطرح شو او د هغــو د پراختيــا او پــر مختــګ پــه لارکــې ګامونــه واخيســتل شــول. پــه پانګوالاقتصادي نظام کې د ټولنيزو مسئلو د ښېګڼې او د بېوزلو او محرومو طبقو او قشرونو په ګټه د دولت لاسوهنې ته ځکه اړتياده چې پخپل سر او آزادې پانګوالۍ لخوا ډېر ځله د هيواد محرومان او ټولنيزې اړينې چارې له پامه غورځول کيږي او پايله يې دټولنيزيووالی او سياسي ثبات د لمنځه تلو سبب کېږي. د پانګوال اقتصاد همدا خپل سرې ودې د شلمې پېړۍ په لومړۍ نيمايي کې د لــومړۍ او دويمــې نړيــوالې جګړې پــه رامنځتــه کيــدو کــې د پــام وړ رول ولوباوه الفريد مولر ارمک او لوډويګ اير هارډله نظره د ټولنيز بــازار ښيګڼه

داده چې د آزاد بازار مثبتې خواوې ساتي، د اقتصادي ځواکمنتيا او د توليداتو او خدماتو د تنوع له بهيره ننګه کوي، خو په عين وخت کې د هغو دمنفي اړخونو او بدواغيزومخنيوي کوي، په ټولنيز ژوندانه کې د ګټې د ترلاسه کولو په خاطر د آزاد بازار د رقابتونو د ورانوونکي اغيزې مخه نيسي او دڅومحدودوکسانوپه لاس کې داقتصادي ځواک دانحصاراوتمرکزدماتولوله پاره دټولنې په ګټه مناسب اوقانوني تدبيرونه نيسي. او په عين حال کې د ملي يووالي، ټولنيز مصئونيت، امنيت، سولې او عدالت د تأمين او تحکيم په لار کې هم پوره ګامونه تر لاس لاندې ونيول شي.

په ټولنيز بازار کې د دولت ځاى او رول د آزاد بازار څخه فرق لري دلته دولت دآزادبازارپه څير په اقتصادي چارو کې پاسيف رول نه لري، بلکې په فعاله توګه په اقتصادي معاملاتو کې برخه اخلي او په هغه ځاى کې چې اقتصادي پروسې د ټولنيزو، سياسي چارو دموازنې د لمنځه تلو سبب کيږي، فعال دفاعي او اصلاحي تدبيرونه نيسي. په دې حال کې د دولت غوره ټوليز سياسي هدفونه او تدبيرونه د کار په بازار کې، د شتمنيو د جوړولو په سياست کې، د کورونو د جوړولو او توزيع په سياست کې، د ښوونې او روزنې په چارو کې د عايداتو پورته کيدو او معاشاتو په اندازه او ويش کې مداخله او داسې نور تر لاس لاندې نيول کيداى شي. هدفداى چې اقتصادي پرمختګ او د مادي نعمتونو پريماني د ملت د عامو وګړو ترمنځ د کشمکش سبب نه شي، بلکې د آزادې سيالۍ په پايله کې د رامنځته شوي پرمختللي اقتصادي ځواک په واسطه ټولنيزعدالت،پيوستون اوپرمختګ تضمين کړي دټولنيز اقتصادي

مارکېټ نظام داسې شرایط رامنځته کولای شي چې دملي اقتصاد پرمختګ دټولنیزعدالت، پیوستون اوترقۍسره ټینګ تړاو ولري، نه داسې چې دبې امنۍ،ټولنیز ناورین او سیاسي بې ثباتۍ سبب وګرځي. د ټولنیز بازار کله د سوسیالیزم او پانګوالي نظامونوترمنځ دربیمه اقتصادي لار هم نومول شوې ده، خو ډیر پوهان د داسې اصطلاح استعمال سم نه بولي په نړۍ کې د سوسیال بازار غوره نمونه د آلمان اقتصادي نظام دی چې د ملي اقتصاد د پر مختګ سره یوځای د افرادو ټولنیز مصئونیت هم تضمینوي په سوسیال بازار کې دولت مکلفیت لري چې بیوزلو ، زړو ، معیوبو ، بیکارو او نورو ټولنیزو مرستو ته اړو کسانو اودهغواولادونو ته دژوندلومړنۍ اړتیاوې د ټولنې په منځګړې کچه ورسوي هر څوک حق لري چې مناسب خوراک او څښاک، د سمو جامو د اغوستلو او د معیاري کور د اوسیدلو امکانات ولري. په هیوادکې دهراوسیدونکیروغتیا د دولت لخوابیمه ده هرڅوک حق لري چې ددولت له بودجې اوټولنیزو فنډونوڅخه ورته د زده کړې او ښوونې او روزنې شرایط برابر شي. دکوچنیانودزدهکړیاو تحصیل امکانات د هغوی د میندو او پلرونود ټولنیز موقف او شتمنۍ تابع نه وي دولت مکلف دی چې د قانون له مخې د هر چا استعداد ته د ودې مخه خلاصه او تري بشپړه ننګه وکړي په دې توګه د سوسیال مارکېټ په نظام کې د کور، کالي، ډوډۍ، صحت او سواد ستونزو ته د حل د لارو موندل د دولت له مکلفیتونو څخه شمیرل کیږي .

دچاپیریال ساتنې ټولنیز بازار

د وخت په تيرېدو سره د بشري ټولنې د پاينښت لپاره د چاپيريال اهميت زياتيږي او د هغو د سالم ساتلو دنده د انسانانو په وړاندې ورځ په ورځ غوره کيږي. ډيرې اقتصادي کړنې د انسانانو د ژوند په چاپيريال منفي اغيزه کوي له همدې کبله د بازار د اقتصادي نظام د ټولنيز بازار تر څنګ د شلمې پيړۍ په آخرو کې د دچاپيريال ساتنې ټولنيز بازار تيوري هم رامنځته شوه او وده يې وکړه ددې نظريې او عملي اقتصادي نظام هدف دادی چې د اقتصاد (ايکانومي) او د ژوند د چاپيريال (ايکالوژي) تر منځ بيلانس وساتل شي.

د شلمې پيړۍ تر دويمې نيمايي پورې دا نظريه چليده چې طبيعي ذخيرې پريمانه او ډيرې دي. دژوند دچاپيريال له طبيعي زيرموڅخه وړيا ګټه اخيستل کېده د شلمې پيړۍ په دويمه نيمايي او په تيره بيا د اوومې لسيزي وروسته دې نظريې زور واخيست چې د ژوند چاپيريال پخپله زيات ارزښت لري او بايد د توليد له داسې ميتودونو او د اقتصادي کړنو له داسې سيستمونو څخه کار واخيستل شي چې د انسانانو د ژوند پر چاپيريال يې ناوړه اغيزې کمې وي. دلته بايد اقتصادي ګټې او چاپيريال ته د زيان رسيدو ترمنځ سنجش وشي او خالصه اقتصادي ګټه بايد د ژوند د چاپيريال د تاوان له لارې لاسته رانه وړل شي که په سوسيال بازار کې د ټولنيز او سياسي مصئونيت او ثبات موضوع په نظر کې نيول کېده، په سوسيال - ايکالوژيک مارکېټ کې د هغو تر څنګ د ژوند د چاپيريال ساتنه هم په پام کې نيول کيږي. په دې اقتصادي نظام کې د اقتصادي ګټو د ترلاسه کولو له پاره د ژوند د چاپيريال خرابولو ته اجازه نه ورکول کيږي.

د اقتصادي کړنو او له هغې لارې د مادي ګټو د ترلاسه کولو په لار کې د ژوند د چاپېریال د خرابۍ د مخنیوي په خاطر ټاکلي معیارونه او میتودونه کارېږي. د نمونې په توګه ویلای شو چې د تولیدي .اقتصادي فعالیت په پایله کې دکاربن ډای اکساید د تولید د اندازې پر معیار د چاپیریال مالیه ټاکل کیږي هر څوک او هر اقتصادي ، تولیدي کامپلکسچېډیرکاربنډای اکساید تولیدوي، د ډیرې مالیې پر ورکولو مکلف وي یا هر څوک چې ډیره انرژي مصرفوي په هماغه اندازه دچاپیریال مالیه ایښودل کیږي داسې ډیرنورمیتودونه هم شته چې په اقتصادي فعالیتونوکې دچاپیریال د تخریب په مخنیوي اوکمښت کې مثبت رول لوبولای شي.

دچاپیریال ساتنې ټولنیز بازارکې دولت د چاپیریال د ساتنې له پاره په بازار او اقتصادي معاملو کې فعاله مداخله کوي او هر څوک د ګټې د ترلاسه کولو په خاطر د چاپیریال په تخریب کې آزادې لاسوهنې ته نه پریږدي دلته دا هم په نظر کې نیول کیږي چې په تولیدي .اقتصادي پروسه کې څومره انرژي مصرفیږي او په چاپیریال یې اغیزه څومره ده؟

د چاپیریال د ساتنې د مؤسسو لخوا داسې هڅې روانې دي چې د ژوند د چاپیریال د قیمت د معلومولو او د بازار په معاملو کې داخلولو له پاره د هغو د سنجش په خاطر څرګندکمي مقیاسونه رامنځته کړي، چې تر ټاکلې اندازې پکې بریالي هم دي دا نظریه ورځ تر بلې غښتلې کیږي چې د ژوند او فعالیت چاپیریال باید چاته د ویا څیزونو په حیث د اقتصادي فعالیتونو لپاره په

اختیار کې ورنه کړل شي دا د دولت د عمومي شتمنۍ په حیث وګڼل شي او پر استعمال یې قیود وضعه او قیمت پرې کیښودل شي. د بلې خوا د تولید په پروسه او نورو اقتصادي معاملو کې د انرژۍ مصرف تر کنترول لاندې ونیول شي او د برق، تیلو، ګازو او نوره انرژۍ باندې مالیه جګه شي.دایکالوژیک ـ ټولنیز بازار په نظام کې هدف دا هم دی چې د راتلونکو نسلونو له پاره د ژوند طبیعي چاپیریال سالم وساتل شي

د سوسیالیزم اقتصادي نظام

د سوشیالیزم کلمه د نړۍ په هر ګوټ کې کارول کیږي او تل په سیاسي ،اقتصادي او پوهنیزو بحثو کې پر خبرې کیږي.سوشیالیزم د مفهوم او مانا له مخې تقریبا دوه زره څلورسوه اته دیرش کاله وړاندې موجود و.خو دلفظ او کلمې له مخې د نولسمې پیړۍ محصول دی او دنولسمې پیړۍ په سر کې رامنځته شوی چې په اقتصادي کتابونو کې ددغې کلمې د حقیقي پیدا کوونکي تر منځ اختلاف شتون لري په ځینو کتابونو کې د سوشیالیزم د کلمې پیدا کوونکی رابرټ اوون ښودل شوی مګر د فرانسې نومیالي عالم پیر لرو په خپل کتاب کې (ګرودو سامار) داسې ذکر کړی چې د سوشیالیزم کلمه لومړی ما استعمال کړې.

د سوشیالیزم تعریف : ډیرې سیاسي او اقتصادي ټولنې خپلې طریقې سوشیالستي بولي مګر په نظریاتو او کړنو کې یو له بل سره توپیرشتون لري د ساري په ډول انارشستانځانونه سوشیالستان بولي خو د خپلو نظریاتو له مخې په فردیت را څرخي د فرد په اصلاح کې د ټولنې اصلاح ویني حکومت او دیکتاتوري نه خوښوي همدارنګه کمونستان او مارکسستان هم د سوشیالیزم ناري وهي مګر هغوی وایي چې د ټولنې اصلاح د فرد اصلاح ده چې دحکومت او دیکتاورۍ طرفدار دي د پورتنیو توپیرنو له کبله د سوشیالیزم تعریفول هم

ستونزمن کار دی خو بیا هم کولای شو په لاندې ډول یې تعریف کړو: سوشیالیزم د هغه ښوونځي او طریقې څخه عبارت دی چې عقیده لري چې د پانګوال نظام د مالکیت او کار ډول ظالمانه دی باید د ټولنې له لورې ورته تغیر ورکړل شی.همدارنګه سوشیالستان وایي د ټولنیزو مسایلو د حل لپاره باید په ټولنیز ډول اقدام وشي او د ثروت سرچینې باید د ملت په لاس کې ورکړل شید تولید وسایل د دولت او یا ټولنیزو اتحادیو او کوپراتیفونو په ملکیت کې ورکول کیږي. په داسې نظام کې شخصي ملکیتونو ته اجازه ورکول کیږي، خو د خصوصي ملکیتونو شته والی د دولتي قانون له مخې منعه وي.

له شخصي مالکیت څخه موخه پرهغه شتمنیو د شخص تصاحب دی چې د هغه د شخصي او کورنیو اړتیاوو د پوره کولو لپاره ترې کار اخیستل کیږي، خو د نورو د کار د ګټې د خپلولو او استثمار لپاره نه شي کارول کیدای د ساري په توګه، د اوسیدلو کور، جامې، بایسکل، موټر، هغه اندازه ځمکه چې یو شخص او د هغه د کورنۍ غړی پخپله پکې کار وکړي او همدا ډول نور ټول هغه څه چې یو څوک یې د خپل شخصي او کورني ژوند لپاره کاروي.

ددې په وړاندې خصوصي مالکیت د تولید پر وسایلو دافرادو له هغه ډول تصاحب څخه عبارت دی چې د افرادو د شخصي او کورنیو اړتیاوو څخه زیات وي او د هغو په واسطه د نورو هغو کارګرانو او مسلکي کسانو د کار څخه ګټه اخیستل کیږي چې د همداسې وسایلو د نشتوالي له کبله په خپله په مستقل ډول په تولیدي او خدماتي فعالیتونو کې برخه نه شي اخیستلای د تولیدي

وسایلو څخه بې برخې کارګران او ماهران د خپل ژوند د اړتیاوو د لاسته راوړو او په خپله تحصیلي څانګه کې د کار د موندلو لپاره دې ته اړ وي چې د کوم بل پانګوال سره چې د مناسبو تولیدي وسایلو څښتن دی، کار وکړي په پایله کې د خپل کار او لاس د محصولاتو ګټه په لږه او یا ډېره اندازه د هغو د کار ورکوونکي پانګوال لاس ته ورځي.

ددې لپاره چې د شخصي او خصوصي مالکیت تر منځ موضوع ښه څرګنده شی دلته به د یوې ټوټې ځمکې مثال راوړو:

که یو څوک شخصي ځمکه ولري، په هغه کې پخپله دی او د هغه د کورنۍ غړي کار او تولید وکړي او پیداوار یې هم د خپل کور د اړتیاوو لپاره ولګوي، نو د ځمکې ټوټه د هغه شخصي ملکیت دی او په سوشیالیزم کې یې د ساتلو او کاله کولو حق لري خو که چیرې یو څوک په ځمکه کې پخپله کار نه کوي، خپله ټوټه ځمکه چاته په اجاره، کرایه او یا ده کروندګر ته په کروندګرۍ ورکړې وي، نو دا ځمکه د هغه په خصوصي مالکیت اوړي او په سوشیالیزم کې یې د ملکیت او د هغو په وسیله د بل چا د کار او زیار د ګټې د خپلولو حق نه لري.

سوشیالیزم ته د رسیدو مراحل

- نیوکه :د سوشیالیزم ښوونځي اصولاً د ټولنې پر موجوده انتظامونو نیوکې کوي دوی په ټولنه کې د طبقاتو د له منځه وړلو لپاره کار کوي چې دلته دوه ډوله اقدام غواړي یو ډله وایي چې ډیر ژر باید بدلون راشي بله ډله وایي چې لومړی باید سیاسي ،اقتصادي ،ټولنیز او کلتوري څیړنه وشي بیا بدلون راشي.
- هیله: سوشیلستان هیله لري چې د راتلونکي زماني خلک به کوښښ وکړي چې د تولید اوسنی نظام چې سم نه دی بیرته کړي او دهغه پر ځای یو داسې نظام ټینګ کړي چې د مساوات پر پایو ولاړ وي.
- عمل: په ټولنه کې سوشیالستي نظام ته د رسیدو لپاره د سوشیلستانو تر منځ اختلاف موجو دی یو ډله یې د عمومي انقلاب طرفدار دي چې په هغو کې المانی کارل مراکس او ملګري یې د دې نظرې ملاتړي دیکارل مارکس یوازې داسې نه وایې چې انقلاب دې وشي بلکې هغه عقیده لري چې دا ډول انقلاب کیدونکی او راتلونکی دی.هغه د پانګوال نظام څخه مخالف و او په ټوله نړی کې کارګرو ته همدا یوه خبره کوله د نړۍ کارګرو یو له بل سره متحد شئ کارل مارکس او دهغه ملګرو سوشیالیزم ته د رسیدو لپاره د کارګرو انقلاب او د یو څه وخت لپاره د هغوی دیکتاتوري غواړي،پانګوال نظام ټولنه په دوه طبقو ویشید مارکس په عقیده تاریخ د طبقاتو ترمنځ د کشمکشو او اړودوړ

څخه عبارت دی نه دملتونو د جنګ څخه تاریخي پیښې د اقتصادي قدرت او زور لاندې پیدا شوي.

د کارل مارکس دا نظریه په عملي ډګر کې په اوسنۍ روسیه کې د ناکامۍ سره مخ شوه د مارکس ، انګلز او لېنن سوشیالستي مفکوره د نړۍ په نورو هېوادنو کې هم خپل ارزښت له لاسه ورکړو:

د سوشیالیزم بنسټیز اصول:

۱. ټولنیز ملکیت: په سوشیالیزم کې خصوصي ملکیت شتون نه لري د تولید ټول وسایل(ځمکه، کار، پانګه، مدیریت) د حکومت په لاس کې وي.
۲. خصوصي کاروبار وجود نه لري:په سوشیالیزم کې خصوصي کاروبار وجود نه لري ټول خلک له حکومت سره کار کوي او د دولت نوکران وي.
۳. د شتمنۍ مساوي ویش: په سوشیالیزم کې ټول کاروبار د حکومت په کې وي له کاروبار څخه چې کومه ګټه تر لاسه کیږي د حکومت خزانې ته ځي او په ټولنیزو کارونو یې لګوي.
۴. کاروبار:په سویشالیزم کې ټولو خلکو ته کار د حکومت له خوا ورکول کیږي.
۵. د پلانونو جوړول:په سوشیالیزم کې یوه اداره وجود لري چې د حکومت لپاره ټول اقتصادي پلانونه جوړوي چې تر ډیره بریده په دې پلانونو کې د دولت سیاسي مرامونه په پام کې نیول کیږي.

۲. فکري اتحاد: په سوشیالیزم کې ټول خلک یو نظر لري د سوشیالیزم لپاره کار کوي او د کپټلیزم خلاف وي.

د سوشیالیزم او کمونیزم تر منځ توپیر:

کمونیزم اوسوشلیزم عموماً دواړه یودبل پرځای استعمالیږي ځکه دغه دواړه مکتبونه دکپیټلزم خلاف دي ددغو دوو مکتبونو ترمنځ ډیرورته والی او هم ډېرتوپیر وجودلري خوپه توپیر پوهیدل یې ځکه ستونزمن دي چي مختلفو ټولنو (هیوادونو) د دواړو اقتصادي مکتبونو ګڼ شمېر ډولونه عملي کړي او دا دواړه مکتبونه ئې دتعصب ،یوا ړخیزه قضاوت په رڼا کي اودخپلې خوښې سره سم تعریف ، ورته اوسره بېل کړی دی. لیبرالان غواړي چي پریکړې دټولوافرادوسره شریکې شي البته دافرادو په ترجیح کې مګر محافظه کاران غواړي او وایي چي پریکړې باید دځومحدودو نفرو تر منځ سره شریکي شي البته دیوه فرد په ترجیح.

سوشلیزم عموماً اقتصادي نظام یاښونځي ته راجع کیږي خو کمونیزم بیا هم پر اقتصادي او هم پرسیاسي ښوونځي دلالت کوي. دکمونیزم له مخې دخدماتواواجناسوتوزیع دافرادو اړتیاوو پراساس رامنځ ته کیږي خو سوشالیزم بیا استدلال کوي چي د خدماتواو اجناسوتوزیع دافرادو دهلوځلو پر بسنټ رامنځ ته کیږي.

په کمونیستي اقتصاد کي دکپیټلیزم لپاره ځای نه شته خو سوشالیزم بیا وایي، څرنګه چي ثروت دخلګوترمنځ توزیع کیږي نو کېدای شي د کپټلیزم ځیني

اړخونه په سوشيليستي اقتصاد کي ځای ولري سوشياليزم هغه ښوونځی دی چي وايي کارګره طبقه بايد منابع په ټوليزه او ډيموکراتيکه توګه ترلاسه کړي چي وکولای شي د ټولني د اکثريت د بهبود لپاره اجناس توليد کړي. کمونيزم هغه ښوونځي ته وايي چي په ټولنه کي بايد نه د طبقې استحصالوونکي، استحصالېدونکي او نه تېری کوونکي او تېری کېدونکي بايد وجود و لري.

اسلامي اقتصادي نظام

اسلام یوازې د مذهبي رسوماتو دین نه دی بلکې د انسان د ژوند یو مکمل قانون دی ،د مسلمانانو د ژوند هر څانګه مطالعه کوي ،اسلام مسلمانانو ته په اقتصادي برخه کې هم لارښوونه او رهبري کوي اسلام چې په اقتصادي برخه کې مسلمان ته کوم اصول وړاندې کړي په عملي کولو به يې انسان تل خوشاله او له سکون څخه ډک ژوند تیروي دا نور اقتصادي نظامونه انسان ته یوازې ددې نړۍ اړتیاوو په پوره کیدوباندې تاکید کوي خو اسلامي اقتصادي نظام ددې نړۍ تر څنګ د اخرت د بریالیتوب لپاره هم کار کوي اسلامي اقتصادي نظام په هغه ځای کې پلی کیږي چې خلک مسلمانان وي . اسلامي اقتصادي نظام په هغو ادارو او اشخاصو مشتمل دي چې د خدایي احکامو لاندې جوړ وي تر څو د اسلامي هیوادنو خلک محدود وسایل څنګه وکاروي تر څو هغه غوښتنې چې اسلام ورته اجازه ورکړې پوره کړي د اسلامي اقتصادي نظام اصولو سرچینې قران الکريم،نبوي سنت او اجتهادي سرچینه. اسلامي اقتصاد تر دوهم نړیوال جنګ پورې همداسې د نورو علومو سره ګډ پاتې شو ، په دغه دوران کې زیات اسلامي هیوادونه د دوهم نړیوال جنګ څخه وروسته آزاد شول په دغه وخت کې اسلامي هیوادونه د خپلو ویجاړو سستمونو ترڅنګ د اقتصادي سیستم جوړولو او بیا پر پښو درولو په هڅه کې شول ځکه دغه سستمونه د نړیوال جنګ او د کفارو د حملو په وجه له منځه وړل شوي وو ، څرنګه چه په هغه وخت کې نور اقتصادي سیستمونه په سود ولاړ وو ، او سود د اسلام له نظره ناروا دی

«د اسلامي اقتصاد او نورو اقتصادي سیتمونو ترمینځ ډېر توپیرونه شته او یواځې سود نه دی» نو ځکه دوی دا اړتیا ولیده چه خپل اقتصادي سیستم د اسلام د اصولو او قوانینو په چوکاټ کې جوړکړي.

په هر صورت لکه څرنګه مو چه وړاندې ذکر وکړ چه انفرادي هلې ځلې په دې بریالۍ نه شوې چه اسلامي اقتصاد دیوه مستقل علم په ډول نړیوالو ته ور وپیژني ، نو د جمعي هلو ځلو اړتیا پیداشوه تر څو پورې چې په کال ۱۹۷۶ د فبروري په میاشت کې په اسلامي اقتصاد باندې لومړنی نړیوال کانفرانس په مکه مکرمه کې جوړ شو او په دې وسیله اسلامي اقتصاد دیوه مستقل علم په ډول دنیا ته معرفي شواو دغې داسلامي اقتصاد په مشهورتیا او پدې لاره کې دکار کولو لپاره لاره برابره کړهددغه کنفرانس په جوړولو کې ډاکتر محمد نجات الله صدیقي، ډاکتر محمد عمر او پروفیسر خورشید احمد فعال رول ولو بولوپه دغه کنفرانس یا سمینار کې د ډاکتر محمد نجات الله صدیقي لخوا دپخوانیو اسلامي علماوو د اقتصادي نظریاتو په باب یوه مقاله یا رساله وړاندې شوه، دغې مقالې په اسلامي اقتصاد باندې د بحث کولو تهداب کېښنود.

. په قران شریف کې د اقتصاد کلمه د اعتدال په مانا ذکر شوې د لقمان په مبارک ایت کې راغلي (په خپل تګ کې میانه رو اوسه).حضرت محمد (ص) په خپل مبارک حدیث کې د اقتصاد د کلمې په اړه ویلي دي : ((که څوک په ژوند کې

میانه رو او معتدل وي څښتن تعالی به د هغه روزي زیاته کړي او که څوک اسراف وکړي نو څښتن تعالی به هغه محروم کړي.))

د اقتصاد کلمه په عربي ژبه کې هم د اعتدال او میانه روۍ مانا لري او په اسلام کې د افراط او تفریط په مقابل کې کارول شوې ده .

د څښتن تعالی د قوانینو په حدودو کې د فکر ،طبیعت ،شتمنۍ او کار د کارونې په وجه د فرد او ټولنې د اړتیاوو د لرې کولو ،هوساینې او ګټورتوب په موخه د کړنو تر سره کولو ته اقتصاد وايي.د څښتن تعالی د لارښوونې له مخې د هغو قوانینو او اصولو څخه عبارت دی چې د هغو په کار اچولو او مراعتولو په صورت کې تولید او شتمنۍ ډیرېږي ،د کار او تعاون له مخې د ټولنې افرادو ته په عادلانه ډول رسیږي لکه څرنګه چې په ځمکه او اسمان کې د ټولو موجوداتو مالک څښتن تعالی دی او پیدا کوونکی هم همدا دی او حقیقي مالک یې هم څښتن تعالی دی .اسلامي اقتصادي نظام د نړۍ د نورو اقتصادي سیستمونو د کړنو نظریاتو سره د مبدا او ماهیت له نظره توپیر لري .د اسلامي اقتصاد د ظوابطو او قوانینو سرچینه الهي احکام دي .

د اسلام په ټولو اقتصادي کړنو او تشبثاتو کې عدل،انصاف،حق ،پیزوینه او اخلاق داخل دي .

د اسلامي اقتصادي نظام ځانګړتیاوې

د اسلامي اقتصادي نظام بنسټيزې ځانګړتياوې په لاندې ډول دي :

1) د ژوند د لومړنیو اړتیاوو پوره کول : اسلامي اقتصادي نظام انسان پرمختګ ته بنسټيز اهمیت ورکوي ،په ټولنه کې ټولو افرادو ته د ژوند د لومړنيو اړتياوو په پوره کولو زور ورکوي .د انسان بنسټيزې اړتياوې خوراک،لباس،اوسيدل،ښوونه او روزنه ،روغتيايي اسانتياوې دي.

2) خصوصي ملکيت : په حقيقت کې د هر څه مالک څښتن تعالى دى کوم توکي چې د انسان په ملکيت کې وي د امانت بڼه لري ،انسان هغه د څښتن تعالى او د رسول (ص) په طريقې د کارولو پابند دى تر څو د څښتن تعالى د خوښې وړ وګرځي او انسان د نړۍ او اخرت د بريالیتوب سبب ګرځي ،اسلام خصوصي ملکيت ته اجازه ورکوي مګر دا ملکيت ازاد او خود مختاره نه دی .

3) د جايداد کارول : د جايداد په کارونې اسلام چې کوم بنديزونه لګولي په لاندې ډول دي :

- اسلام د جايداد د بې ځايه کارونې څخه منع کړې
- په اسلامي اقتصادي نظام کې هيڅوک جايداد د ټولنې په خلاف نه شي کارولاى
- په ټولنه کې د بې وزله او اړمنو خلکو د ده پر جايداد حق لري
- که څوک پور ته په رښتيا اړتيا ولري بايد انکار ونه کړي
- له زکات پرته هم بايد له بې وزلو سره مرسته وکړي

4) د توکو او چوپړتیاوو کارول : په اسلامي اقتصادي نظام کې د ډېرو توکو او چوپړتیاوو په کاروني بندیز دی لکه شرابو ،پوډر،چرس ،د مړو حیواناتو غوښه .همدرانګه د عیش عشرت د توکو کارول هم اسلام نه خوښوي . په اسلام کې د ټولنې هر فرد دټولنې په چوپړ مکلف دی ،اسلام د څو نفرو پرځای ټولې ټولنې په خوشالۍ زور اچوي .

5) د حکومت دندې : په یوې اسلامي ټولنې کې د حکومت دندې په لاندې ډول دي :

- د خلکو لپاره د اسلامي اصولو پر اساس د ژوند برابرول او د اړتیا په وخت کې له سختۍ کار اخیستل
- ټولو خلکو ته د ژوند د اسانتیاوو برابرول
- په بازار کې د ښه چاپیریال جوړول او د چلبازانو او غلو مخه نیول
- د اقتصادي پرمختګ او پانګونې لپاره اقدامات تر سره کول
- د شتمنۍ د نانډول ویش مخه نیول

6) غیرسودي نظام : په اسلامي اقتصادي نظام کې سود منع دی چې ورسره د ظالمانو مخه نیول کیږي او ټولنه له طبقو ساتل کیږي شمتنۍ له یو څو لاسونو څخه ټولنې ته ورکول کیږي او د ټولنې په خیر کارول کیږي.

7) د کار اهمیت :اسلام کاریګر د پانګوال رحم ته نه پرېږدي بلکې د هغوی د حقوقو مکمله ساتنه کوي اسلام کار ته ډېر اهمیت ورکوي او هغه روزي چې د

کار په وسیله تر لاسه شوي وي ډیره یې بهتره ګڼي او داسې حکم کوي چې کاریګر ته د هغه اجوره د خولو له اوچېدو مخکې باید ورکړل شي .

8) د زکات ورکړه : په اسلامي ټولنې کې په هر عاقل،بالغ مسلمان چې د زکات شرایط ولري زکات ورکول فرض دي او د اسلامي اقتصادي نظام مهمه ځانګړتیا ده .

9) دشتمنۍ د راټولوني ممانعت : اسلام د جایزو لارو څخه راغلې شتمنۍ د ټولونې اجازه نه ده ورکړې ځکه خوځښت یې درېږي او دا شتمنۍ دڅو نفرو لاسو ته ورځي ،ټولنه غیراخلاقي کیږي نو ځکه اسلام د شتمنۍ ټولول نه خوښوي .

10) د وراثت قانون : په اسلام کې د شتمنۍ ویش د وارثت د قانون پر اساس تر سره کیږي له کوم شخص سره چې شتمنۍ له خپلو اړتیاوو څخه ډیرې وي پاتې برخه د وارثینو تر منځ وویشل شي نو وارثت د قانون پر اساس شتمنۍ په خپله دوران پیدا کوي .

11) دکسب خپلواکي : په اسلام کې د حلال رزق د ګټلو لپاره چې هر ډول کسب تاکي خپلواکي لري .

12) د مساوات نه شتون : په اسلامي اقتصادي نظام کې شتمنۍ مساوي نه ویشل کیږي او په اسلامي اقتصادي نظام کې هیڅ وخت دا نه دي ذکر چې د ټولو انسانانو د ژوند سهولتونه باید مساوي وي . په اسلامي اقتصادي نظام کې هر فرد په ټولنه کې برابره درجه لري .زکات،عشر او د وارثت په وسیله په ټولنه کې شتمنۍ په منصفانه ډول ویشل کیږي .

دويم څپرکی

د شتمنۍ پيدا ابنت

په ټوليز ډول د شتمنۍ پيدا ابنت د نوو توکو رامنځته کولو ته وايي خو موږ دلته تيروتنه کوو ځکه ماده د مادې د قانون له مخې موږ نه شو پيدا کولی او نه يې لمنځه وړلی شو د شتمنۍ د پيدا ابنت څخه زموږ موخه د مادې پيدا کول نه بلکې د هغې په افاديت کې د ډيرېښت راوستل دي نو معلومه شوه چې د اقتصاد په علم کې د شتمنۍ پيدا ابنت څخه موخه د يو توکي د ارزښت ډير والی دی د ساري په ډول کله چې موږ لرګي په ځنګل کې پرې کړو په ارزښت کې يې ډير والی راځي خو کله چې ترې فرنيچر جوړ کړو ارزښت يې لاپسې ډيرېږي د لاندې درې طريقو په وسيله د يو توکي افاديت لوړيږي او د شتمنۍ د پيدا ابنت سبب ګرځي :

I. د توکو بڼه بدلول : د توکو بڼې ته په تغير ورکولو سره د هغه افاديت لوړيږي د مثال په ډول له کاغذ څخه د کتابونو جوړول.

II. د توکو د ځای بدلول : د توکو د ډير پيدا کيدو له ځای څخه هغه ځای ته د توکي ليږدول چې په کمه اندازه پيدا کيږي او توکو ورسره ارزښتمن کيږي د ساري په ډول د لرګيو په ځنګل کې د لرګيو ارزښت ټيټ وي خو کله چې ښار ته راوړل کيږي نو د لرګيو ارزښت هم ورسره ډيريږي .

III. د توکو د وخت بدلول : کله چې توکي هغه وخت ته وساتل شي چې تقاضا ورته ډېره وي ارزښت يې لوړېږي د ساري په ډول لکه د ژمي په موسم کې د اوبلونو ګازو يا د سون د توکو د قيمت لوړوالی .

د شتمنۍ د پيدا ايښت لارې چارې : د شتمنۍ د پيدا ايښت لپاره بايد لاندې هڅې تر سره شي :

1. له ځمکې،سيندونو ،سمندرونو څخه د هغو توکو ترلاسه کول چې په کې شتون لري د ساري په ډول په سيندونو يا سمندرونو کې د کبانو نيول .
2. له ځمکې ،هوا او اوبو څخه د هغو شيانو ترلاسه کول چې دوی نه وي پيدا کړي د بېلګې په توګه له اوبو څخه د برېښنا جوړول.
3. د صنعت په وسيله له اومو موادو څخه د مصنوعاتو جوړول د ساري په ډول له مالوچو رخت جوړول .
4. د توکو لېږد له يو ځای څخه بل ځای ته ياني د لېږ راليږد له وسايلو څخه کار اخيستل .
5. مصرفونکو ته مخامخ چوپړتياوې برابرول د ساري په ډول ښوونه،روغتيا پالې او نور .

د شتمنۍ په پيدا ايښت اغيزه اچونکي عوامل : د شتمنۍ په پيدا ايښت لاندې عوامل اغيزه اچوي :

I. طبیعي عوامل : له طبیعي عواملو څخه موخه هوا ،باران،زمکه،کانونه او نور که مناسب وي نو د شتمنۍ د پیدا ایښت لپاره ښه وي او که چیرته دغه عوامل مناسب نه وي نوبیا د شتمنۍ پیدا کول کمیږي.

II. د پیدا ایښت وسایل : په نوي وسایلو شتمنۍ ډیره پیدا کیږي او په وروسته پاتې وسایلو شتمنۍ کمه پیدا کیږي د ساري په ډول که یو توکی په لاس جوړ شي ډیر وخت او په لړه اندازه جوړیږي خو که همدا کار په ماشین تر سره شي نو ډیر ژر او ډیره پیمانه به تولید شي.

III. د لیږد رالیږ وسایل : د لیږ د رالیږد وسایل که چیرې پرمختللي وي نو په هیواد کې سوداګري او صنعت پراختیا مومي شتمنۍ هم په اسانه رامنځته کیږي خو برعکس بیا شتمنۍ په اسانه نه رامنځته کیږي .

IV. د هیواد حالت : که چیرته په هیواد کې امنیت وي سیاسي استحکام موجود وي نو هلته د شتمنۍ پیدا ایښت ډیریږي خو برعکس بیا شتمنۍ په اسانه نه رامنځته کیږي .

V. د بانکوالۍ نظام : که د هیواد د بانکوالۍ نظام پیاوړی وي، کاروباري خلکو ته په وخت پانګه برابریږي په هیواد کې د شتمنۍ پیدا ایښت ډیریږي خو که دا نظام وروسته پاتې وي بیا د شتمنۍ پیدا ایښت هم کم وي.

VI. نفوس : د یو هیواد د نفوس هم د شتمنۍ په پیدا ایښت کې رول لري که د هیواد نفوس له وسایلو څخه ډیر وي نو بیا د شتمنۍ پیدا ایښت کم وي او که د نفوسو شمیر له وسایلو کم وي نو بیا د شتمنۍ پیدا ایښت ډیر وي .

VII. د کاریګرو لاس رسی : که په هیواد کې د کاریګرو شتون ډیر وي نو د شتمنۍ پیدا ایښت ډیر وي او که شتون ونه لري نو بیا د شتمنۍ پیدا ایښت هم کم وي .

د تولید عوامل

هغه وسایل چې د هغو په وسیله انسان د شتمنۍ د پیدا ایښت عمل تر سره کوي د تولید عوامل ګڼل کیږی چې په لاندې ډول دي :

ځمکه Land:

په عامه ژبه له ځمکې څخه موخه د ځمکې سطحه ده چې انسان پرې ګرځي راګرځي د اوسیدو لپاره ځای او د خوړو د اړتیاوو د پوره کولو لپاره کرنه پرې تر سره کوي خو په اقتصاد کې په ځمکه کې ټول هغه طبیعي وسایل چې موږ یې په وړیا ډول ترلاسه کوو شامل دي په دې کې ټول هغه وسایل شامل دي چې د ځمکې لاندې یا له پاسه وي خو افادیت ولري . مګر کم یافته نه وي موږ چې هر څومره وغواړو په مصرف یې ورسوو د ساري په ډول هوا ،اوبه نور.

پروفیسور الفرد مارشال په خپل کتاب (د اقتصاد علم اصول) د ځمکې تعریف داسې کوي : له ځمکې څخه موخه هغه ټول طبیعي وسایل دي چې طبیعیت د انسان د ښګڼې لپاره په وړیا ډول پیدا کړي د ساري په توګه د اوبه ،هوا ،رڼا ،ګرمي او نور.

پروفيسور فريزر بيا د ځمکې د تعريف په اړه وايي : له ځمکې څخه موخه ټول هغه طبيعي وسايل دي چې د عوايدو د ډيروالي سبب ګرځي،افاديت لري او محدود وي په ځمکه کې شته طبيعي وسايل :د ځمکې سطحه چې د اوسيدو او کرنې لپاره وي ،کانونه،اوبه،ځنګلونه، هوا ، غازات، رڼا ، کبان، حيوانات، طبيعي بندرونه، بيلابيلې قوتونه چې په توليد کې مرسته کوي.

د ځمکې ځانګړتياوې : ځمکه د توليد د عامل په توګه بيلا بيلې ځانګړتياوې لري چې د همدې ځانګړتياوو په اساس له نورو عواملو سره توپير لري :

1. طبيعي ډالۍ : ځمکه د انسان د هڅې په پايله کې نه ده رامنځته شوې بلکې د څښتن تعالی له خوا انسان ته په وړيا او بې له کاره ورکړل شوی که انسان هر څومره هڅه وکړي يو سانتي متر به هم پيدا نه کړي.
2. ځانګړې مقدار: د ځمکې مقدار معلوم دی هيڅ څوک نه شي کولی د ځمکې په مقدار کې زياتوالی راولي ليکن انسان په خپله هڅه ډيره ګټه ترې پورته کولی شي.
3. حاصل خيزۍ کې توپير : ټولې ځمکې يوشان نه وي ځينې ډيرې حاصل خيزې ،ځينې لړې او ځينې هيڅ فصل نه کوي.
4. په ځمکو کې توپير : ځمکه ټوله په يو ځای کې شتون نه لري ځينې په بازارکې ځينو بندونو کې ځينې د کرنې لپاره وي .
5. د ليږد قابليت : ځمکه له يو ځای څخه بل ځای ته نه ليږدول کيږي د ساری په توګه د لغمان ځمکې خوست ته يا بلخ ته وليږد وو.

6. خپلواکه بڼه : ځمکه د نورو توليدي وسايلو په نسبت پايداره اوکه کله له زيان سره مخ هم شي د تل لپاره لمنځه نه ځي.

7. بنستېيز حيثيت : ځمکه د توليد په عواملو کې بنسټېيزه او مرکزي بڼه لري له ځمکې پرته د توليدد نورو عواملو شتون ناممکنه دی .

8. محدودو توليد : د ځمکې توليد محدود وي د ډيرې پانګې او کار په زياتوالي سره په کې نامحدوده نه ترلاسه کيږي .

د ځمکې اقتصادي اهميت :ځمکه د يو هيواد په اقتصادي پرمختګ کې اساسي ونډه لري چې په لاندې ډول ترې يادونه کوو:

- کرنيز پرمختګ : د يو هيواد کرنيز پرمختګ د هيواد دځمکې سطحې او هوا پورې اړه لري،که ځمکه حاصل خيزه ،مناسب باران او مناسبې اوبه ورکړل شي نو کرنيز توليدات ډيريږي .
- صنعتي پرمختګ : د يو هيواد اقتصادي پرمختګ په اومو موادو پورې اړه لري په کوم هيواد کې چې اومه مواد ډير وي نو هغه هيواد په صنعتي لحاظ ښه پرمختګ کوي د ساري په ډول کوم هيوادونه چې ډير کانونه لکه تيل ،کاغذ ،سکاره او نور لري ډير صنعتي پرمختګ کوي او کړی دی .
- د ليږد راليږد وسايل : د ليږد را ليږد وسايل سړکونه،د اورګاډو لارې او بحري لارې په ځمکه جوړيږي چې د هغوی په وسيله توکي له يو ځای څخه بل ځای ته په اسانۍ سره ليږدول کيږي.

- د ژوند سطحه : په کوم هیواد کې چې طبیعي وسایل(کانونه،ځنګلونه او نور) په ډېره اندازه موجود وي د خلکو د عواید د لاسته راوړولو وسایل ډیر وي نو د خلکو د ژوند سطحه هم لوړه وي.
- د اوسیدو ځای : ځمکه د تولید نورو وسایلو ته د اوسیدو د ځای مانا لري یانې مزدور،پانګوال په ځمکه اوسیږي چې د اقتصادي ژوند ټولې برخې صنعت،سوداګري ټوله په ځمکه تر سره کیږي.
- قیمتي کانونه : په ځکه کې سره او سپین زر او نورې قیمتي کاني شتون لري چې دبیلابیلو توکو په جوړه ولو کې ترې کار اخیستل کیږي چې د شتمنۍ جوړښت ډیریږي.
- بریښنا : په اوبو د بریښنا د بندونو جوړول رڼا او صنعتي پرمختګ رامنځته کوي .
- ځنګلونه : له ځنګلونو څخه لرګي، ونو څخه میوې او نور ګټې ترلاسه کولای شو .

په اقتصادي پرمختګ کې د ځمکې ونډه : د یو هیواد په اقتصادي پرمختګ کې اساسي ونډه لري له ځمکې پرته د تولید عمل ناممکنه دی ځمکه د ګرځیدو راګرځیدو او دکناستلو ځای دی ،له ځمکې پرته کرنه ناممکنه ده له اوبو،ځنګلونو او کانونو پرته ژوند څنګه ممکن دی ؟ د یو هیواد په اقتصادي پرمختګ کې ځمکه لاندې رول ترسره کوي :

- طبيعي چاپېريال : په يو هيواد کې اقتصادي پرمختګ د هغه هيواد په حاصل خيزه ځمکه ،باران،هوا پورې تړاو لري که د يو هيواد ځمکه حاصل خيزه وي او کانونه ونه لري دغه هيواد يوازې کرنيز هيواد وي اوپه صنعتي لحاظ وروسته پاتې وي .
- اومه مواد : د ځنګلو او کانونو په وسيله اومه موادو برابروي په کوم هيواد کې چې ځنګلونه او کانونه شتون ولري هغه هيواد په صنعتي لحاظ پرمختګ کوي .
- سوداګريز بندورنه : که د يو هيواد ساحلونه نړيوال سوداګريز بندرونه ولري نو کولی شي له نړۍ سره ښې سوداګريزې اړيکې ولري په سوداګرۍ کې ښه ګټه وکړي .
- بريښنا : کوم هيواد چې ډيرې رواني اوبه لري د بريښنا په توليدولو سره چې اوس مهال د اقتصادي پرمختګ عامل ګڼل کيږي کولای شي ښه ګټه واخلي .
- د ليږد راليږ وسايل : د ځمکې پر مخ د هر ډول ليږد وسايلو جوړول ممکن دي د ساري په ډول سړکونو ،ريل وي جوړول که يو هيواد سمه ځمکه ولري کولای ډير ژر اقتصادي پرمختګ تر سره کړي .

کار (labour)

د توليد دويم عامل کار دی ،د انسان لپاره د ډير شيانو د جوړولو لپاره د ځمکې تر څنګ کار ته اړتيا ده تر څو تر سره يې کړي. د ساري په توګه

مزدور،کروندګر،بانکوال او نور .په اقتصاد کې کار هغه ذهني او فزيکې کړن دی چې د اجورې يا د معاش لپاره تر سره کيږي .پروفيسور مارشال کار داسې تعريف کړی :له کار څخه موخه هغه ذهني يا فزيکي هلې ځلې دي چې لويو او يا کوچنيو موخو د لاسه راوړلو لپاره تر سره کيږي .

همدرانګه پروفيسور جيونز کار داسې تعريفوي : کار له هغه ذهنې او فزيکې کړن څخه عبارت دی چې دتفرح پر ځای د اجورې لپاره تر سره کيږي.همدرانګه يو بل اقتصاد پوه کار داسې تعريفوي : په کار کې ټولې هغه کړنې شاملې دي چې اجورې لپاره تر سره کيږي چې دغه اجوره په مخامخ ډول يا د يو داسې توکي ورکول چې د اخيستلو او خرڅولو قابليت ولري . د کار په تعريف کې لاندې ټکي شامل دي :

- انساني هڅې : په اقتصاد کې کار هغه کړن ته ويل کيږي چې د انسان په وسيله تر سره کيږي .د وحشي ځناورو او ماشين الاتو په وسيله تر سره شوی کړن کار نه ګڼل کيږي .
- ذهني او فزيکې کړنه : په کار کې د انسان ذهني او فزيکي کړنې شاملې دي په دې شرط چې د اجورې لپاره ترسره شوی وي. د ساري په ډول د مزدوري کول فزيکې کار دی او درس ورکول دا يو ذهني کار دی.
- مادي اجوره : په اقتصاد کې کار هغه کړن ته ويل کيږي چې مادي بدله ولري که د تفريح ، مذهبي او کوم ټولنيز کړن وي په کار کې نه راځي .

دکار ځانګړتیاوې

1. کار له مزدور څخه لرې نه وي : کار هیڅ وخت له مزدور څخه لرې نه وي دا په دې مانا چې داسې هیڅ وخت نه کیږي انسان د په کور ناست وي او کار په کارخانه کې ترسر کیږي.ځکه چیرته چې کار وي هلته به کارګر هم وي .
2. کار نه زیرمه کیږي : د نورو شیانو په څیر کار نه زیرمه کیږي داسې نه کیږي چې کاریګر د دوه کالو کار وساتي او بیا یې په یوه ورځ ترسره کړي یا ټول کال بیکاره وي او د کال په اخر کې د ټول کال کار په اخري ورځ ترسره کړي.
3. ضایعه شوی کار نه تر لاسه کیږي : که یو کار کر په یوه ورځ کار ترسره نه کړي نو ددغې ورځې کار یې تل لمنځه ځي .
4. کار لږ لیږدونکی دی : موږ کولی شو چې مادي شیان له یو ښار څخه بل ښار ته یا له یوه هیواد څخه بل هیواد ته ولیږدو خو د کاریګر لیږدول اسانه نه دي ځکه مزدور د نورو ځایو له ژبو ،دود و دستور سره بلد نه وي . ځکه خو ادم سمټ هم په خپل کې کتاب لیکي چې په نړۍ کې تر ټولو سخت لیږد د مزدور دی.
5. په کار کې توپیر : د کاریګرو ترمنځ کار توپیر لري ځیني کاریګر ښه وړتیا لري باسواده وي یا ښه جسماني ځواک لري او ډیر کار کوی خو ځیني بیا داسې نه وي.
6. غیرارتجاعي عرضه : که چیرته په بازار کې کاریګرو ته اړتیا پیښه شي نو موږ نشو کولی په لږ وخت کې بازارته کاریګر عرضه کړو ځکه کاریګر د کار

تر وخته ډېر وخت لري چې تيار شي ځکه د کوچيناڼو لويول او هغو ته ښوونه کول ډېر وخت نيسي.

7. کاريگر خپل کار خرڅوي : کاريگر د اجورې په بدله کې پانگوالو ته کار ترسره کوي نوله دې کبله پانگوال بايد له کاريگر سره ښه چلند وکړي.

8. اجوره او د کار وړتيا : اجوره د کاريگر له وړتيا سره مخامخ اړيکه لري که يو کاريگر ډېره کاري وړتيا لري نو اجوره هم ډېره اخلي.

د کاري وړتيا عناصر : د يو کاريگر کاري وړتيا په لاندې عناصرو پورې تړاو لري:

❖ جسماني او ذهني قابليت : که يو کاريگر ښه جسم او ښه اخلاق ولري کولی شي چې ډېر کار ترسره کړي او په توليد کې زياتوالي راولي همدرانگه ارثي خواص هم د کاريگرو په کاري وړتيا اغيزه لري ځيني کاريگر په ارثي ډول ډېر خواريکښ او دهغو کاري وړتيا هم لوړه وي .

❖ اخلاق له کاري وړتيا سره مخامخ اړيکه لري که يو کاريگر ايمانداره او امانت دار وي خپل وخت نه ضايع کوي. ټول وخت په کار تيروي طبيعي خبره له نورو هغو کاريگرو چې بيځايه وخت تيروي ډېره کاري وړتيا لري.

❖ ټولنيز حالت : د يو هيواد ټولنيز حالت هم په کاري وړتيا ډېره اغيزه لري ځکه کاريگر ته مناسبه اجوره ور نه کړل شي د کاريگر کاري وړتيا هم کميږي ځکه له هغه سره د کار جذبه لمنځه ځي همدرانگه که د پانگوال او کاريگر ترمنځ اړيکې ښه وي او پانگوال له کاريگرو سره ښه چلند کوي ورسره د

کاريګرو کاري وړتيا لوړيږي همدرانګه کاريګر ته د کار مطابق اجوره ورکړي نو هغه هم په کاري وړتيا کې ښه ثابتيږي.

❖ ښوونه او روزنه : د ښوونې په وسيله کاريګر د کار په اړه معلومات حاصلوي او د روزنې په وسيله کاريګر خپل کار په ښې طريقې سره پيژني نوله دې کبله د روزل شوي او ناروزل شوي کاريګر ترمنځ لوی توپير شتون لري روزل شوی کاريګر په لږ وخت کې ډير کار ترسره کوي او نا روزل شوي يې نشي تر سره کولی.

❖ اوبه او هوا : د کوم هيواد چې هوا ډيره ګرمه يا ډيره يخه او يا هم وچه وي نو هلته کاريګر تر ډيره وخته کار نه شي تر سره کولای هلته د کاريګرو کاري وړتيا کمه وي خو برعکس چيرته چې هوا نرمه مناسبه وي هلته کاري وړتيا هم ډيره وي همدرانګه کاري چاپيرال هم د کاريګر په کاري وړتيا ډيره اغيزه لري که ښه چاپيريال وي نو د کاريګرو کاري وړتيا ورسره هم ډيريږي.

❖ د ژوند سطحه : د ژوند سطحه د کاريګر په کاري وړتيا ډيره اغيزه لري که په کوم هيوا د کې د کاريګرو اړتياوې پوره کيږي نو دهغوی کاري وړتيا هم ډيريږي .

❖ د کار وخت : که کاري وخت ډير وي او کاريګر په کې دمه نه شي کولای نو بيا د کاريګرو کاري وړتيا هم راکميږي خو که چيرې کاري وخت کم وي نو د هغوی کاري وړتيا لوړيږي.

❖ د پرمختګ موقع : که کاريګرو ته د پرمختګ لارې هوارې وي نو د هغوی په کاري وړتيا مخامخ اغيزه لري د هغوی په کاري وړتيا کې زياتوالی

راځي او كه د پرمختګ موقع نه وي نو بيا د هغوی په كاري ورتيا بده اغيزه لري او د هغوی كاري ورتيا ورسره كمېږي همدرانګه كه صنعتكار يا پانګوال لايقه سړی وي او كاريګرو ته د پوهې ، خوښې او مخكنۍ (تجربه) په اساس كار وركړي د كارګر په ورتيا كې زياتوالی راځي همدرانګه د كاريګر لپاره په خپله خوښه كار ټاكل چې هغه ورسره مينه لري ځكه يو كار چې په مينه ترسره كيږي هغه تر هغه كاره ډيره بهتره دی چې په زور يا ناخوښه توګه تر سره كيږي .

- ❖ د كار ويش : هر كاريګر ته د هغه په خوښه كار وركول په كاري ورتيا كې زياتوالی راولي ځكه هغه د كار په اجرا كولو سره په هغه كار كې ښه ورتيا پيدا كوي او په ښې طريقې سره يې ترسره كوي .
- ❖ د كار تحفظ : د كار تحفظ د كاريګر په ورتيا كې زياتوالی راولي او كه كاريګر كاري تحفظ ونلري او هغه دا ويره ولري چې كه پانګوال هر وخت وغواړي كاريګر له كاره لرې كولای شو نو بيا د هغه په كاري ورتيا بده اغيزه لري.
- ❖ د عوايدو لګښت : كه كاريګر خپل عوايد په ښو خوړو او ښو لباسونو باندې په لګښت ورسوي نو د هغه ورسره كاري ورتيا ډيريږي خو كه خپل عوايد په شرابو او نور مضرو لارو ولګوي نو بيا د كاريګر كاري ورتيا راكميږي .

د كار ويش (Division of labour)

په اقتصاد كې د كار له ويش څخه موخه د يو كار ويش په څو برخو دی چې هر كارګر يې د كار يوه ځانګړې برخه ترسره كوي د ساري په توګه كه موږ وغواړو

چې یوه څوکۍ جوړه کړو نو یو کارګر به لرګي اره کوي،دويم به په کې ميخ وهي ،دريم به څوکۍ جوړوي او څلورم به پالش ورکوي.

د کار ويش لاندې ډولونه لري :

1. د مسلک پر اساس : د کار په دې ډول ويش کې کارونه د مسلک په اساس ويشل کيږي د کار په دې ډول ويش کې يو کارګر کار له پيل څخه تر پايه تر سره کوي د ساري په توګه موچي،ترکاڼ او نور .

2. د مغلقتوب پر اساس : دکار په دې ويش کې يوکار د مغلقتوب له وجې کار په څو مراحلو ويشل کيږي هر کارګر د کار يوه برخه مخ ته وړي يا يې ترسره کوي له نورو مراحلو سره هيڅ کار نه لري د ساري په ډول د موټر جوړول چې ټايرونه يو شخص تړي ،رنګ يې بل کارګر کوي ،همداسې ماشين تړل او نور کارونه هر کارګر خپل کار ترسره کوي.

3. سيمه ايز ويش : ځيني سيمې په طبيعي لحاظ د يو ځانګړي توکي په توليد کې تخصص لري او د هغه په سبب مشهور وي د ساري په توګه دافغانستان غالۍ .

د کار د ويش ګټې: د کار ويش لاندې ګټې لري :

- د کاري وړتيا زياتوالی : د کار په ويش کې کارګر هغه کار سرته رسوي چې د هغه لپاره ډير مناسب وي چې د کارګر کاري وړتيا ډيريږي او د کار معيار ورسره لوړ ځي.

- په مهارت کې ډېروالی :د کار په ویش کې یو کارګر یو کار په مسلسل ډول ترسره کوي ورسره کار په ښې طریقې سره ترسره کیږي او دهغه په اجرا کولو کې ښه مهارت لري.
- په روزنه کې اسانوالی : د کارپه ویش کې د دې پر ځای چې کارګر ته د ټول کار په اړه معلومات ورکړې، یوازې د هغه کار په اړه معلومات ورکول کیږي چې سرته یې رسوي نو له دې کبله په لږ وخت کې هغه روزل کیږي .
- د نوښتونو امکان : کله چې کارګر یو کار ترسره کوي نو ټوله پاملرنه یې همدا یو کار ته وي هڅه کوي تر څو دا کار په ښې طریقې سره سرته ورسوي د ډېرې پاملرنې له سببه ډېر نوښتنونه کوي.
- د وسایلو ښه کارول : که یو کارګر ټول کارونه په خپله ترسره کوي نو د بیلابیلو وسایلو اړتیا پیښیږي خو د کار په ویش کې یو کارګر یوازې د یو کار یوه برخه ترسره کوي یوازې هغه وسایل کاروي چې د دې کار پورې تړوا لري او نور وسایل وزګار پاتې کیږي چې ورسره وسایل ښه کارول کیږي .
- د لیږد زیاتوالی : هر کار په جزوي برخو کې ډېر سره ورته والی لري نو له دې کبله یو کارګر له یوه صنعت څخه بل صنعت ته په اسانۍ سره لیږدول کیږي .
- تولید لګښت کموالی : د کار د ویش په وجه تولید ډیریږي نو له دې کبله في واحد جنس باندې لګښت را کمیږي او مصرفوونکي توکي په ښه بیه تر لاسه کوي ، د کار د ویش په وجه په تولید کې ډېر والی راځي چې ورسره ملي تولیدات هم ډیریږي .

- د کار بوج : د کار د ویش په وجه په انسان د کار بوج کمیږي که یو کار هر څومره سخت وي کارګر د هغه کار یوازې یوه برخه تر سره کوي او د کار بوج پرې نه راځي همدارنګه کاریګر هر کار په خپله خوښه ترسره کوي او له بوج څخه لرې وي .
- دکاري وخت کمښت : د کار د ویش په وجه کارګران د ماشینونو په مرسته په لږ وخت کې ډیر کار ترسره کوي او دهغوی په کاري وخت کې کمښت راولي .

د کار د ویش زیانونه: د کار ویش د ګټې تر څنګ لاندې زیانونه هم لري :

- نا خوښه : د کار د ویش په سبب یو کارګر هر ځل یو کار تر سره کوي نو د یو کار تکرر د کارګر زړه وهي او کار په ډېرې دلچسپۍ سره یې نه ترسره کوي چې ورسره د توکو معیار راټیټیږي تل د یوه کوچني کار ترسره کول د پرمختګ هڅې کموي .
- د لیږد کمښت : د کار د ویش په وجه یو کار یوازې د یو کار په یوه برخه کې پوهه پیدا کوي چې د کارګر د کار ساحه ډیره محدودیږي او د هغه په لیږد کې کمښت راځي او ورسره د بې کارۍ ګواښ هم رامنځته کیږي.
- د مسوولیت کمښت : د کار د ویش په وجه هر کارګر یوه برخه د کار سرته رسوي د یو کار په مکمله توګه د یو کار مسوولیت نه اخلي هر کارګر خپله دنده په بې پروایۍ ترسره کوي .

- د کارګر او پانګوال اړیکې : د کار د ویش په وسیله تولید کې ډیروالی راځي په کمپنیو کې د کارګرانو شمیر په زرګونو وي او د کمپنۍ مالک یو وي چې د دوی ترمنځ اړیکې ستونزمنې دي او د هغوی د غوښتنو د حل لپاره لازم اقدامات نه ترسره کیږي چې د کارګر او مالک ترمنځ ناسمه پوهه او همغږي رامنځته کوي.
- نړیوالې اړتیاوې : د کار د سیمه ایز ویش په اساس د نړۍ هیوادونه یو بل ته اړ دي دا حالت په سیاسي او اقتصادي لحاظ ډیر خطرناک وي په ځانګړې توګه د جنګ په دوران کې.
- یو پر بل انحصار : د کار د ویش په وسیله کارګران یو پر بل پسې تړلي وي که د یوې ځانګې کارګر نه راځي نو د بلې ځانګې کار مجبوره دی چې بیکاره پاتې شي .

پایله:

د کار د ویش په وسیله په تولید کې زیاتوالی راځي چې ورسره د توکو قیمت راټیټیږي ،د کارګرانو د کار په وخت کې کمښت رامنځته کیږي او د خپل ژوند د سمښت په اړه ډیر کار کوي ،د کار د ویش په وسیله وسایل په ښه توګه کارول کیږي او د کار دویش په وسیله په هیواد کې اقتصادي پرمختګ رامنځته کیږي .

نفوس (Population)

د تولید په عواملو کې کار یو مهم عامل دی چې د یو هیواد په نفوسو انحصار لري. په کوم هیواد کې چې نفوس ډیر وي کاریګر هم ډیر وي او د کوم هیواد نفوس چې کم وي د کاریګرو شمیر یې هم کم وي .یوه خبره د یادونې وړ ده چې په یو هیواد کې د شتمنۍ پیدا ایښت د کارګرو په شمیر نه بلکې د کارګرو په جسماني او ذهني وړتیا پورې تړاو لري امکان لري چې په یو هیواد کې د اوسیدونکو شمیر ډیر وي خو د شتمنۍ د پیدا ایښت له کبله وروسته پاتې وي د ساري په ډول د هندوستان هیواد نفوس نسبت امریکا ته ډیر دی خو د امریکا نفوس نسبت هندوستان ته ډیره شتمنۍ تر لاسه کوي په اوسني وخت کې د نفوسو مسئله د نورو اقتصادي مسایلو په څیر ډیره مهمه ده د کومو هیوادنو نفوس چې ډیر وي په هغه هیوادونه کې ګڼ شمیر اقتصادي او ټولنیزې ستونزې شتون لري نو له همدې کبله په اتلسمه زیږدیزه پیړۍ کې اقتصاد پوهانو دې مسئلې ته ځانګړې پاملرنه وکړه او د نفوس په اړه یې ځانګړې نظریات وړکړل ماتهس یو انګلیسي عالم وو چې د نفوسو په اړه تحقیق ترسره کړې دی د نوموړي په وخت کې کارګران په ستونزو کې ول ځکه د هغوی اجوره کمه وه ،د توکو قیمتونه لوړ وو ،ماشینونو د کارګرانو ځای ونیوه نو له دې کبله کارګران بیکاره شول مالتهس د کارګرانو دغه حالت ته پاملرنه وکړه د هغوی د بې وزلۍ او افلاس د معلومولو لپاره اراده وکړه د دې کار د ترسره کولو لپاره هغه د نړۍ ډیرو هیوادنو ته سفرونه وکړل او خپل نظریات یې په یوه مقاله (د نفوسو په اصولو) کې څرګند کړل چې په کال 1798ز کې خپره شوه . وروسته له

نور تحقيق او تاريخي شواهدو څخه يو ځل بيا په کال 1803ز کې دا مقاله خپره شوه مالتهس په کې خپل نظر داسې څرګند کړو : له يوې خوا د ځمکې مقدار ثابت دی چې ورسره د خوراکي توکو د پيدا کيدو وسايل محدود دي خو له بلې خوا انساني نسل په تيزۍ سره زياتوالی مومي او که د دغه زياتوالي مخه ونه نيول شي قحطي به رامنځته شي . د نوموړي په مقاله کې لاندې ټکي دخيل دي :

1. د نفوسو او خوراکي توکو د توليد ډيربښت : د نفوس ډيربښت نسبت د خوراکي توکو نسبت ته ډير دی مالتهس يو حسابدان هم وو چې خپله خبره يې د رياضي په ژبه څرګنده کړې ده د يو هيواد د نفوس د ډيربښت هندسي سلسله ده 1-2-4-8-16-32-64 نسبت سره وي خو د خوراکي توکو ډيربښت يې حسابي سلسله 1-2-3-4-5-6-7-8 نسبت سره وي چې د خوراکي توکو توليد نسبت د نفوسو ډيربښت ته ډير کم دی .
2. دوه ګونی نفوس :د مالتهس د نظر په اساس کې نفوسو وده په خپل حال پاتې شي نو په پنځو کالو کې دوه برابره کيږي ،پنځوسو کالو کې څلور چنده او په سل کالو کې اته برابره کيږي د نفوسو شمير به دومره ډير شي چې د خوارکي توکو ټول وسايل به پوره نشي او انسانان به يو بل ووژني .
3. د نفوسو د ودې د مخنيوي تدابير : د مالتهس د نظري په اساس د نفوس د ودې د مخنيوي لپاره بايد د لاندې دوو طريقو کار واخيستل شي :

- اختياري طريقه : په اختياري طريقه کې انسان په خپله هڅه کوي تر څو د نفوسو د ودې مخه ونيسي چې هغه لاري په لاندې ډول دي :

- د واده وروسته کول
- له اخلاقي اصولو کار اخیستل
- د واده نه کول
- د کورني پلان عملي کول
- د تولد په اصولو عمل کول
- د مذهب پیروي

- طبیعي طریقه : که د نفوسو وده په فطري ډول پرېښودل شي او هیڅ رنګه اختیاري طریقه د نفوسو د ودې د مخنیوي لپاره ونه کارول شي خو طبیعي طریقه کولای شي چې د نفوسو د ودې مخنیوي وکړي له طبیعي طریقې څخه موخه د الله تعالی له لورې په ځانګړې سیمې نازلیږي :

- زلزله
- جنګ
- سیلاب
- قحطي
- اور او نور

4- تیاره راتلونکی : که چیرته د نفوسو وده په خپل حال پاتې شي نو د نفوسو شمیر به دومره ډیر شي چې خلکو ته به د اړتیاوو د پوره کولو لپاره وسایل شتون ونه لري او نړۍ به له یوې خطرناک حالت سره مخ شي .

د مالتهس په نظرې نيوکې

د مالتهس په نظرې نوو اقتصاد پوهانو له غور وروسته لاندې نيوکې کړېدي :

- د حسابي فارمولې ناسم کارول : د يو رياضي دان په توګه هغه فارمول چې مالتهس وړاندې کړی و په عملي ژوند کې د تطبيق وړ نه دی د نړی په يو هيواد کې هم د نفوسو وده په هندسي نسبت او د خوراکي توکو توليد په حسابي نسبت په سمه توګه نه سنجول کيږي خو يوه خبره چې په نړۍ کې د نفوسو وده نسبت د خوراکي توکو ډيرښت ته ډيره ده خو مالتهس چې کومه حسابي فارموله وړاندې کړی وه ناسمه او بې بنسټه وه .
- خوړو په توليد کې زياتوالی : له مالتهس څخه وروسته کله چې په نړۍ کې صنعتي اوښتون رامنځته شو نو د صنعتي او کرنيزو توکو د توليد په برخه کې له ماشينونو څخه کار واخيستل شو چې ورسره د خوراکي توکو توليد ډير شو دغه ډيرښت کله کله د نفوسو له ډيرښت څخه هم ډير وي.
- د ژوند د سطحې لوړ والی : د مالهتس نظريه په هر هيواد کې سمه نه ثابتيږي ځکه په اوسني وخت کې نړۍ کې داسې هيوادونه شتون لري چې په اقتصادي لحاظ ډير پرمختللي دي دنفوسو د ډيرښت سره سره بيا هم د هغوی د ژوند سطحه لوړه ده نو له دې کبله د هغه دا نظريه چې د دغو هيوادنو راتلونکې به تياره وي ناسمه ده.
- کار ډير والی : د مالتهس د نظرې په اساس چې انسا ن په دې نړۍ کې له خيټې سره پيدا شوی او په ټولنه بوج دی خو په حقيقت کې انسان په نړۍ کې له

خیتې سره پیدا شوی خو الله پاک هغه پښې ،لاسونه او مغز هم ورکړی دی.کنین د هغه د دې نیوکې په مقابل کې ویلي دي چې د انسان معده له لومړۍ ورځې څخه کار پیلوي خو کار بیا شل کاله وروسته پیلوي .

- ناهیلي : مالتهس ویلي وو چې د انسان راتلونکې تیاره ده نو له دې کبله انسان د خپلې راتلونکي په اړه ناهیلی وو او د کار احساس یې له منځه تللو .
- اخلاقي بربادي : مالتهس د نفوسو د ډېرښت د دریدو لپاره انسان باید په خپله خوښه ځینې تدابیر ونیسي د ساري په ډول د تولید مخنیوی او په کورني پلان عمل کول چې په اصل کې فحشا او نورو کارونو ته لمن وهل دي د کار انسانانو ټولنیز اخلاق خرابیوي.
- ناسمه عقیده : د مالتهس د نظریې پر اساس چې طبیعت (نعوذ بالله) الله د خوراکي توکو په تولید کې ناکام شوی چې په مذهبي لحاظ دا عقیده ناسمه ده ځکه الله پاک انسان ته بیلا بیل نعمتونه هم ورکړي دي چې ترې ګټه پورته کړي همدارنګه په نړۍ که کوم توکي ته اړتیا پیښه شي نو د نړۍ له نورو هیوادنو څخه یې واردیږي .
- د ځمکې کارول : نومیالي اقتصاد پوه کولن کلارک د ځمکې په اړه ویلي چې که چیرته ځمکه په ښه توګه وکارول شي نو کولای شي د ځمکې د اوسني نفوسو لپاره لس برابره خوراکي توکي برابر کړي. د خوراکي توکو کمښت نه رامنځته کیږي مالتهس د خپلې نظریې بنسټ د تولید د کمښت په قانون ایښي چې د هغه په اساس د ځمکې تولیدات کمیږي خو په اوسني وخت کې د نوي ماشین الاتو په وسیله د ځمکې تولیدات ډیریږي .

♣ اقتصادي پرمختګ : د مالتهس د نظريې په اساس داسې معلومېږي چې په نړۍ کې د نفوسو ډيربښت ستونزې زيږوي او هيواد له اقتصادي ستونزو سره مخامخيږي ليکن هغه هيوادونه چې د نفوسو شمير يې کم وي، هغوی نه شي کولای چې له خپلو طبيعي وسايلو څخه ګټه پورته کړي، خو که نفوس يې ډير وي کولای شي چې له خپلو سرچينو څخه ښه ګټه پورته کړي او ښه اقتصادي پرمختګ وکړي.

پايله

تر کومه ځايه چې د توکو او نفوسو د ډيربښت موضوع ده هغه ثابته او په خپل حال ده د نفوسو ډيربښت د توکو د توليد څخه ډير دی د مالتهس د وخت په مقابل کې کرنې او صنعت په طريقو کې اوښتون رامنځته شو د کار د ويش او ماشينونو په دوران کې د ليږد راليږد په وسايلو کې ښه والی او ارزاني رامنځته شوله نوله دې کبله د توکو توليد له حده ډير پرمختګ وکړو چې په اوسني وخت کې د توکو توليد د نفوسو له ډيربښت څخه لوړ دی خو که مالتهس د خپلې نظريې لپاره دا شرط ايښی وای چې که د توليد طريقو کې کوم بدلون رانه شي او په دې صورت کې د نفوسو ډيربښت له توکو څخه ډير وي نو په دې صورت کې د مالتهس نظريه سمه ثابتيده .

د نفوسو نوې نظريه : د مالتهس د نظريې د نيمګړتياوو له کبله يوې نوې او ټولنيزې نظريې ته اړتيا پيښه شوه چې پروفيسر کنين او يو شمير نورو اقتصاد

پوهانو د دغې اړتیا په نظر کې نیولو سره د نفوسو په اړه یوه نوې نظریه وړاندې کړه چې د نفوسو معیاري نظریه ورته وایي د نفوسو دې نظریې د معیاري نفوسو د نظرېې بنسټ کېښودو. معیاري نفوس هغه نفوس ته ویل کیږي چې شمیر یې د هیواد د تولید د وسایلو مطابق وي چې دهغه په شتون کې د خلکو سړي سر عواید لوړیږي .که نفوس له معیاري نفوس څخه کم وي تفریط نفوس ورته وایي چې په دې صورت کې د هیواد نفوس له ټولو وسایلو څخه ښه ګټه نه شي پورته کولای او ډیر وسایل بیکاره پراته وي په دې حالت کې کورنۍ تولید کم وي او سړي سر عاید هم کم وي د دې برعکس که د نفوسو شمیر له معیاري نفوسو څخه ډیر وي نو د نفوسو افراط ورته وایي په دې صورت کې د سړي سر عاید کم وي ځکه چې له وسایلو څخه د ګټې پورته کونې لپاره لږو خلکو ته اړتیا وي خو په دې وخت کې د خلکو شمیر ډیر وي ، د معیاري نفوسو پیژندنه پروفیسور کنین په خپل کتاب شتمنۍ کې داسې کړې : په یو معین وخت کې د ځانګړو حالاتو لاندې د یوې کمپنۍ د کارکوونکو ځانګړي شمیر څخه موږ ډیر عاید تر لاسه کړو او که په دې لږ تغیر راشي زموږ عواید ورسره کمیږي همداسې د نفوسو په معامله کې د انسانانو یو داسې معیاري شمیر ته اړتیا وي چې د هغوی په شتون کې موږ ډیر سړي سر عاید ترلاسه کړو که په نفوسو کې ډیرښت او یا کمښت راشي زموږ په عاید کې به توپیر راشي د معیاري نفوسو دنظریې د وضاحت لپاره یو مثال ورکوو یو کرنیز فارم دی چې لس جریبه ځمکه لري چې په دې فارم کې د بیلابیلو کارکونکو تولیدات په لاندې جدول کې توضیح کوو .

د ځمکې مقدار	کارګرو شمېر	ټول تولید	اوسط او سړي سر تولید
10 جریبه	1	40 ټنه	40 ټنه
10	2	100	50
10	3	180	60
10	4	200	50
10	5	200	40

په پورتني جدول کې څرګندیږي که چیرته په لس جریبه ځمکه کې یو کار ګر کار کوي نو هغه یې په ښه صورت نه شي کرلی نو له دې کبله په ټول تولید او منځني تولید کې کموالی راځي او که د ځمکې په همدې ټوټې دوه کارګران واچوو نو په ټول تولید او منځني تولید کې ډېروالی راځي خو که چیرته درې کارګران په کار واچوو نو منځنی تولید ډیریږي چې په دې ځمکه معیاري کارګر باید درې وي که له دریو کارګرانو څخه ډیر شي په منځني تولید کې کمښت راځي اوکه له دریو کم شي بیا هم په منځني تولید کې کمښت راځي .همداسې د یو هیواد نفوس هم وي که نفوس له معیاري شمیر څخه کم وي نو د هیواد له وسایلو کار نه اخیستل کیږي چې په پایله کې په ټول تولید او منځني تولید کې کمښت راځي او که نفوس ډیر شي او مناسب حد ته ورسیږي نو د تولید وسایل په ښه توګه کارول کیږي چې په ټول او منځني تولید کې ډیرښت راځي .دا خبره باید په نظرکې ونیسو چې د معیاري نفوسو نظریه د یو ځانګړي مقدار یا حد نوم نه دی چې د هغه په شمیر او حد کې د نوو وسایلو په رامنځته کیدلو سره بدلون راځي که د

یو هیواد وسایل کم وي خو ډېر کم نفوس وي بیاهم دا نفوس معیاري نفوس نه دی که چیرته د یو هیواد نفوس ډېر وي او ورسره وسایل هم ډېر نو بیا هم معیاري نفوس دی.

د نفوسو د معیاري نظریې ځانګړتیاوې:

1. معیاري نفوسو کې تغیر: د نفوسو معیاري نظریه ثابت او ځانګړی حد نه لري د نوو وسایلو په پیدا کولو او کارولو سره په کې تغیر راځي که د یو هیواد وسایل کم وي او نفوس یې هم کم وي خو وسایل یې ډېر کم وي نو د هغه هیواد معیاري نفوس نه دی خو که د یو هیواد نفوس ډېر وي خو وسایل یې هم ډېر وي د دغه هیواد نفوس معیاري دي.
2. د نفوسو ډېرښت: د نفوسو په ډېرښت سره تل په لوږه، افلاس او غربت کې زیاتوالی نه رامنځته کیږي بلکې هغه هیوادونه چې ډېر نفوس لري هلته د نفوسو ډېرښت د اقتصادي پرمختګ لپاره ګټور وي.
3. د تولید وسایل: د نفوسو د نوې نظریې په وسیله موږ کولای شو چې دا پریکړه وکړو چې د هیواد د وسایلو په نظر کې نیولو سره په کوم هیواد کې نفوس ډېر دی او په کوم کې کم.

نیوکې

- عملي کولو وخت: د دې نظریې تطبیق په عملي ژوند کې ډېر ستونزمن کار دی د هیواد د معیاري کولو لپاره ډېر اعدادو او ارقامو ته اړتیا وي چې

ډېر وخت ونیسي که فرض کړو چې د هیواد معیاري نفوس برابر شو له لږ وخت وروسته بیرته بدلیږي او اخیستل شوي ارقام او اعداد بې ګټې پاتې کیږي .

- د معیاري نفوس خیال : د معیاري نفوسو نظریه یوه مبهمه نظریه ده چې موږ پرې پریکړه نه شو کولای .

پایله

د نفوسو نوې نظریه د مالتهس له نظریې څخه بهتره ده چې د نفوسو په د ډېربنت او کمبنت په علمي لحاظ تر خیړنې لاندې نیسي مالتهس د نفوس ډېربنت څخه ویریدو ،خو معیاري نظریه کې د حقیقت عنصر غالب دی چې ددې نظریې په اساس د نفوسو ډېربنت او کمبنت کوم اهمیت نه لري که د یو هیواد وسایل او نفوس دواړه ډیر وي بیا هم کوم توپیر نه لري او کولای شي چې خپلو وګړو ته د ژوند اسانتیاوې برابرې کړي اوکه نفوس یې کم وي او وسایل یې هم کوي بیا هم کومه اغیزه نه لري نوله دې کبله ویلی شو چې د نفوسو معیاري نظریه تر ډیره بریده د قبلولو وړ ده .

پانګه Capital :

په عامه اصطلاح پانګه نغدي پیسې یا په بانک کې پیسو (حساب) ته وایي، خو دیو کاروباري شخص لپاره کاروباري وسایل نغدې پیسې ماشین الات

پانګه ګڼل کیږي چې د پانګې مفهوم له دې سره توپیر لري پانګه د شتمنۍ هغه برخه ده چې د نورې شتمنۍ دلاسته راوړلو لپاره کارول کیږي هغه شتمنۍ چې یوازې زموږ غوښتنې پوره کوي او عاید پرې نه ترلاسه کیږي پانګه نه بلل کیږي لکه : که یو شخص موټر د خپل ځان لپاره کاروي دا پانګه نه ده خو که دغه موټر په کرایه ورکړي نو بیا پانګه ده یوه خبره د یادونې وړ ده چې یوازې هغه توکي په پانګه کې دخیل دي چې د عاید د ترلاسه کولو لپاره نه وي واخیستل شي که څوک زوړ موټر واخلي هغه په پانګه کې نه راځي او همدرانګه که څوک زوړ کور واخلي بیا هم په پانګه کې نه راځي ځکه زوړ کور نوی شوی نه دی ،یوازې د ملکیت حقوق یې له یوه شخص څخه بل شخص ته لیږدول شوي دي . په هیواد کې نوې شتمنۍ نه ده رامنځته شوې دپانګې په اړه اقتصاد پوهانو نظرونه ورکړي چې په لاندې ډول ترې یادونه کوو :

- ادم سمت : پانګه د یو شخص د شتمنۍ هغه برخه ده چې عاید پرې لاسته راوړي .
- ایس .ای. تهامس : له ځمکې پرته د افرادو او هیواد د شتمنۍ هغه برخه چې د نورې شتمنۍ په ترلاسه کولو کې مرسته کوي .
- الفرد مارشال : ټوله هغه جمع شوې شتمنۍ چې د یو تولیدي فعالیت لپاره کارول کیږي پانګه بلل کیږي .
- ریکاردو : پانګه د یو هیواد شتمنۍ هغه برخه ده چې د شتمنۍ د لاسته راوړلو لپاره په لګښت رسیږي .

♣ چيپ مين : پانګه هغه شی دی چې د شتمنۍ په پيدا کولو کې مرسته کوي .

د پانګې ځانګړتياوې

- د پانګې ډير والی د انسان د وس خبره ده د وخت په تيريدو سره په پانګې کې زياتوالی راځي او په يو هيواد کې د دپانګې زياتوالی د هيواد اقتصادي پرمختګ بنسټ جوړوي .
- ليږد وړ : پانګه د ليږد وړ ده پانګه له يو ځای څخه بل ځای ته په اسانۍ سره ليږدول کيږي .
- د پيدا ينبت نامحدوده ځواک : د کار او ځمکې د پيدا ينبت قوت محدود دی خو د پانګې د پيدا ينبت حد نامحدود .
- د شتمنۍ برخه : پانګه د شتمنۍ هغه برخه ده چې د عوايدو د زياتوالي لپاره د توکو په شکل تر لاسه کيږی .

پانګه او نور عناصر

پانګه په عمومي ډول له نورو عناصرو لکه شتمنۍ ،پيسې ،ځمکه او عوايد سره ګډه په يو مفهوم کارول کيږي دا په داسې حال کې ده چې يو له بل ستر توپير لري ددې لپاره چې د پانګې په مفهوم ښه پوه شو نو لازمه ده چې له لاندې عناصر تشريح کړو :

1. پانګه او شتمني: له شتمنۍ څخه موخه ټول هغه شیان دي چې زموږ اړتیاوې پرې پوره کیږي او لاندې ځانګړتیاوې لري:

- افادیت ولري
- کم پیدا وي
- د لیږد وړ وي

پانګه د شتمنۍ هغه برخه ده چې د عاید د لاسته راوړلو لپاره کارول کیږي، که شتمنۍ د غوښتنو د پوره کیدو لپاره وکارول شي پانګه نه بلل کیږي د ساري په ډول خوراک، لباس او نور .پانګه د شتمنۍ هغه برخه ده چې عاید پرې لاسته راځي.

2. پانګه او پیسې: له پیسو څخه مراد ټول هغه وسایل دي د تبادلې د وسیلې په توګه کارول کیږي پیسې پانګه نه ده خو هغه پیسې پانګه ده چې د شتمنۍ د لاسته راوړلو لپاره کارول کیږي د ساري په ډول په کاروبار کې پرتې پیسې پانګه بلل کیږي.

3. پانګه او عواید: پانګه د شتمنۍ هغه برخه ده چې عاید پرې لاسته راځي برعکس عاید هغه شتمنۍ ده چې د پانګې د کارونې څخه لاسته راغلې وي د ساري په ډول کله مو چې کور په کرایه ورکړی وي کور پانګه او کرایه یې عاید دی.

4. پانګه او ځمکه : د پانګې او ځمکې ترمنځ یو شی ګډ دی چې دواړه په تولید کې لاس لري او دواړه د تولید عاملین دي خو لاندې توپیر لري :

- ځمکه د انسان په وسیله نه ده پیدا شوی خو پانګه بیا د انسان د هڅې په پایله کې رامنځته شوې .
- په ځمکه کې ډیروالی او کموالی نه راځي خو په پانګه کې ډیروالی او کموالی راځي او ځمکه ځوک لمنځه نه شي وړلی خو پانګه ډیر ژر له منځه ځي .
- ځمکه له یو ځای څخه بل ځای ته نه لیږدول کیږي خو پانګه په زرګونه کیلومتره لرې لیږدول کیږي.

په اقتصادي پرمختګ کې د پانګې ونډه : د یو هیواد په اقتصادي پرمختګ ډیرمهمه ونډه لری لکه څرنګه چې د انسان وجود لپاره د وینې اړتیا ده همداسې د اقتصاد پرمختګ لپاره پانګه اړینه ده چې په لاندې ډول ترې یادونه کوو :

1. له طبیعي وسایلو څخه ګټه پورته کونه : انسان تر هغه وخته له طبیعي وسایلو څخه ګټه نه شي پورته کولای ترڅو چې پانګه تهیه نه کړي ،د کرنیزو توکو په تولید کې د کانونو په راویستلو کې او د نورو وسایلو د کارولو لپاره پانګې ته اړتیا ده .

2. پراخه تولید : د پانګې په وسیله تولیدات ډیرېږي ځکه که څوک ډیره پانګه ولري کولای شي ډیر اومه مواد او نوي ماشین الات واخلي چې ورسره تولید ډیرېږي.

3. د تولید د لګښت کموالی : د پانګې په وسیله یوازې دا نه چې تولید ډیرېږي ورسره د تولید لګښت هم راټیټېږي د پانګې په مرسته د تولید عملیه تیزېږي ښه او باکیفتیه توکي ژر تیارېږي او ورسره فی واحد لګښت راټیټېږي .

4. اقتصادي پرمختګ : په اوسني وخت کې د پانګې ارزښت دومره ډیر دی چې بې له پانګې یو کوچنی کاروبار هم نه پیلیږي دا یوازې د پانګې زور دی چې انسان په خپل ژوند کې په هر برخه کې پرمختګ کړی دی پانګه د هر هیواد اقتصاد حالت ټاکي په کوم هیواد کې چې ډیره پانګه وي په اقتصادي لحاظ پرمختللی وي او په کومو هیوادنو کې چې د پانګې کمښت شتون ولري هغه هیواد اقتصادي پرمختګ نه شي کولای ،د پانګې په وسیله د وګړو د ژوند سطحه لوړیږي .

5. د تولید عامل: د توکو په تولید کې ځمکه ،کار ،پانګه او اداره ټول برخه لري چې دریو کار ،ځمکې او ادراې انحصار په پانګې دی د ساري په ډول زموږ په هیواد کې کرنه دومره حاصل نه کوي لکه څومره چې پرمختللي هیوادونه کوی دا ځکه چې له هغوی سره نوی ماشین الات او ښې کیمیاوي سرې شته.

متشبث Entrepreneur

په پخوانیو زمانو کې انسانانو خپلې اړتیاوې په خپله پوره کولې ،کارونه ساده وو او بازارونه محدود له صنعتي اوښتون وروسته د توکیو تولید پراخه شو نو له دې کبله یو داسې عامل ته اړتیا پیښه شوه چې د تولید عوامل سره یو ځای او د تولید چوپړتیاوې تر سره کړي ،اومه مواد واخلي ،د تولید پروسه ترسره کړي د کاروبار ګټه او زیان په ځانومني چې داسې شخص ته متشبث ویل کیږي. متشبث د کاروبار بنسټ جوړوي ،د تولید عوامل سره یو ځای کوي د تولید د عواملو پیسې ادا کوي ،د ګټې په نیت د کاروبار بوج اخلي د ساري په ډول د کارخانو مالکین،هټۍ وال،کروند ګر ټول متشبثین دي.

پروفیسور نیون متشبث داسې تعریفوي : داسې شخص یا اشخاص چې ځمکه ،کار او پانګه تنظیوي او داسې پریکړه کوي چې د تولید عوامل څومره یو ځای شي او کوم توکي تولید کړي.

د متشبث او اجیر ترمنځ توپیر

- د اجیر ګټه له مخکې څخه ټاکل شوې وي خو د متشبث ګټه له مخکې څخه نه وي ټاکل شوې که کاروبار یې ښه وو ښه ګټه او که ښه نه وي نو کیدای شي چې زیان هم وکړي.
- د اجیر ګټه کمه وي خو صفر یا منفي کیدای نشي خو د متشبث ګټه صفر او یا هم له زیان سره مخامخ کیدای شي.

په اقتصادي پرمختګ کې د متشبث ونډه

له صنعتي اوښتون وروسته د تولید په پروسه کې د ماشین کارول پیل شول او ورسره په تولید کې زیاتوالی هم راغلو، کاروبار پراختیا پیدا کړه نو له دې کبله د یو داسې عامل اړتیا پیښه شوه چې پراخه کاروبار سنبال کړي او کاروبار د بریالیتوب په لور بوځي په اوسني وخت کې د تولید په عملیه کې له نوو او مغلقو ماشینونو کار اخیستل کیږي چې د کاروباري ادارو ترمنځ سخته سیالي روانه ده نوله دې کبله د کاروبار د بریالیتوب لپاره یوداسې پوه، ښه اخلاق لرونکي، موقع پیژندونکي او تجربه کار شخص ته اړتیا ده ، چې دې کار د متشبث اهمیت لاپسې ډیر کړی د کاروبار په بریالیتوب او ناکامۍ کې ډیره ونډه لري د وروسته پاتې هیوادنو د وروسته پاتې کیدو عامل دا هم دی چې ښه متشبثین نه لري خو پرمختللي هیوادونه بیا ددې خلاف ښه متشبثین لري د یو هیواد په اقتصادي پرمختګ کې متشبث لاندې رول تر سره کوي :

1. د تولید د عواملو یوځای والی : د تولید عوامل یو ځای نه وي له بیلا بیلو ځایو او اشخاص سره وي په خپل منځ کې یې اړیکه نه وي هر یو عامل په خپل سر تولید نه شي کولای متشبث دتولید عوامل سره یوځای کوي او تولیدي پروسه پرې مخ ته بیایي.
2. پراخه پیمانه تولید : په اوسني وخت کې تولید ډیر صورت نیسي نو له دې کبله یو ښه متشبث ته ډیره اړتیا ده څو کاروبار په ښه لور بوځي.
3. د بازار پراختیا : د تولیداتو په ډیروالي سره بازارونه پراخه شول د کاروباري ادارو ترمنځ سیالۍ سختې شوې نو له دې کبله یو داسې متشبث ته اړتیا ده څو توکي په ښه قیمت وپلوري همدارنګه کله چې کاروبار پراختیا پیدا کوي ورسره په هیواد کې خلکو ته د کار زمینه هم برابریږي.

4. دتولید مغلق نظام : په اوسني وخت کې د تولید نظام ډیر مغلق دی نو ددې لپاره یو داسې شخص ته اړتیا ده څو په کاروبار ښه پوه شي د کاروبار په ګوانښونو وپوهیږي او دهغه مسوولیت واخلي هغه بهرنۍ او کورنۍ پیښسې چې کاروبار اغیزمنوي له هغوی څخه کاروبار په ښه توګه وساتي.

د تولید قوانین یا د حاصل قوانین

Laws of production or Laws of Returns

تولید د تولید د څلورو عواملو (ځمکه،کار ،متشبث،پانګه) په پایله کې رامنځته کیږي که موږ وغواړو چې تولید ډیر کړو له دې څخه موخه دا ده چې د تولید عوامل باید ډیر کړو په عملي ژوند کې ځمکه او متشبث د خپلواکو عواملو په توګه ګڼل کیږي.که موږ غواړو چې تولید ډیر کړو نو باید پانګه او کار کې زیاتوالی راولو خو دا اړینه نه ده چې په کوم نسبت د تولید عوامل زیات کړو په هماغه اندازه دې تولید هم ډیر شي کله چې موږ د تولید په عواملو کې زیاتوالی راولو نو له لاندې دریو حالتو سره مخامخیږو :

I. یا به یې نسبت ډیر وي
II. یا به یې نسبت مساوي وي
III. یا به یې نسبت کم وي

چې پورتنیو ته د تولید درې قوانین وایي لومړي ته د حاصل ډیرښت قانون ،دویم ته د حاصل استقرار قانون او دریيم ته د کمښت قانون وایي چې په لاندې ډول هر یو تر مطالعې لاندې نیسو :

د حاصل د ډيربښت اويا د لګښت د کمښت قانون

Law of increasing Return or Diminishing Cost

که په توليد کې د توليد د عواملو د زياتوالي په نسبت ډير ډيربښت راشي د ډيربښت قانون ورته وايي د ډيربښت په قانون کې ځمکه او تشبث ثابت ،پانګه او کار متحرک په نظر کې نيول کيږي د پانګې او کار په ډيربښت سره په توليد کې زياتوالی راځي يا ورسره نهايي توليد ډيريږي . پروفيسور بنهم (Benhem) د ډيربښت قانون داسې تعريف کړی : د توليد د عواملو په مجموعه کې که د يو عامل په تناسب کې زياتوالی راشي نو ورسره تر يو ځانګړي حد پورې په نهايي توليد کې هم ډيربښت راځي.د "بنهم "په نظر که په يو کاروبار کې د توليد عامل ثابت او د توليد په نورو عواملو کې يو شان زياتوالی راشي ورسره په نهايي توليد کې تر يو ځانګړي حد پورې ډيربښت راځي دې ته د ډيربښت قانون وايي د ډيربښت قانون کولای شو په لاندې جدول کې ښه تشريح کړو :که له موږ سره د لس جريبه ځمکې لپاره يو تراکتور شتون ولري نو د پانګې او کار د بيلا بيلو واحدونو له کبله دا ډول توليدات ترلاسه کوو:

د پانګې او کار مقدار	ټول توليد	نهايي توليد

1	100ټنه	100ټنه
2	300 ټنه	200= 100-300
3	600ټنه	300=300-600
4	1000ټنه	400=600-1000
5	1500ټنه	500=1000-1500

د پورتني جدول څخه راڅرګندېږي که د ځمکې مقدار ثابت وي او د نورو عواملو په مقدار کې زياتوالی راشي په توليد کې د هغوی په نسبت ډېر زياتوالی راځي دساري په ډول که د پانګې او کار مقدار (1) وي نو ټول توليد 100ټنه وي خو که د پانګې او کار مقدار دوه برابره شي ټول توليد د 200پرځای 300سوه کيږي چې دغه ته د ډېربښت قانون ويل کيږي. د ډېربښت قانون کولای شو په لاندې ګراف کې هم ښه روښانه کړو:

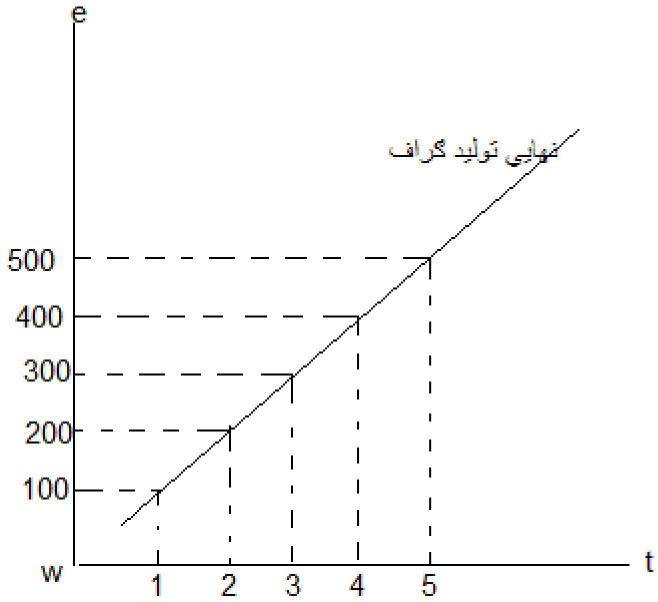

په پورتني ګراف کې تاسو دوه مستقيم خطونه چې د wtاو we نامه يادېږي وينئ او د w په نقطه کې سره يو بل پرې کوي. د wtمستقيم خط د کار او پانګې واحدونه ښکاره کوي. د we مستقيم خط د نهايي توليد مقدار رانښييکله چې موږ يو واحد کار او پانګه ولرو نو زموږ ټول توليد سل ټنه کېږي خو کله چې د کار او پانګې يو واحد بل وراضافه کړو چې ټول دوه واحده شي نو ټول توليد د دې پر ځای چې دوه سوه ټنه شي درې سوه کېږي او نهايي توليد دوه سوه ټنه چې همداسې ادامه لري له ګراف څخه هم راڅرګندېږي چې که د کار او پانګې يو

واحد وي ټول تولید سل ټنه خو کله چې د کار او پانګې واحدونه دوه کيږي د دې پر ځای چې دوه سوه شي درې سوه کيږي .

د لګښتونو د کمښت د حاصل د ډیرښت د قانون دویم نوم دی ځکه کله چې د پانګې او کاریګر په مقدار کې ډیرښت راوستل شي ورسره په منځنیو لګښتونو او یا نهایي لګښتونو کې کمښت راځي چې کولای شو لاندې جدول ته هم ځیر شو :

د پانګې او کارګر اندازه	ټول تولید	ټول لګښت	منځنی لګښت
1	100	1000	10=1000/100
2	300	2000	6.67=2000/300
3	600	3000	5 =3000/600
4	10000	4000	4=4000/1000
5	15000	5000	3.33=5000/1500

منځنې لګښتونه = ټول لګښتونه/ټول تولید . منځنې لګښتونه موږ ته د ټول لګښت پر ټول تولید ویشو ورسره موږ ته منځنې لګښتونه په لاس راځي .

په پورتني جدول کې څرګندیږي چې د کار او پانګې د یو واحد له کبله سل ټنه تولید صورت نیسي چې ټول لګښت پرې زر افغانۍ راځي او منځنی لګښت یې لس افغانۍ کیږي .خو کله چې د پانګې او کار واحدونه دوه کیږي ټول تولید

درې سوه ،ټول لګښت دوه زره افغانۍ او منځنی لګښت 6.67 ته راښکته کیږي چې همداسې ادامه پیدا کوي هر څومره چې د کار او پانګې واحدونه ډیر شي منځنی لګښت ورسره کمیږي کولای شو په لاندې ګراف کې هم روښانه کړو .

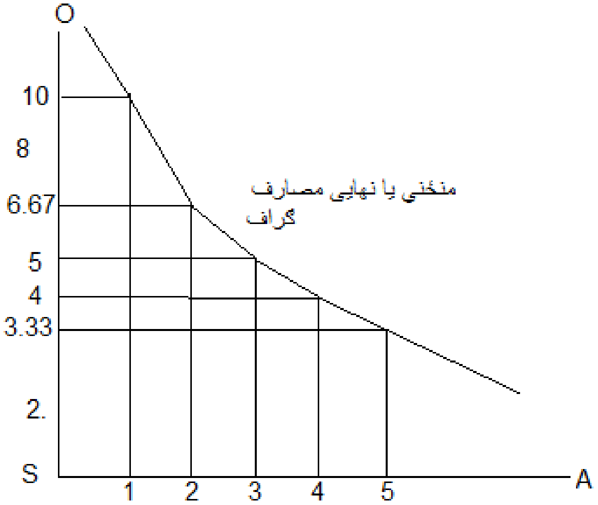

ګراف کې مونږ او تاسو ګورو چې کله چې د کار او پانګې واحد یو وي منځنی لګښت لس افغانۍ وي خو کله چې د کار او پانګې واحدونه دوه کیږي منځنی لګښت مخ په ښکته راځي منځنی لګښت یا مصرف 6.67 ته راښکته کیږي چې همداسې ادامه پیدا کوي .

د حاصل د ډیربنت او د لګښت د کمښت د قانون فرضیات :

- ♣ د تولید د عواملو ښه یو ځای کیدل : د دې قانون د سم ثابتولو لپاره دا خبره باید فرض کړای شي چې تر او سه د تولید عواملو د یو ځای کیدو ښه حد نه دی تیر د تولید د عواملو ښه یو ځای کول هغه وخت وي چې د توکو د تولید په وخت کې لګښتونه کم تر کمه شي .
- ♣ د برخو ښه : دا قانون هغه وخت عملي کیږي چې د تولید متغیرو عواملو ښه یو شان وي او هیڅ ډول بدلون په کې نه وي راغلی .
- ♣ د تولید طریقه : د دې قانون د سم ثابتولو لپاره باید د تولید په طریقه کې توپیر رانه شي .

I. دحاصل یا د لګښت د استقرار قانون : د استقرار قانون د

ډیرښت او کمښت قانون ترمنځ دی دا قانون هغه وخت پلي کیږي چې د ډیرښت قانون ودریږي او د کمښت قانون پیل نه وي د استقرار قانون کولای شو داسې تعریف کړو : که د تولید په یو عامل کې زیاتوالی راشي خو په نهایي تولید کې زیاتوالی را نه شي د استقرار قانون ورته وایي .چې کولای شو په لاندې جدول کې یې ښه روښانه کړو :

د پانګې او کار مقدار	ټول تولید	نهایي تولید
1	100ټنه	100ټنه
2	200 ټنه	100= 100-200
3	300 ټنه	100=200-300

4	400 ټنه	100=300-400
5	500 ټنه	100=400-500

په پورتني جدول کې موږ ګورو د پانګې او کار په یو واحد سره ټول او نهایي تولید سل ټنه کیږي خو کله چې د پانګې او کار واحدونه دوه کیږي ورسره ټول تولید هم دوه سوه ټنه کیږي او نهایي تولید یو ځل بیا سل ټنه کیږي چې همداسې ادامه پیدا کوي او تر اخره په نهایي تولید کې ډیربښت او یا کمښت نه راځي .کولای شو په لاندې ګراف کې هم توضیح کړو:

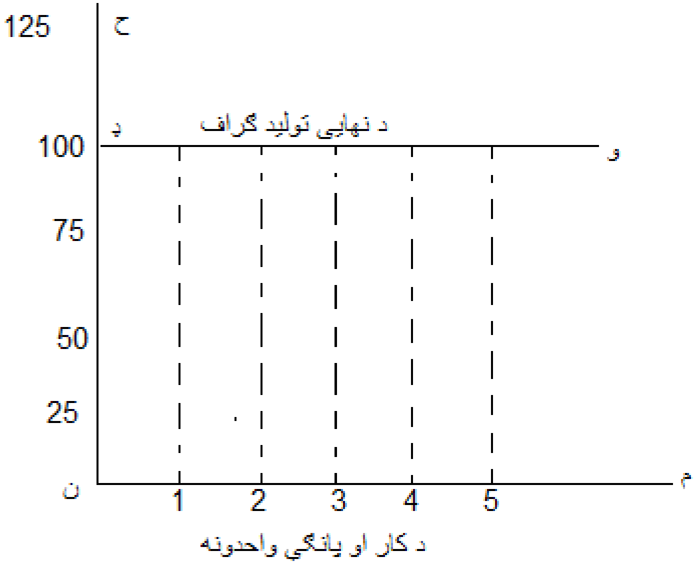

په پورتني ګراف کې تاسو وینئ کله چې د تولید او پانګې واحد یو وي د نهایي تولید اندازه سل ټنه ده خو کله چې د کار او پانګې واحد له یو څخه دوه کړو په

نهايي توليد کې ډېر والی نه راځي همداسې د دريو ،څلورو او پينځو واحدونو په زياتوالي سره سره بيا هم نهايي توليد سل پاتې کيږي .

د حاصل د استقرار قانون ته د لګښتونو د استقرار قانون هم وايي ځکه د نوي توکو توليد لپاره په لګښت نه ډېرښت او نه کمښت راځي کولای شو په لاندې جدول کې ورته ځير شو :

د پانګې او کار اندازه	ټول توليد	ټول لګښت	منځني لګښتونه
1	100 کمپله	1000	10=1000/100
2	200	2000	10=2000/200
3	300	3000	10=3000/300
4	400	4000	10=4000/400
5	500	5000	10= 5000/500

پورتني جدول کې تاسو ګورئ چې د کار او پانګې د واحد په مرسته سل کمپلې توليديږي چې ټول لګښت يې زر افغانۍ کيږي او منځنی لګښت يې لس افغانۍ دی خو کله چې د کار او پانګې واحدونه دوه کيږي توليد دوه سو کمپلو ته لوړيږي ټول لګښت يې دوه زره افغانۍ کيږي خو منځنی لګښت بيا هم لس افغانۍ کيږي په همدې ترتيب د نورو واحدونو په ډېرښت سره په منځني لګښت کې زياتوالی نه راځي .کولای شو په لاندې ګراف کې هم توضيح کړو :

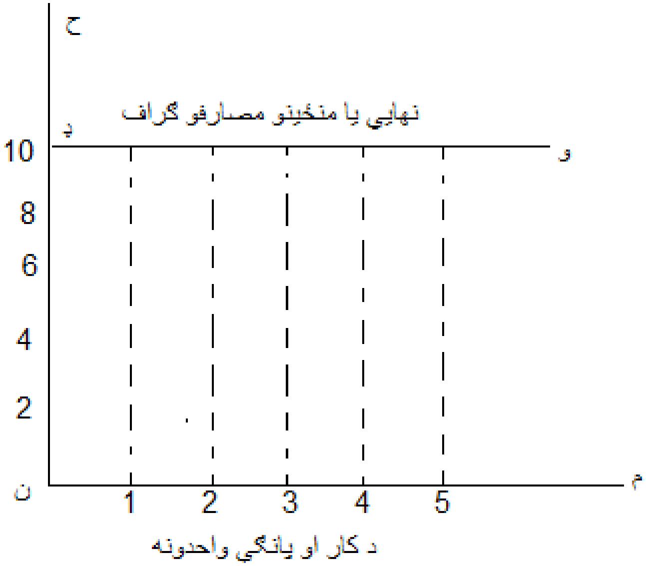

په پورتني ګراف کې تاسو ګورئ که هر څومره د پانګې او کار په واحدونو کې زياتوالی راشي په منځني لګښت کې زياتوالی يا کموالی نه راځي .

د دې قانون فرضيات :

♣ اومو موادو عرضه : د اومو موادو عرضه بايد په بازار کې دومره وي چې که په بازار د تقاضا په زياتوالي سره سره په قيمت کې تغير رانه شي .

♣ د تولید عواملو بدله : د تولیداتو د ډیربښت په وجه پانګې او کارګر ته ډیره اړتیا پیښېږي خو د تقاضا په زیاتوالي سره باید بدله یو شان وي لکه لګښتونه،وجوره او سود نرخ .

♣ د کار ویش : د دې قانون سم ثابتولو لپاره باید کار دویش په نظام کې توپیر رامنځته نشي .

II. د حاصل د کمښت یا د لګښت ډیربښت قانون : که موږ هر څومره د کار او پانګې په مقدار کې زیاتوالی راولو د ځمکې په نهایي تولید کې تر یو ځانګړي حد پورې زیاتوالی راځي چې دغه حد ته معیاري حد ویل کیږي .کله چې دغه حد ته رسیږي نو بیا که د کار او پانګې په مقدار کې هر څومره زیاتوالی راولو په نهایي تولید کې کمښت راځي چې دې قانون ته د حاصل د کمښت قانون ویل کیږي .که په تولید کې زیاتوالی د تولید د عواملو د زیاتوالي په نسبت کم وي نو دې ډول قانون ته د حاصل د کمښت قانون وایي .پروفیسور بنهم د حاصل د کمښت قانون داسې تعریف کړی : که د تولید د عواملو په مجموعه کې د یو عامل په تناسب کې زیاتوالی راشي له یوې نقطې وروسته د دغه عامل په نهایي تولید کې کمښت راځي . همدارنګه پروفیسور الفرد مارشال د حاصل د کمښت قانون په اړه وایي : که کروند ګر په ځمکه د پانګې او کار واحدونه له یو ځانګړي مقدار څخه زیات کړي نو د ځمکې تولید د هغوی په نسبت کمیږي په دې شرط چې د کرنې په هنر کې بدلون رانه شي چې کولای شو په لاندې جدول کې ښه روښانه کړو :

د پانګې او کار مقدار	ټول تولید	نهايي تولید
1	100ټنه	100ټنه
2	180 ټنه	80= 100-180
3	240ټنه	60=180-240
4	280ټنه	40=240-280
5	300ټنه	20=280-300

په پورتني جدول کې تاسو ګورئ چې د کار او پانګې د يو واحد توليد سل ټنه دی خو کله چې د پانګې او کار په مقدار کې زياتوالی راځي د هغه په نسبت په نهايي توليد کې کمښت راځي . همدارنګه کولای شو په لاندې ګراف کې هم روښانه کړو :

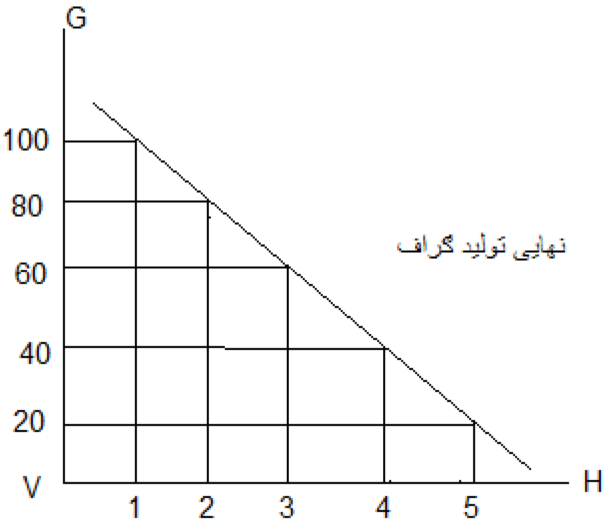

په پورتني ګراف کې تاسو ګورئ کله چې د کار او پانګې واحد يو نهايي توليد سل ټنه وي خو کله چې د کار او پانګې واحدونه دوه کيږي نهايي توليد اتيا ټنه کيږي او کمښت په کې راځي همدارنګه د نورو واحدونو په زياتوالي سره په نهايي توليد کې کمښت راځي ګراف مخ ښکته راځي.

د حاصل د کمښت د قانون دويم نوم د لګښت د ډيرښت قانون دی ځکه کله چې موږ په توليداتو کې ډيرښت راولو نو د کار او پانګې په عواملو کې ډيرښت راولو چې ورسره په منځينو لګښتونو کې ډيروالی راځي لاندې جدول ته ځيرشئ :

د پانګې او کار اندازه	ټول تولید	ټول لګښت	منځنی لګښت
1	100	1000	10=1000/100
2	180	2000	11.11 = 2000/18
3	240	3000	12.50=3000/240
4	280	4000	14.29=4000/280
5	300	5000	16.67=5000/300

تاسو په پورتني جدول کې ګورو کله چې د کار او پانګې واحد یو وي ټول تولید سل ټنه ټول لګښت یې زر افغانۍ او منځنی لګښت یې لس افغانۍ ده خو کله چې د کار او پانګې واحدونه دوه شي ټول تولید 180 ټنه کیږي ټول لګښت دوه زره افغانۍ او په منځني لګښت لوړیږي له لسو افغانیو څخه 11.11افغانیو ته پوره کیږي په همدې ترتیب د نورو واحدونو په زیاتوالي سره په منځني لګښت کې زیاتوالی راځي چې همداسې ادامه پیدا کوي .

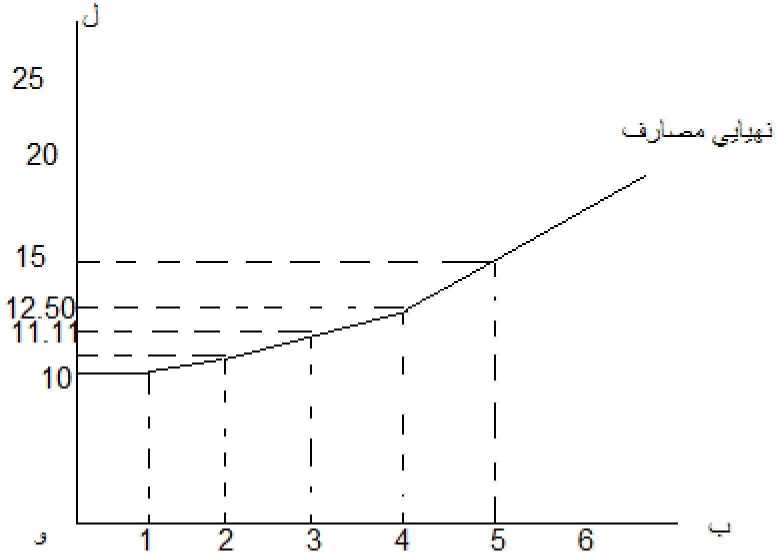

په پورتني ګراف کې ښودل کيږي که د کار او پانګې واحد يو وي منځنی لګښت لس افغانۍ خو که د کار او پانګې واحدونه دوه کړو منځنی لګښت **11.11**ته لوړيږي همداسې که هر خومره د کار او پانګې واحدونه ډير کړو ورسره منځنې لګښتونه ډيريږي .

د قانون فرضيات :د لګښتونو د ډيرښت د قانون فرضيات په لاندې ډول دي :

- ټاکل شويو عاملينو په مقدار کې نه بدلونه : د لګښتونو د ډيرښت قانون هغه سم ثابتيږي چې ټاکل شويو عاملينو په مقدار کې تغير رانه شي څه چې پخوا ول هماغه پاتې شي .

- د تولید په طریقه کې نه بدلون : د دې قانون سم ثابتولو لپاره باید دا خبره په نظر کې ونیول شي چې د تولید په طریقه هیڅ ډول بدلونه رانه شي .
- معیاري حد تیر شوی وي : د لګښتونو د ډیربښت قانون هغه وخت سم ثابتیږي کله چې معیاري حد تیر شوی وی معیاري حد هغه حد ته ویل کیږي چیرته نهایي تولید ډیر زیات وي
- د برخو بڼه : د تولید په کومو عواملو کې چې تغیر راوستل کیږي د ټولو برخو بڼه باید یو شان وي ځکه د تولیداتو د کمښت ارتجاعیت له راټولیدو سره برخو سره نه وي بلکې تولید معیاري حد له تیریدو له وجې وي .

کولای شو د حاصل درې واړه قوانین په یو ګراف او جدول کې هم روښانه کړو
:

په عملي ژوند کې چې موږ کله کاروبار پیلوو نو په پیل کې د پانګې او کار د واحدونو په اضافوالي سره په نهایي تولید کې ډیربښت راځي چې دلته د حاصل د ډیربښت قانون په عمل کې وي ،بیا یو داسې وخت را رسیږي چې د پانګې او کار د واحدونو په زیاتوالي سره نهایي تولید یو شان کیږي چې دلته د حاصل د مساوات قانون په عمل کې وي او بیا یو داسې حد رامنځته کیږي که د کار او پانګې په واحدونو کې هر څومره زیاتوالی راولو نو نهایي تولید په کمیدو وي چې دلته د حاصل د کمښت قانون په عمل کې وي .کولای شو په لاندې جدول کې ښه روښانه کړو :

د کار او پانګې واحدونه	ټول تولید	نهايي تولید	قوانین
1	10 ټنه	10 ټنه	د حاصل د ډېرښت قانون
2	25 ټنه	15=10-25 ټنه	
3	45 ټنه	20 = 25-45 ټنه	
4	70 ټنه	25 = 45-70 ټنه	د حاصل د يو شانوالي قانون
5	95 ټنه	25 = 70 -95 ټنه	
6	120 ټنه	25 = 95 -120 ټنه	
7	140 ټنه	20 = 120 – 140 ټنه	د حاصل د کمښت قانون
8	155 ټنه	15 = 140 – 155 ټنه	
9	165 ټنه	= 155 – 165 10ټنه	
10	170 ټنه	5 = 165 – 170 ټنه	

په پورتني جدول کې ګورې کله چې د کار او پانګې په واحدونو کې زياتوالی راځي تر څلورو واحدونو پورې په نهايي توليد کې ډېرښت راځي چې دلته د حاصل د ډېرښت قانون په عمل کې وي . له دې وروسته د پنځم او شپږم واحد په

زیاتوالي سره نهایي تولید سره یو شان وي چې دلته د حاصل د یو شانوالي قانون په عمل کې وي له دې وروسته چې د کار او پانګې نور واحدونه زیات شول نو نهایي تولید په کې کمیږي چې دلته د حاصل د کمښت قانون په عمل کې وي کولای شو په لاندې ګراف کې هم روښانه کړو .

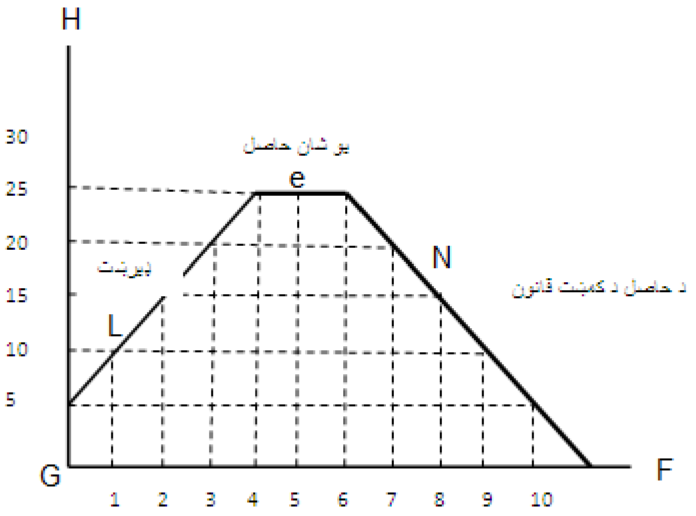

په پورتني ګراف کې تاسو دوه مستقیم خطونه GF او GH وینئ چې د G په نقطه کې سره یو بل پرې کوي. GF د کار او پانګې واحدونه ښيي او GH د نهایي تولید مقدار ښيي په لومړي سر کې تاسو ګورئ چې ګراف پورته خواته روان دی چې د حاصل د ډیریښت قانون موږ ته راښيي خو ګراف چې کله د e نقطې ته ورسیږي نو دا نقطه موږ ته د حاصل د یوشانوالي قانون راښيي د e له نقطې وروسته ګراف

نزولی سیر نیسي چې موږ ته د حاصل د کمښت قانون راښيي. L,e او N درې خطونه موږ ته د حاصل درې قوانین راښيي.

همدرانګه کولای شو د لګښت درې قوانین هم په یو جدول او ګراف کې روښانه کړو :

د کار او پانګې واحدونه	ټول تولید	ټول مصارف	منځني مصارف	قوانین
1	10 ټنه	1000 افغانۍ	100 =10/1000	د لګښت د کمښت قانون
2	25 ټنه	2000 افغانۍ	80 =25 /2000	
3	45 ټنه	3000 افغانۍ	66.67 = 45/ 3000	
4	70 ټنه	4000 افغانۍ	57.14 =70/4000	
5	95 ټنه	5000 افغانۍ	52.63 =95/5000	
6	120 ټنه	6000 افغانۍ	50 =120/6000	د لګښت د مساوات قانون
7	140 ټنه	7000 افغانۍ	50 = 140/7000	

8	155 ټنه	8000 افغانۍ	51.61 =155/8000	دلګښـــت د ډیرښت قانون
9	165 ټنه	9000 افغانۍ	54.54 =165/9000	
10	170 ټنه	10000افغانۍ	58.52=170/10000	

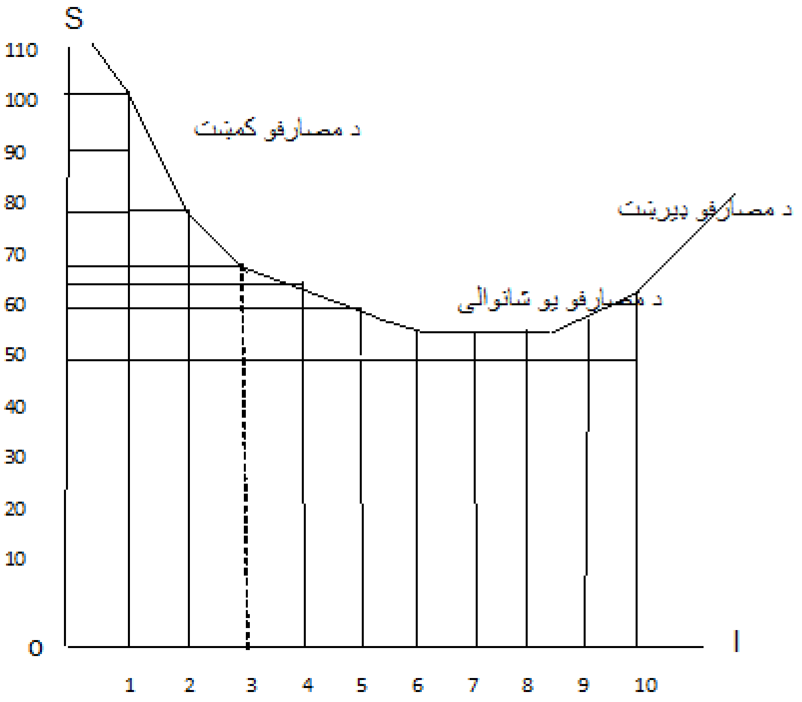

په پورتني ګراف کې تاسو ګورئ چې ګراف په لومړي سر کې مخ ښکته راځي دا
په دې مانا چې دا د مصارفو کمښت ښيي بیا یو داسې ځای راسیږي چې ګراف د

مستقیم خط شکل نیسي چې د مصارفو یو شان والی ښيي او له دې وروسته ګراف بیرته مخ پورته ځي چې د مصارفو ډیرښت څرګندوي .

دتولیدونکو او مصرونکو نظریات

تولیدونکو نظریه

د دې لپاره چې تولیدونکي ډیر تولید په لږ لګښت ترسره کړي د تولید عوامل باید داسې سره یوځای کړي چې لګښت د کمښت اخري حد ته ورسیږي ،په ګټور بازار کې تولیدات وپلوري او تولید ادامه پیدا کړي په پایله کې ویلي شو چې د تولیدونکو ته د تولید لګښت ځانګړی اهمیت لري ځکه د عوایدو او لګښت تر منځ توپیر د تولیدونکو ګټه جوړوي ،تولیدونکي باید خپل لګښت د کمښت اخري حد ته ورسوي تر څو ډیره ګټه تر لاسه کړي .

تولید هغه پروسه ده چې په هغې کې د تولید عوامل داسې سره یو ځای کیږي چې په توکو او چوپړتیاوو تبدیل شي.

هغه اړیکه چې د تولید عوامل او د تولید مقدار په خپل منځ کې لري د تولید تابع ورته وايي د تولید عوامل کار ،پانګه او ځمکه په تولید کې ونډه لري . کولای شو چې تابع په لاندې ډول ولیکو :

Q = F (K, V, L)

= Qد تولید مقدار

= Kپانګه

= V کار

= Lځمکه

د خپل کار د اسانتیا لپاره د ځمکې او پانګې مقدار د تولید په پروسه کې ثابت فرضوو. غواړم د تولید په پروسه کې یوازې د کار مقدار ارزیابي کړم. چې زموږ تابع لاندې بڼه اختیاروي :

Q = F (V)

دکار مقدار= تولید مقدار

پورتنۍ تابع موږ ته وایي که د کار د واحدونو په شمیر کې زیاتوالي او یا کموالی راولو نو په تولید به یې اغیزه څه وي .فرض کړی چې د ځمکې مقدار

ثابت او ماشين الات هم په لاس کې لرو . په همدې ځکه لومړی یو کارګر کار کوي چې تر يو معلومې نېټې وروسته ي 20کیلو ګرامه غنم تولیدیږي. خو کله چې یو بل کارګر هم وراضافه کړو نو ټول تولید 50 کیلو ګرامو ته پورته کیږي په همدې ترتیب د نورو کارګرو په اضافه والي سره چې کوم تغیرات په تولید کې راځي په لاندې جدول کې روښانه شوي :

د کارګرو شمیر	ټول تولید	نهایي تولید	منځنی تولید
1	20	20	20
2	50	30	25
3	90	40	30
4	140	50	35
5	180	40	36
6	210	30	35
7	230	20	32
8	240	10	30
9	235	5	26

په پورتني جدول کې تاسو ګورئ کله چې په ځمکه یو کارګر کار کوي ټول تولید 20 کیلو ګرامه خو کله چې نور کارګران ور اضافه کیږي ټول تولید ورسره ډېریږي خو منځنی او نهایي تولید تر يو بريده لوړيږي خو بيا وروسته بيرته نزولی سير نيسي او کميږي. چې کولای شو په لاندې ګراف کې هم روښانه کړو :

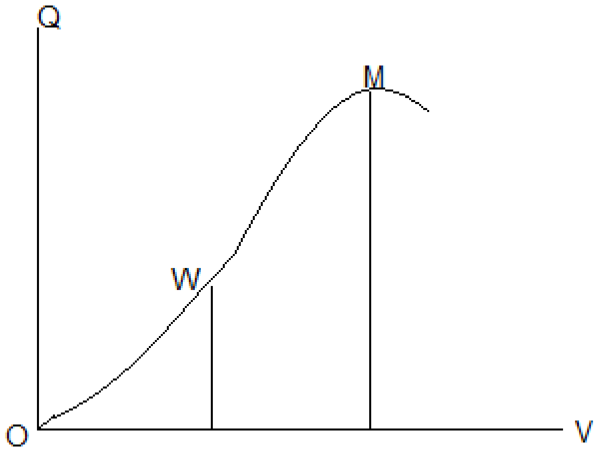

په پورتني ګراف کې تاسو ګورئ تاسو د تولید تابع ګورئ چې OV د کار واحدونه او OQ د تولید مقدار ښيي. د تولید تابع لومړی صعودي بڼه اختیاروي او د M تر نقطې پورې رسيږي او بیا نزولي لار نیسي .همدرانګه OW او WM سره یو شانوالی نه لري چې موږ ته راښي چې نهایي تولید د کار د عواملو په تغیر سره د نهایي تولید په مقدار کې تغیر راځي .نهایي تولید هغه تولید ته ویل کیږي چې د هر اضافه شوي کارګر څخه په لاس راځي .کولای شو چې د نهایي تولید اړیکه په دې ډول ولیکو: MP= Qn – Qn−n

همدرانګه د تولید د بیلا بیلو ډولونو تر منځ اړیکه په لاندې ګراف کې روښانه کړو :

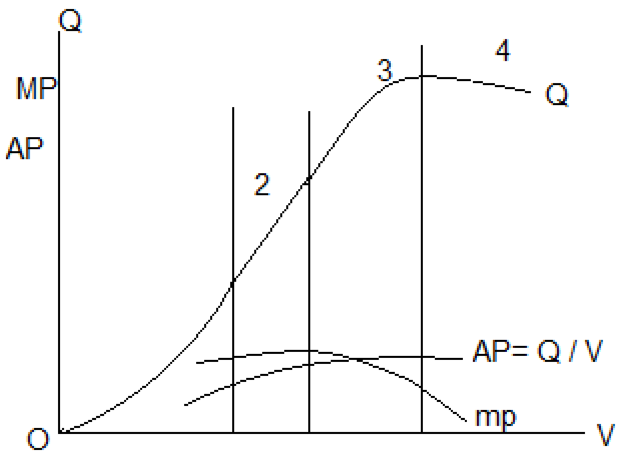

د نهایي تولید سیر په لومړیو کې صعودي او بیا وروسته نزولي بڼه اختیاروي چې دا کړنه په کرنه کې ډیره عامه ده چې دې ته د نزولي بهرې قانون هم وایي. کله چې ټول تولید د کار په واحدونو وویشو نو منځنی تولید په لاس راځي چې مقدار یې په څلورمه ستنه کې ښودل شوی .

د ټول تولید ،نهایي تولید او منځني تولید د ګراف تر منځ اړیکه کولای شو په څلورو مرحلو کې روښانه کړو :

1. په لومړۍ مرحله کې ټول تولید ،نهايي توليد او منځنی توليد ډيريږي .د کار د هر واحد په زياتوالي سره د تير واحد په نسبت کې زيـاتوالی راځي پـه دې مرحله کې د نهايي توليد مقدار د ډيربښت مقدار حد اکثر ته رسيږي .

2. په دويمه مرحله کې ټول توليد او منځنی توليد ډيريږي خو نهايي توليد کميږي د دې مرحلې په اخر کې نهايي توليد له منځني توليد سره چې مقدار يې حد اکثر ته رسيږي مساوي وي .

3. په دريمه مرحله کې ټول توليد د ډيربښت خپل اخري حد تـه رسـيږي خو منځنی او نهايي توليد کميږي دکار د بـيلا بيلو واحدونو د زيـاتوالي سـره سره منځنی توليد کميږي او د دې مرحلې پـه اخر کې صفر کيـږي چې ټـول توليـد د ډيربښت خپل نهايي حد ته رسيږي .

4. پـه څلورمـه مرحلـه کې ټول توليـد کميږي او نهـايي توليـد منفي لـوری نيسي ياني د کار د يو واحد په زياتوالي سره ټول توليد د ډيريدو پر ځای کميږي چې منځنی توليد هم په دې مرحله کې کميږي.

لګښت Cost

په تير مبحث کې مو د توليد او د توليد د عواملو ترمنځ پـه اړيکې خبرې وکړې نو په دې برخه کې غواړم د توليد لګښتونه تـر څيړنې لاندې ونيسـو .پـه توليد کې لګښت په حقيقت کې د توليد د عواملو قيمت دی چې د توکو او چوپړتياوو

په تولید کې کارول کیږي .هغه اړیکه چې د تولید د مقدار او د تولید د لګښت ترمنځ ده د لګښت تابع ورته وایي. د تولید تابع او د لګښت تابع یو له بل سره مخامخ اړیکه لري .د لګښت تابع لاندې بڼه لري :

TC = F (Q)

(تولید مقدار)f= ټول لګښت

یانې د لګښت تابع د تولید مقدار دی.په ټولیز ډول د تولید لګښت د ثابتو او متغیرو لګښتونو باندې وېشو.

ثابت لګښت : هغه لګښت د چې د تولید د مقدار په تغیر سره تغیر نه خوري (تر یو معین مقدار پورې ثابت وي) ثابت لګښت ورته وایي .

متغیر لګښت : هغه لګښت ته ویل کیږي چې د تولید مقدار په تغیر سره په کې تغیر راځي .د لګښت تابع لاندې بڼه لري:

TC = FC + VC

متغیر لګښتونه + ثابت لګښتونه = ټول لګښت

اوس کولای شو چې د لګښت تابع داسې ولیکو :   TC = F (Q) +FC

ثابت لګښتونه + (تولید مقدار) f = ټول تولید

د ثابتو لګښتونو ګراف خطي او د x له محور سره موازي وي چې لاندې بڼه لري:

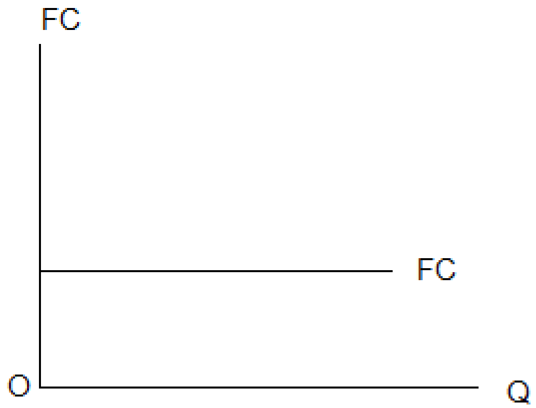

د متغیر لګښت ګراف د تولید د ګراف پر اساس رسمیږي موږ کولای شو د تولید په برخه کې د ګراف پر اساس د متغیر لګښت ګراف رسم کړو .

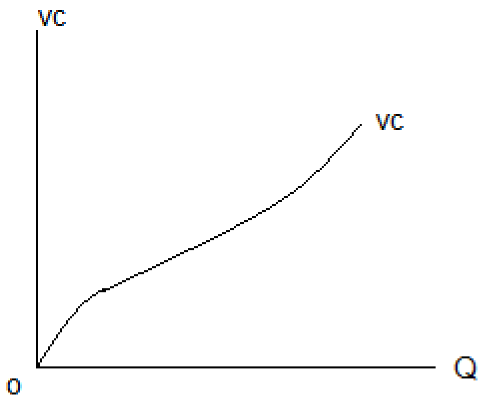

ټو لګښتونه د ثابت او متغیر له ټولګې څخه عبارت دي نو کولای شو په لاندې ډول یې ګراف رسم کړو :

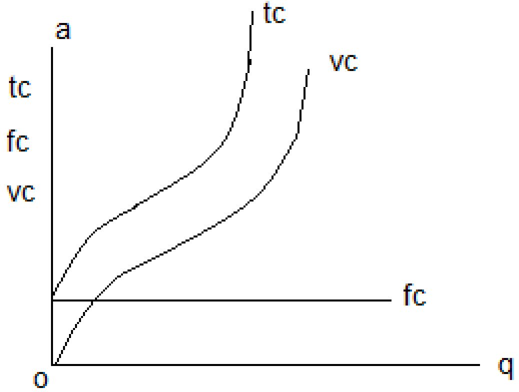

د ثابتو او متغيرو لګښتونو تر څنګ د لګښت يو شمير نور ډولونه هم لري چې په لاندې ډول دي :

نهايي لګښت : نهايي لګښت د توليد د اخري واحد لګښت دی .يانې د نوي واحد د زياتوالي لګښت دی .د مثال په توګه که د دوه واحدو ټول لګښت 95 افغانۍ وي که موږ دريم واحد وراضافه کړو ټول لګښت 115 افغانۍ کيږي چې د دريم واحد د نهايي لګښت د پيدا کولو لپاره 115 منفي 95کوو چې 20 په لاس راځي مانا دا چې دريم واحد نهايي لګښت 20افغانۍ دی . د تعريف پر اساس کولای شو تابع په داسې رسم کړو : MC = TCn – TCn−1

ټول منځني لګښتونه : کله چې ټول لګښتونه د توليد په مقدار وويشو نو ټول منځني لګښتونه په لاس راځي چې د توليد د هر واحد لګښت رانښي چې تابع په دې ډول ده :

ATC = TC / Q

توليد مقدار/ ټول توليد = ټول منځني لګښتونه

متغير منځني لګښتونه : کله چې متغير لګښت د توليد په مقدار وويشو منځني متغير لګښتونه په لاس راځی :

AVC = VC / Q

تولید مقدار / متغیر لګښت = منځني متغیر لګښت

ثابت منځني لګښت : د ثابت لګښت ویش په ټول تولید څخه ثابت منځني لګښت په لاس راځي :

AFC = FC/ Q

تولید مقدار / ثابت لګښت = ثابت منځني لګښت

نهایي لګښت،ټول منځني لګښت ،ټول منځني ثابت لګښتونه او منځني متغیر لګښتونه ګرافونه په لاندې ډول دي :

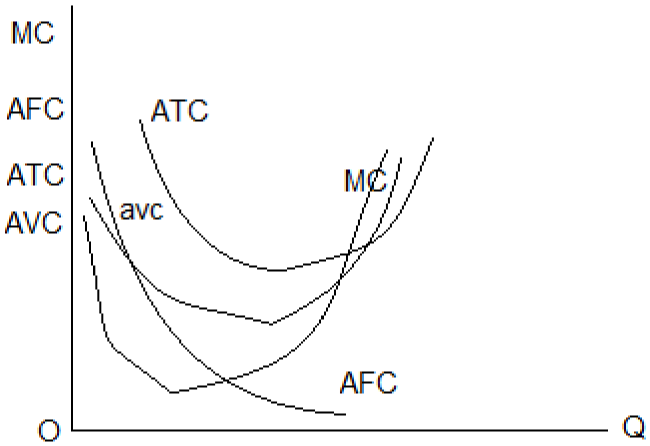

قدرمنو لوستونکو د لا ښې پوهوني لپاره کولای شو د لګښتونو ډولونه په لاندې جدول کې هم روښانه کړو :

1	2	3	4	5	6	7	8
Q	FC	VC	TC	AFC	AVC	AC	MC
1	60	30	90	60	30	90	–
2	60	40	100	30	20	50	10
3	60	45	105	20	15	35	5

4	60	55	115	15	13	28.75	10
5	60	75	135	12	15	27	20
6	60	120	180	10	20	30	45

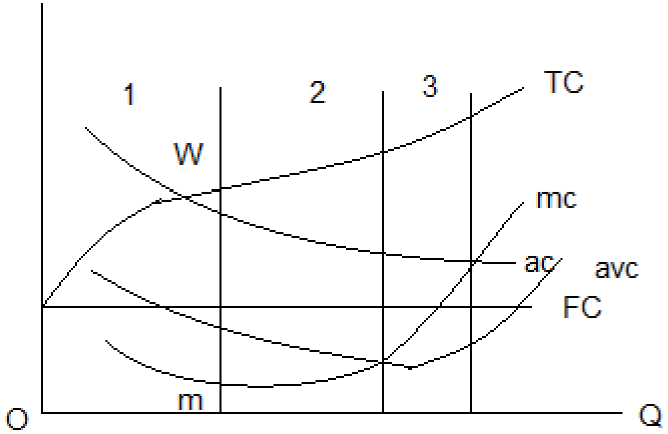

د لګښت د ګرافونو ترمنځ اړیکه : په پورتنۍ دستګا کې تاسو د لګښت د ټولو ګرافو تر منځ اړیکه وینئ چې لاندې څلور ناحیې ترې تشخیصي کیږي :

لومړۍ ناحیه : ټول لګښت ډیریږي خو نهایي لګښت د تولید مقدار په ډیر والي سره کمیږي او یو داسې نقطه (W) را رسیږي چې نهایي لګښت خپل اخري حد ته

رسیږي (m) .نهايي لګښت،منځنی ټول لګښت او متغير منځنی لګښت نزولی لار نيسي .

دويمه ناحيه : په دويمه ناحيه کې ټول لګښت زياتوالی مومي او نهاىي لګښت صعودي لار نيسي خو ټول منځني لګښتونه او متغير منځني لګښتونه نزولي لار نيسي .

دريمه ناحيه : په دريمه ناحيه کې نهايي لګښت او منځني متغير ډيريږي خو ټول منځني لګښتونه کميږي.

څلورمه ناحيه : په دې ناحيه کې د ټولو لګښتونو ګرافونه صعودي لار نيسي .

له پورتنيو څرګندونو څخه رامعلوميږي چې څنګه لګښت د توليد د مقدار په تغير سره تغير مومي . د دې پوښتنې ځواب چې توليدونکي تر کومې توليد کوي او لګښت ورکوي ؟ په هغه بازار پورې اړه لري چې دوی په کې کړنې تر سره کوي .

دويم- د مصرفوونکو نظريه :

افاده : د هر مصرفوونکي غوښتنې نامحدودې او وسايل يې محدود دي او تل هڅه کې وي تر څو په لږو وسايلو ډيرې غوښتنې پوره کړي او سکون تر لاسه کړي .له يو توکي څخه لاسته راغلی سکون کولای شو چې په واحديا اعدادو

معلوم کړو . د ساري په ډول یو شخص دوه ګیلاسه شیدې څکي نو ویلي شو چې دا شخص چې په اقتصاد کې ده ته مصرفونکی وایي 50، 10، 5واحدونو یا اعدادو په وسیله سکون ترلاسه کړو په اقتصاد کې له افادې څخه موخه د توکي هغه وړتیا ده چې د انسان د یوې غوښتنې د پوره کیدو قابلیت ولري. د ساري په توګه د لوښې د لرې کولو لپاره ډوډۍ او د دتندې د لرې کولو اوبه ته اړتیا ده چې اوبه او ډوډۍ افادیت لري د افادې د ښو پیژندلو لپاره لاندې توپیرونه اړین دي :

افاده او ګټه : بعضې خلک افاده او ګټه په یوه مانا کاروي دا په داسې حال کې ده چې افاده او ګټه یو له بل سره لوی توپیر لري ډیری وخت لیدل کیږي چې یو توکی انسان ته زیان رسوي خو افادیت لري د ساري په توګه د شراب څښل انسان ته زیان رسوي خو د انسان د یوې غوښتنې د پوره کیدو توان لري همداسې زهر د انسان د مرګ غوښتنه پوره کوي ځکه په زهرو کې افادیت شتون لري نو ځکه ویلي شو چې ټول ګټه لرونکي توکي افادیت لري خو ټول افادیت لرونکي توکي ګټه لرونکي توکي نه دي.

افاده او سکون : له افادې څخه موخه د یو توکي هغه خاصیت دی چې د انسان د یوې غوښتنې د سکون سبب ګرځي دا په دې مانا چې افاده په توکو کې دخیله ده او سکون د افادې تر کارونې وروسته تر لاسه کیږي .

د افادې بیلابیل ډولونه :

لومړنۍ افاده : کله چې موږ یو توکی موږ په لږ لږ مقدار کارو د توکي د لومړي مقدار په کارونې سره چې کوم افادیت ترلاسه کوو دې ته لومړنۍ افاده وایي د ساري په توګه د ډوډۍ خوړلو په وخت چې د لومړی مړۍ څخه کومه افاده حاصلیږي دې ته لومونۍ افاده وايي.

نهايي افاده : کله چې په یو وخت کې یو انسان د یو توکي څو برخې په متواتر ډول کاروي له هرې برخې چې کارونکي افادیت اخلي دې ته نهايي افادیت وایي.

ټوله افاده : کله چې د توکو د برخو په کارولو سره مصرفوونکو په ټولیز ډول له کوم افادیت ترلاسه کوي دې ته ټوله افاده وايي. کله چې مصرفوونکي د کوم توکي له یوې برخې ټول افادیت ترلاسه کړي نو دې ته د یو برخې ټول افادیت وايي.

مثبته افاده : افاده په هغه صورت کې مثبته وي چې غوښتنه په پوره توګه پوره شوې نه وي او مکمل سکون نه وي ترلاسه شوی. مکمل سکون هغه وخت ترلاسه کیږي چې نهايي افادیت صفر شي.

صفر افاده : افاده هغه وخت صفر کیږي چې سکون په مکمله توګه تر لاسه شي او د دې توکي د نورو کارولو په وجه سکون نه ترلاسه کیږي .

منفي افاده : افاده هغه وخت منفي کيږي کله چې د يو توکي مسلسل کارولو له کبله سکون مکمل ترلاسه شي او کله چې دا توکی نور کارول کيږي انسان ته تکليف رسوي .کولای شو په لاندې جدول کې هم روښانه کړو :

منه	ټوله افاده	نهايي افاده	لومړنۍ افاده
لومړۍ	20	20	لومړنۍ افاده
دويمه	35	15=20-35	مثبته افاده
دريمه	45	10=35-45	-
څلورمه	50	5=45-50	-
پينځمه	50	0=50-50	صفر افاده
شپږمه	45	5-=50-45	منفي افاده
اوومه	35	10-=45-35	منفي افاده

له پورتني جدول څخه راڅرګنديږي چې د لومړنۍ کاروني څخه شل سلنه افاده حاصليږي چې دې ته لومړنۍ افاده وايي د دويمې منې په خوراک سره افاده 35 ته لوړيږي چې دې ته نهايي افاده وايي همداسې د دريمې او څلورمې نهايي افاده 5او 10 ده خو کله چې پينځمه منه وخوري نو په مکمله توګه سکون حاصليږي نو دلته افاده صفر کيږي له دې وروسته بيا افاده منفي لور نيسي.

د نهايي افادې د کمښت قانون

موږ په ورځني ژوند کې وينو کله چې موږ د کوم توکي کارونه پيل کړو په لومړي سر کې دا توکي موږ ته ډېر سکون راکوي افاده يې هم ډېره وي خو کله چې موږ دا توکی په مسلسله توګه و کارو نو افاديت يې ور ور کمېږي اخر يو داسې وخت راځي چې موږ د دې توکي کارول بندو په اقتصاد کې د انسان دې کړن ته د افادې دکمښت قانون وايي .په اقتصاد کې د شتمنۍ د ويش مهم او اساسي قانون دی. دا قانون د ايچ ايچ ګوسن له خوا په کال **1854**ميلادي کال کې وړاندې شو چې وروسته بيا مارشال په ښه انداز وړاندې کړو .

که نور عوامل ثابت وي د يو توکي د هر برخې له کاروني وروسته د هغه په افاديت کې نسبت وروسته ته کمښت راشي نو د افادې د کمښت قانون ورته وايي .ډاکتر مارشال په دې اړه وايي : په يو وخت کې يو ډول توکي مسلسل کارول د هغه توکي د نور په کارلو سره د هغه په افاديت کې کمښت راځي .

همدارنګه چيپ مين په دې اړه وايي : کله چې يو توکی له موږ سره په ډېره پيمانه شتون ولري نو موږ يې په ډېره کمه پيمانه د نور غوښتو تمه لرو .

د شربت ګيلاس	ټوله افاده	نهايي افاده
1	12	12
2	22	10=12-22
3	30	8=22-30

4	36	6=30-36
5	40	4=36-40
6	42	2=40-42
7	43	1=42-43

په پورتني جدول کې مووږ او تاسو ګورو د شربتو د لومړي ګيلاس له کبله ټوله افاده دولس او نهايي افاده يې هم دولس ده خو کله چې دويم ګيلاس و څښو ټوله افاده يې دوه ويشت کيږي او نهايي افاده يې کميږي همداسي د دريو ،څلورو او نورو ګيلاسونو په کاروني سره په نهايي افاده کې کمښت راځي.

کولای شو په ګراف کې هم روښانه کړو :

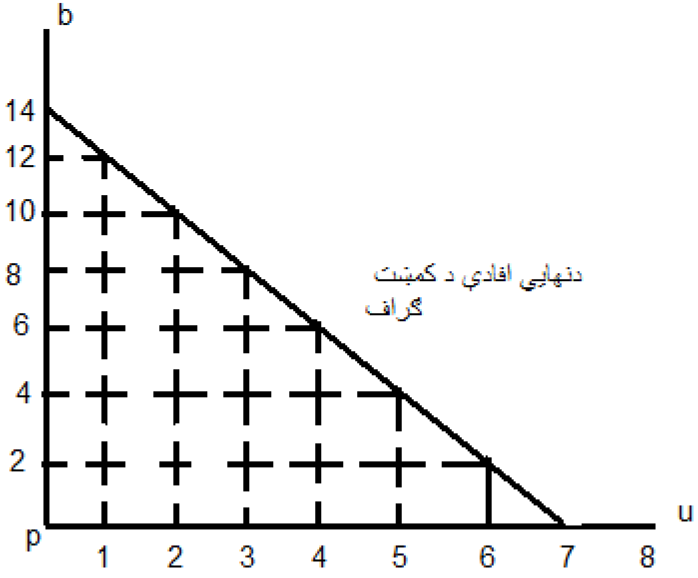

په پورتني ګراف کې وینو کله چې لومړی ګیلاس وکارول شي نهایي افاده دولس کیږي خو کله چې دویم وکارول شي نهایي افاده لسو ته رانښکته کیږي او ګراف نزولي سیر نیسي.

د نهایي افادې د کمښت د قانون فرضیات :د اقتصاد په علم کې هم د نورو قوانیو په څیر د یو قانون د سم ثابتولو لپاره باید یو څو خبرې فرض کړي چې دې ته د قانون مفروضات ویل کیږي . که دا مفروضات وي قانون سم ثابتیږي او که نه سم نه ثابتیږي د نهایی افادې د کمښت قانون لاندې مفروضات لري :

1. د برخو مناسب مقدار : د نهایی افادې د سم ثابتولو لپاره باید د توکي برخې مناسبې وي که چیرته په برخې ډیرې کوچنۍ وي نو نهایی افاده د کمښت پر ځای نوره هم زیاتیږي د ساري په توګه کله چې یو انسان تږی وي د دې پر ځای چې یو ګیلاس اوبه ورکړل شي یو غړپ ورکول کیږي نو دهغه تنده لاپسې ډیریږي او کمیږي نه . او که د غړپ پر ځای یو ګیلاس ورکړل شي نو سمدستي یې نهایي افادیت کمیږي .

2. یو شان ځانګړتیاوې : د دې قانون د سم ثابتولو لپاره دا خبره هم باید فرض کړای شي د کوم توکي برخې چې کارول کیږي باید یو شان بڼه او ځانګړتیاوې ولري د هرې برخې وزن،بڼه حجم او خوند باید یو شان وي .د ساري په توګه کله چې موږ منه معیار نیسو ټولې منې باید یو شان وي داسې نه چې یوه کوچنۍ او بله غټه وي او یې په خوند کې توپیر وي .

3. مسلسل کارول : د دې قانون د سم ثابتولو لپاره دا خبره هم باید په نظر کې ونیول شي چې توکي باید په مسلسله توګه وکارول شي او که مسلسل ونه کارول شي دا قانون سم نه ثابتیږي. د مثال په توګه که یو شخص یوه منه سهار او یوه ماښام وخوري نو د منې افاده نه کمیږي .

4. د مصرفوونکو عاید :د دې قانون سم ثابتولو لپاره یو شرط دا هم دی چې د مصرفوونکي په عاید کې تبدلي رانشي ځکه کله چې یو انسان عادي مامور او یو باسیکل لري خو کله چې د انسان وزیر شي نو سمدستي موټر اخلي نو دلته د باسیکل افاده صفر کیږي دا په داسې حال کې ده چې له دې انسان سره د باسیکلونو په شمیر کې زیاتوالی نه دی راغلی. همدرانګه د مصرفوونکي په ذهنیت کې تغیر هم دا قانون سم نه ثابتوي ځکه یو شخص ام خوري خو کله چې په یاد شي چې ډاکتر له امه څخه منع کړی سمدستي د ام خوړل دروي نو دلته خو د ام په افادیت کې کمښت نه راځي بلکې د انسان په ذهن کې تغیر راځي .

5. دود او دستور کې توپیر : د دې قانون د سم ثابتولو لپاره دا خبره هم باید په نظر کې ونیول شي چې د خلکو په دود دستور کې توپیر نه وي راغلی ځکه کله چې د یو توکي دود لاړ شي خلک یې نه اخلي دا په داسې حال کې ده چې د توکي په مقدار کې به تغیر نه وي راغلی مګر افادیت به یې کم شوی وي .

د نهايي افاديت د کمښت د قانون استثنات يا حدود

بعضې داسې وختونه وي چې دا قانون هلته نه تطبيقيږي اويا د يو څه وخت لپاره معطليږي چې دې حالت ته موږ د قانون حدود يا استثنات وايي د نهايي افاديت د کمښت قانون لاندې استثنات لري :

- پوه او هنر : د پوهې او هنر د حاصلولو برخه کې دا قانون نه تطبيقيږي د پوهې د ترلاسه کولو لپاره چې يو انسان څومره مطالعه کوي علاقه يې لا پسې ډيريږي . که غور وکړو کله چې انسان يو کتاب څو څو ځله مطالعه کړي نو زړه يې ور څخه توريږي چې د پوهې او هنر په برخه کې هم دا قانون تر يو بريده تطبيقيږي .
- پيسې او شتمني : د پيسو او شتمني په برخه کې هم دا قانون سم نه ثابتيږي ځکه انسان په طبيعي لحاظ حريص دی که پيسې او شتمني په ډير مقدار ولري نورې هم غواړي د دې سبب دا دی چې د انسان غوښتنې نسبت وسايلو ته ډيرې دي نو ځکه تل د خپلو غوښتنو د پوره کولو په موخه د پيسو او شتمنې د ترلاسه کولو په موخه هلې ځلې کوي .
- کارول او د شمير ډيرښت : بعضې داسې توکي شته چې څومره ډير کارول کيږي او په شمير کې ډيرښت راشي افاديت يې نه کميږي د ساري په توګه که په يو ښار کې موبايل ډير شي نو ډير خلک يې کاروي افاديت يې نور هم ډيريږي .

○ نمود او نمایش : هر انسان په فطري ډول ځانپالی وي د نورو په وړاندې د عزت د ترلاسه کولو په موخه په نمود او نمایش ډېر زیار باسي هغه د نمود او نمایش وسایل ډیر کاروي چې د دې توکو په ډېر کارولو سره یې افادیت نه کمیږي نو ځکه په دې توکو دا قانون تطبیقیږي همدارنګه انسان تل د اقتدار او واک په ترلاسه کولو پسې ګرځي او هر څومره چې ډیر تر لاسه کړي افادیت یې نه کمیږي لاپسې ډیریږي د دې تر څنګ په نشه یي توکو هم دا قانون نه طبیقیږي ځکه د نشه یی توکو مسلسل کارول د انسان عادت ګرځي او تل هڅه کې چې ډیر تر لاسه کړي او افادیت یې نه کمیږي .

د نهایي افادې د کمښت قانون له مفروضاتو او استثناتو سره سره بیا هم ډیر مهم قانون دی او په دې هر هوښیار انسان پوهیږي چې د یو توکي مسلسل کارول د هغه افادیت کمیږي .د تقاضا قانون هم د نهایي افادې د کمښت په قانون ولاړ دی د نهایي افادې دکمښت قانون له مخې د یو توکي ډیر کارول د هغه په افادیت کې کمښت راځي نو له دې کبله مصرفوونکی غواړي د یو توکي نور وپیري چې د هغه قیمت ټیټ شي چې د انسان له دې رویې څخه د تقاضا قانون اخیستل شوی او هغه دا ده چې د قیمت په ټیټوالي سره تقاضا ډیریږي او د قیمت په جګوالي سره تقاضا کمیږي ،همدرانګه مصرفوونکي ته لارښونه کوي چې هغه باید دومره توکي وپیري چې نهایي افاده یې له قیمت سره برابره وي که نهایي افاده یې له قیمت څخه ډیره وي نور اخلي اوکه نه همدرانګه د قیمت په ټاکلو کې هم له موږ سره مرسته کوي ځکه موږ هغه توکي پیرو چې قیمت او افاده یې سره مساوي وي د دتر څنګ د مالیې په ټاکلو کې هم دا قانون

له موږ سره مرسته کوي ځکه شتمن باید ډیره مالیه ورکړي ځکه له هغو سره شتمني ډير شتون لري او افاديت يې هم ورته ډير نه وي او غريب بايد لږ ورکړي ځکه له هغو سره شتمني کمه کوي او ډير افاديت ورته لري .

د نهايي افادې د مساوات قانون

د نهايي افادې د کمښت مطابق د يو توکي مسلسل کارول د هرې راتلونکې برخې نهايي افاده کميږي او يو داسې ځای را رسيږي چې نهايي افاده يې صفر کيږي. يو هوښيار انسان يو توکی په دومره مقدار هم نه کاروي چې نهايي افاده يې صفر ته ورسيږي بلکې دې حالت ته له رسيدو مخکې هغه بل توکي ته مخه کوي د ده له کارولو وروسته بل توکي ته مخه کوي هغه په بيلابيلو توکو ځکه مصارف کوي چې له ټولو توکو نهايي افاده مساوي ترلاسه کړي چې په اقتصاد کې دې قانون ته د نهايي افادې د مساوات قانون وايي .

که له يو مصرفوونکي سره يو داسې توکي شتون ولري چې په ډيرو برخو کې کارول کيږي او مصرفوونکی دا توکي داسې وکاروي چې له ټولو برخو يو شان نهايي افاده ترلاسه کړي نو دې ته د نهايي افادې د مساوات قانون وايي .ډاکتر الفرد مارشال د نهايي افادې د کمښت قانون داسې تعريف کړی دی :

که له يو شخص سره يو داسې توکي شتون ولري چې له يو څخه په ډيرو کارونو کې کارول کيږي او دا توکي يوازې په هغو کارونو داسې وکاروي چې له ټولو

مساوي نهايي افاده ترلاسه کړي .کولای شو چې په لاندې جدول کې هم روښانه کړو:

د پيسو واحدونه	غنم	غوړي	بوره
1	16	14	12
2	14	12	10
3	12	10	8
4	10	8	6
5	8	6	4
6	6	4	2
ټوله نهايي افاده	66	54	42

په پورتني جدول کې تاسو ګورئ چې له يو شخص سره ټولې شپږ افغانۍ شتون لري هغه غواړي چې غنم،غوړي او بوره پرې واخلي .که دا شخص ټولې افغانۍ په غنمو ورکړي نو ټوله افاده يې 66واحده تر لاسه کوي او که غوړي پرې واخلي ټول افاديت يې 54واحده کيږي او که بوره پرې واخلي نو 42 واحده کيږي .که مصرفوونکی هوښيار وي نو ټولې پيسې به هيڅ وخت هم يوازې په غنمو،غوړيو او يا بوره ونه لګوي .که هغه درې افغانۍ په غنمو ورکړي 12 واحده افاده تر لاسه کوي او که څلور نو 10 واحد افاده تر لاسه کوي او که څلورمه افغانۍ په غوړيو مصرف کړي نو 14واحده نهايي افاده ترلاسه کوي همداسې نوځکه

مصرفوونکی څلورمه افغانۍ په غوړېو لګوي او پنځمه افغانۍ هم په غوړېو لګوي ځکه له غنمو دلته ډېره افاده تر لاسه کوي . او شپږمه افغانۍ که په غوړېو ولګوي نو هغه 10 واحده نهايي افاده ترلاسه کوي او که په بورې يې ولګوي نو 14واحده نهايي افاده تر لاسه کوي . که مصرفوونکی دا ټولې افغانۍ داسې بدلې رابدلې ولګوي نو له ټولو لګول شويو پيسو څخه لاسته راغلی نهايي افاده سره مساوي وي نو له ټولې افادې څخه ډېره افاده ترلاسه کيږي .

که درې لومړۍ افغانۍ په غنمو ولګول شي نو ټوله افاده :

16+14+12=42 برخې

څلومه او پنځمه افغانۍ په غوړېو لګوي ټوله افاده :

14+12=26برخې

شپږمه افغانۍ که په بوره ولګوي نو ټوله افاده :=12

داسې پيسې چې په بيلابيلو لارو چې ولګول شي نو ټوله لاسته راغلې 80 واحده افاده ترلاسه کوي که دا مصرفوونکی خپلې افغانۍ په بله طريقه ولګوي نو له 80 څخه ډېره نه شي ترلاسه کولای .

کولای شو چې په ګراف کې هم وښايو :

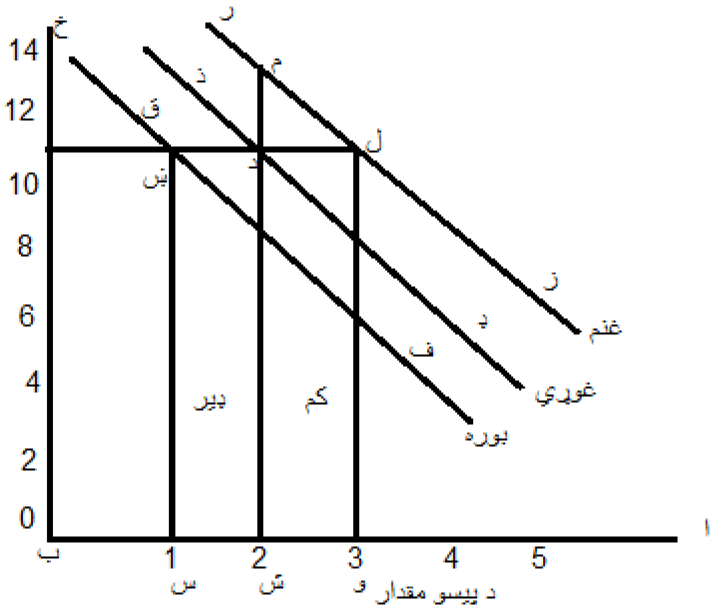

په پورتني ګراف کې زر د غنمو نهايي افادي خط، ډذ د غوړيو نهايي افادي خط او ف ق د بورې د نهايي افادي خط رابني.که درې افغانۍ په غنمو، دوه په غوړيو او يوه افغانۍ په بورې مصرف کړې نو د پيسو د هر واحد نهايي افاده سره مساوي ده لکه څرنګه چې په ګراف کې معلوميږي . په دې ترتيب د پيسو کارول مصرفوونکو ته تر ټولو ډېره افاديت تر لاسه کوي که له دې پرته په هر لار وکاروي نو کم افاديت تر لاسه کوي که په بورې د يوې افغانۍ پر ځاى دوه افغانۍ ولګوي نو س ش او ښ ډيريږي په بورې د يوې افغانۍ د زياتولي په صورت کې د غنمو يوه افغانۍ کميږي په غنمو د يوې افغانۍ کم مصرف سره و

ل ش م کمیږي . زیات شوی مقدار له کم شوی مقدار څخه لږ دی نو ځکه له پورتني ترتیب څخه بل هر ترتیب کې مصرفوونکو زیان مومي.

دلته د پیسو د هر واحد نهایي افاده مساوي نه ده او په دې شکل کې هم ښکاري چې مصرفوونکو ته هغه وخت ډیر افادیت ترلاسه کیږي چې د هر واحد نهایي افاده سره مساوي وي .

د نهایي افادې د مساوات د قانون دویم نوم د استبدال دی ځکه مصرفوونکی خپلې پیسې په بیلا بیلو لارو لګوي تر څو له ټولو مساوي افاده تر لاسه کړي .همدرانګه د دې قانون دریم نوم ناپیلی دی ناپیلی ځکه ورته وایي چې مصرفوونکی په یو داسې ځای کې وي چې د ټولو توکو نهایي افاده مساوي وي نو ځکه توکی یو پر بل د برتري ورکولو څخه ډډه کوي .او د دې قانون څلورم نوم سکون دی دې قانون ته د سکون قانون ځکه وایي چې په دې قانون کې مصرفونکی پیسې په بیلا بیلو لارو لګوي تر څو ټوله افاده تر ټولو ډیره شي د ډیرې افادې په تر لاسه کولو سره مصرفوونکی ډیر سکون تر لاسه کوي .

د نهایي افادې د مساوات د قانون حدود : د قانون لپاره حدود په دې مانا کې په همدې حدودو کې قانون چلیږي چې د دې قانون لپاره په لاندې ډول دي :

- دود دستور او فیشن : بعضې مصرفونکي د توکو د نهایي افادې پر ځای دود دستور او فیشن په نظر کې نیسي .د ساري په توګه ښځې قیمتي لباس

او زیورات کاروي په دې توکو د پیسو له لګښت څخه مساوي افاده نه ترلاسه کیږي نو ځکه دا قانون دلته صدق نه کوي .

- معلومات : ځیني وخت مصرفوونکو ته د بازار په اړه معلومات نه وي نو ځکه د پیسو د مقدار د لګولو له کبله مساوي افاده نه شي ترلاسه کولی .
- بې پروایي : مصرفوونکي ځیني وخت د پیسو د لګښت په وخت کې بې پروایي کوي او د توکو افادیت په نظر کې نیسي او د پیسو واحدونه په لګښت رسوي نو ځکه مساوي افادیت نه ترلاسه کوي او دا قانون هم دلته نه پلي کیږي .
- د ویش وړ نه وي : ځیني داسې توکي وي که په وړ برخو وویشل شي نو کارول یې ستونزمن کیږي د ساري په توګه لکه موټر ،قالینه او نور په دې حالت کې هم مصرفوونکي نهایي افادیت نه شي تر لاسه کولای .

د نهایي افادې د مساوات د قانون اهمیت

- د شتمنۍ ویش : هر مصرفوونکی غواړي خپل وسایل داسې وکاروي چې ډیر افادیت تر لاسه کړي نو دا قانون ورته لارښونه کوي چې په هغو توکو لګښت ونه کړي چې افادیت یې لږ وي بلکې په هغو توکو یې ولګوي چې ډیر افادیت ولري او دتوکو افادیت سره مساوي تر څو ډیرسکون ترلاسه کړي .
- د شتمنۍ پیدا ایښت : متشبث له خپلو محدود وسایلو څخه د ډیر ګټې د ترلاسه کولو تمه لري متشبث ډیره ګټه هغه وخت ترلاسه کوي چې د تولید وسایل ښه سره ګډ کړي د وسایلو ښه ګډ لپاره متشبث وسایل تبدیل راتبدیلوي تر څو یې ښه وکاروي له تبدیلولو سره متشبث ته معلومیږي دکوم عامل چې

نهاییي افادیت کم وي د هغه پر ځای یو بل عامل چې ډیر افادیت ولري کاروي نو له دې کبله متشبث ته دا قانون ور ښيي چې د تولید عوامل داسې وکاروي چې ډیره ګټه تر لاسه کړي .

- د شتمنۍ تبادله : د توکو تبادله او د ارزښت او قیمت په ټاکلو کې دا قانون ډیر اهمیت لري د توکو د تبادلې په وخت کې مصرفوونکی لږ افادیت لرونکي توکو په ډیر افادیت لرونکي توکي تبادل کړي ډیر سکون ترلاسه کوي .
- د شتمنۍ ویش : د ملي عاید ویش د پیدا ینښت د هر عامل د نهایي افادیت پر اساس وي متشبث د هر عامل په مقابل کې ورکړه د هغه د نهایي افادیت مطابق کوي ځکه که د تولید د عامل بدله د هغه د نهایي افادیت څخه کم ورکړي نو د تولید لپاره د هغه ترلاسه کول ستونزمن کیږي .د نهایي افادې د مساوات قانون د ملي عاید ویش او د تولید د عواملو د بدلې په ټاکلو کې مرسته کوي .

دريېيم څپرکی

تقاضا Demand

انسانان د خپلو غوښتنو په پوره کيدا پيسې ګرځي کله چې يو ښه شی ګورې د ترلاسه کولو په هڅه کې يې شي د انسان غوښتنې اړتياوې نه شي پوره کولای ځکه که اړتياوو غوښتنې پوره کولای شوای نو له موږ سره د اوسيدو لپاره کور، د خوراک لپاره خواړه او د اغوستو لپاره کالي شتون لري خو موږ بيا هم غوښتنې لرو خو د غوښتنو د پوره کولو لپاره يوازې اړتيا بشپړه نه ده ګڼ شمير نور شيانو ته هم اړتيا ده دا خبره سمه ده تر څو چې په زړه کې د يو توکي د اخيستلو خواهش شتون ونه لري نو تقاضا نه رامنځته کيږي خو يوازې غوښتنه تقاضا نه ده غوښتنه هغه وخت په تقاضا بدليږي چې لاندې شرايط ولري :

1. د اخيستو ځواک : دانسان غوښتنه هغه وخت په تقاضا بدليږي چې د اخيستو ځواک يې ولري يانې د غوښتنې د پوره کيدا لپاره پيسې له ځانه سره ولري د ساري په ډول د يو ښه موټر غوښتنه هغه وخت تقاضا کيږي چې د اخيستو ځواک يې ولري که د اخيستو ځواک يې ونلري دا غوښتنه يوازې

غوښته پاتې کیږي او تقاضا تري نه جوړیږي نو په اقتصاد کې غوښتنه هغه وخت په تقاضا بدلیږي چې د یو توکي د اخیستو ځواک ولري .

2. د اخیستلو اراده : کله چې یو شخص د شي د ترلاسه کولو لپاره د غوښتنې په تقاضا د بدلیدو دویم شرط اراده ده چې دا شخص یې باید وکړي د ساري په ډول د یو شتمن سړي لپاره د یو لوکس موټر اخیستل اسانه کار دی او د اخیستلو ځواک یې هم لري خو که داسړی اراده ونه کړي نو د ده دا غوښتنه یوازې غوښتنه پاتې کیږي په تقاضا نه بدلیږي .

په اقتصاد کې تقاضا د یو شي د اخیستو غوښتنه ،د اخیستلو ځواک او د اخیستلو اراده چې درې واړه په وخت کې سره یو ځای شي تقاضا ترې جوړیږي او که یو ځای نه شي تقاضا نه بلل کیږي . پروفیسور بنهم تقاضا داسې تعریفوي : په ځانګړي وخت او ځانګړي قیمت د توکو هغه مقدار چې اخیستونکي یې د اخیستو قدرت ولري تقاضا بلل کیږي . کولای شو د تقاضا مفهوم په مساوات کې هم توضیح کړو : تقاضا= د اخیستلو ځواک+ د اخیستلو اراده .

په تقاضا او غوښتنې کې توپیر : د تقاضا د مفهوم د ښه پوهیدو لپاره اړینه ده تر څو په دې توپیر پوه شوو . په دې نړۍ کې هر شخص غواړي چې د خان په خیر ژوندتیر کړي د ژوند ښه وسایل ولري چې د دې ټولو ترلاسه کول یوه غوښتنه ده او دخلکو له دې غوښتنې څخه هغه وخت تقاضا جوړیږي چې د اخیستلو ځواک او اراده یې ولري کنه دا یوازې غوښتنه ده او بس .

په تقاضا او اړتیا کې توپیر

د تقاضا او اړتیا د توپیر د معلومولو لپاره یو مثال په نظر کې نیسو که یو شخص له خپل دفتر څخه څلور کیلومتره لرې اوسیږي ددې ستونزې د لرې کولو لپاره یو بایسکل ته اړتیا لري د ده دا اړتیا هغه وخت تقاضا کیږي کله چې د اخیستو ځواک او اراده ولري .

له قیمت سره د تقاضا اړیکه : تقاضا له قیمت سره مخامخ اړیکه لري که موږ ته د یو توکي د قیمت په اړه معلومات نه وي نو موږ د هغه توکي تقاضا نه شو معلومولی له قیمت پرته د تقاضا یادول بې مانا دي د ساري په ډول موږ نه شو کولای چې ووایو د غوړو تقاضا لس کیلو ګرامه ده لیکن داسې ویلې شو چې اته کیلو غوړو ته تقاضا ده چې د یو کیلو ګرام غوړیو قیمت پنځوس افغانۍ وي دا په دې مانا چې هر شخص د توکو قیمت ته ګوري بیا یې پیري کله چې د توکي په قیمت کې تغیر راشي په تقاضا کې هم تغیر راځي . کولای شو په لاندې جدول کې هم واضیح کړو :

في کیلو ګرام قیمت (افغانۍ)	تقاضا (کیلو ګرام)
50 پنځوس افغانۍ	4 کیلو ګرام
40 څلویښت افغانۍ	8 کیلو ګرام
30 دیرش افغانۍ	12 کیلو ګرام

20 شل افغانۍ	16 کیلو ګرام
10لس افغانۍ	20 کیلو ګرام
5پنځه افغانۍ	25 کیلو ګرام

تاسو په پورتني جدول کې ګورئ چې کله قیمت لوړیږي تقاضا هم کمیږي خو کله چې قیمت ټیټیږي تقاضا ډیریږي د ساري په ډول کله چې د منو قیمت پنځوس افغانۍ وي نو تقاضا ورته څلور کیلو ګرامه وي خو کله چې قیمت څلویښت افغانۍ کیږي تقاضا ورته اته کیلو ګرامه کیږي. کولای شو چې په ګراف کې يې هم توضیح کړو :

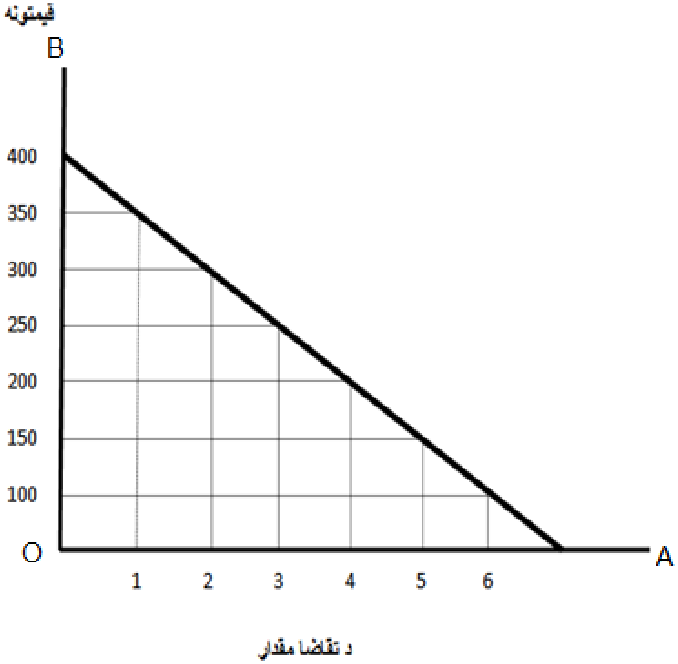

په پورتني ګراف کې تاسو AOاو BOدوه مستقيم خطونه ګورى چې د O په نقطه کې يو بل پرې کوي . په دې ګراف کې د OAخط د تقاضا مقدار ښيي او د OBخط د قيمت اندازه ښيي .کله چې د توکي قيمت 350افغانۍ وي نو تقاضا ورته 1وي خو کله چې 300 افغانيو ته راځي تقاضا ورته ډيرېږي او دوه کيږي همداسې تر اخره دا په دې مانا چې کله قيمت لوړيږي تقاضا کميږي او کله چې قيمت ټيټيږي تقاضا ډيريږي .

د تقاضا قانون Law of Demand: د تقاضا قانون د مصرفوونکو هغه ارتجاعيت ښيي چې د يو توکي د قيمت په تغير سره د هغو په تقاضا کې تغير

راځي په ټوليز ډول داسې څرګندېږي کله چې د يو توکي قيمت لوړ شي تقاضا يې کمېږي خو کله چې قيمت ټيټ شي تقاضا ډېرېږي د قيمت او تقاضا دې اړيکې ته د تقاضا قانو ن وايي . پروفيسور مارشال د تقاضا قانون داسې تعريف کړی : که نور عوامل ثابت وي د يو توکي د قيمت په ټيټوالي سره تقاضا کې ډېرښت او د قيمت په جګوالي تقاضا کې کمښت راځي .

يو خبره د يادونې وړ ده چې د قيمت او تقاضا تغير کوم تناسب نه لري د ساري په توګه که د يو توکي قيمت دوه برابره شي مهمه نده چې تقاضا له پخوا څخه نيمه شي .کولای شو د تقاضا قانون په لاندې جدول کې هم توضيح کړو :

في کيلو ګرام قيمت (افغانۍ)	تقاضا (کيلو ګرام)
30 ديرش افغانۍ	5 کيلو ګرام
25 پنځويشت افغانۍ	10 کيلو ګرام
20 شل افغانۍ	20 کيلو ګرام
15پنځلس افغانۍ	30 کيلو ګرام
10لس افغانۍ	40 کيلو ګرام
5 پنځه افغانۍ	50 کيلو ګرام

په پورتني جدول کې ګورو کله چې د بورې قيمت ديرش افغانۍ وي نو تقاضا ورته 5 کيلو ګرامه وي خو کله چې قيمت لس افغانۍ کيږي نو تقاضا هم ورسره

ډېرېږي او **40** کيلو ګرامو ته رسيږي .د دې خبرې مطلب دا چې کله د بورې په قيمت کې جګوالی راځي تقاضا يې کميږي او کله چې د بورې په قيمت کې ټيټوالی راځي تقاضا يې لوړيږي .

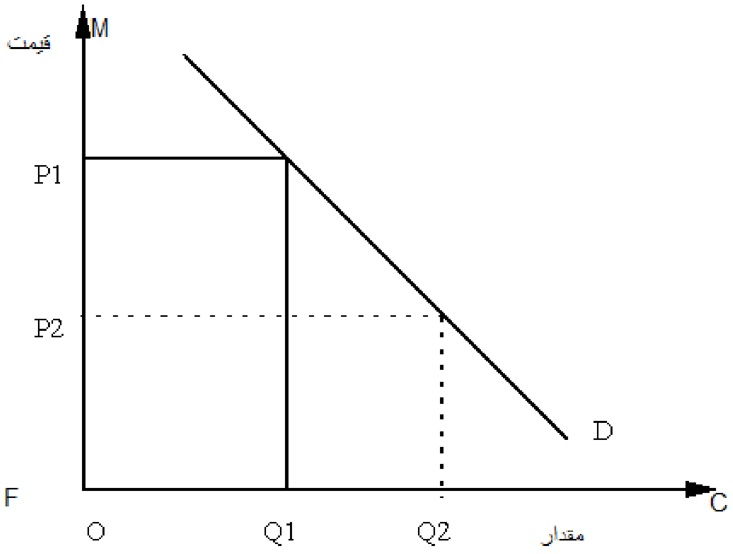

د تقاضا قانون د معلومولو لپاره مو دوه مستقيم خطونه FCاو FM ويستلي چې د Fپه نقطه کې يو بل قطعه کوي چې FCد تقاضا مقدار او FMد قيمت اندازه رانښيي تاسو ګورو کله چې قيمت په **P1** کې وي نو د تقاضا مقدار په **Q1** کې خو

کله چې قیمت P2 ته راټیټیږي د تقاضا مقدار تغیر خوري Q2 ته لوړیږي . له ګراف څخه معلومیږي کله چې قیمت لوړ وي تقاضا کمه او کله چې قیمت ټیت شي تقاضا ډیریږي چې همدې ته د تقاضا قانون وايي.

د تقاضا د قانون فرضیات : کله چې موږ د تقاضا د قانون په اړه خبرې کوو نو موږ په لومړي سر کې دا روښانه کړه چې د تقاضا قانون هغه وخت سم ثابتیږي کله چې نور عوامل ثابت وټاکل شي چې همدې عواملو ته د تقاضا د قانون فرضیات وايي او په لاندې توګه ترې یادونه کوو :

- د مصرفوونکو عواید : موږ د تقاضا د قانون په وخت د مصرفوونکو عواید ثابت په نظر کې نیسو څکه که د مصرونکو په عوایدو کې ډیربښت راشي که قیمت پورته هم لاړ شي کیدای شي چې خلک په هماغه اندازه تقاضا ولري او که د مصرفوونکو په عوایدو کې کمښت راشي د قیمت په ټیټوالي سره سره بیا هم په تقاضا کې ډیربښت رانه شي .
- عادات او فیشن :د تقاضا قانون هغه وخت سم ثابتیږي چې د مصرفوونکو په عادت او فیشن کې تغیر رانشي که چیرته د مصرونکو په عادت او فیشن کې تغیر راشي د قیمت په جګوالي سره سره بیا هم خلک ورته ډیره تقاضا لري او پیري ئې.
- د متبادلو توکو قیمت : کله چې د یو توکي متبادل توکي وجود ولري کله چې د متبادلو توکو په قیمت کې تغیر راځي ورسره د دې توکي په قیمت کې

هم تغیر راځي نو د تقاضا د قانون د سم والي لپاره د متبادلو توکو قیمت ثابت نیول کیږي .

- د توکو بڼه : د تقاضا د قانو ن د سم ثابتوالو لپاره دا هم اړینه ده چې د توکو بڼه تغیر ونه کړي ځکه که چیرته توکي د پخواني توکي سره په وزن ، خوند او شکل کې تغیر ولري او کم افادیت ولري د قیمت په جګوالي سره سره بیا هم تقاضا نه ډیریږي اوکه د خوند ،وزن او شکل په سبب له پخواني توکي ښه وي د قیمت په جګوالي بیا هم تقاضا لري نو له دې کبله د تقاضا قانون سم نه ثابتیږي .

- د مصرفوونکو شمیر : د تقاضا د قانون د سم والي لپاره اړینه ده چې د مصرفوونکو په شمیر کې تغیر رانه شي ځکه کله چې د یوتوکو د مصرفوونکو په شمیر کې ډیربښت راشي نو د قیمت په لوړوالي سره سره بیا هم په تقاضا کې توپیر نه راځي.

- د راتلونکي فکر : که چیرته دخلکو په ذهن کې د یو توکي د کمښت ویره شتون ولري د توکي د قیمت په جګوالي سره سره ې‌ې بیا خلک ډیر اخلي ددې لپاره چې د تقاضا قانون سم ثابت شي د راتلونکي حالت سم په نظر کې نیول کیږی .

- د تقاضا په بڼه کې تغیر : کله چې د خلکو د تقاضا په بڼه کې تغیر راشی بیا هم د تقاضا قانون سم نه ثابتیږي د ساري په ډول یو سړی دی کله چې منې کیلو پنځلس افغانۍ شي یو کیلو هم نه اخلي خو ناڅاپه سړي ناروغه کیږي ډاکتر ورته وایي چې له مڼو پرته نور څه مه خوره نو سړی مجبور دی که منې هر

ځومره قیمته شي بیا هم منې اخلي چې دلته د تقاضا په بنه کې تغیر راځي چې دا حالت هم د تقاضا په قانون کې نه شته د خلکو د تقاضا بڼه باید تغیر ونه خوري .

- د توکو اعلانول : د تقاضا په قانون کې داسې هم ویل کیږي چې توکي د اعلان په وسیله په زړه راښکونکي او ښه انداز مه وړاندې کوئ ځکه چې په تقاضا کې ېې ډیربښت رانه شي .
- نوي کارول : که د یو توکي نوي کارول رامنځته شي د قیمت په جګوالي سره سره بیا هم تقاضا ډیریږي د ساري په ډول کله چې د بریښنا کارول رامنځته شول د قیمت په جګوالي سره سره بیا هم خلک ډیر کاروي او تقاضا ورته شتون لري چې دلته هم د تقاضا قانون سم نه ثابتیږي .

د تقاضا د قانون استثنات: د تقاضا د قانو ن پر اساس کله چې د یو توکي قیمت لوړ شي تقاضا یې کمیږي خو کله چې قیمت ټیټ شي تقاضا ورته ډیریږي خو ځیني داسې حالتونه دي چې هلته د تقاضا قانون نه عملي کیږي .

1. ارزانه توکي : په ډیر کم قیمت لرونکو توکو دا قانون نه عملي کیږي ځکه یوه غریبه کورنۍ د غنمو پر ځای جوار کاروي خو کله چې جوار ډیر ارزانه شي دا کورنۍ د جوارو تر څنګه د غنمو کارول هم پیل وي نو ځکه د جوارو د قیمت له ټیټوالي سره سره بیا هم ورته تقاضا نه ډیریږي .
2. لوړ قیمت لرونکي توکي : لوړ قیمت لرونکي توکي چې شان او شوکت لپاره کارول کیږي دا قانون پرې نه کارول کیږي لکه سره زر ،سپین زر او نور ځکه د سرو قیمت راټیت شي بیا یې هم غریب خلک نه پیري .

3. په راتلونکي قیمت : که په راتلونکي کې د یو توکي د قیمت د لوړیدو امکان وي بیا هم د تقاضا قانون سم نه ثابتیږي ځکه د یو توکي قیمت لوړ شي د تقاضا د قانون پراساس تقاضا یې باید کمه شي مګر خلک په دې ویره کې وي چې نور هم لوړیږي بیا یې هم تقاضا کې ډیربښت راځي .

4. د توکي کمښت : که مصروفوونکي د یو توکي په اړه دا خطر احساس کړي چې کیدای شي توکي کم شي نو د قیمت په ډیر والي سره بیا هم خلک پیري دلته د تقاضا قانون سم نه ثابتیږي .

د تقاضا راټولیدل او پراخیدل **Extension and contraction of demand**:

کله چې په تقاضا کې تغیر د قیمت د تغیر په سبب رامنځته شي دې ته د تقاضا راټولیدل او پراخیدل وایي . که قیمت ټیت شي تقاضا ډیره شي دې د تقاضا پراختیا وایي او که قیمت لوړ شي تقاضا کمه دې د تقاضا راټولیدل وایي . چې کولای شو په لاندې جدول کې یې هم وښایو :

د تقاضا پراختیا — د تقاضا راټولیدل

فـي کیلـو ګـرام قیمت	تقاضا	فـي کیلـو ګـرام قیمت	تقاضا
4 افغانۍ	2 کیلو ګرام	1 افغانۍ	8 کیلو ګرام
3 افغانۍ	4 کیلوګرام	2 افغانۍ	6 کیلو ګرام
2 افغانۍ	6 کیلو ګرام	3 افغانۍ	4 کیلو ګرام
1 افغانۍ	8 کیلو ګرام	4 افغانۍ	2 کیلو ګرام

په پورتني لومړي جدول کې تاسو ګورئ کله چې د توکي قیمت ټیټیږي تقاضا ورته ډیریږي دا په دې مانا چې توکي تقاضا پراختیا مومي او دې ته د تقاضا پراختیا وایي په دویم جدول کې کله چې د توکي قیمت لوړیږي تقاضا یې کمیږي چې همدې ته د تقاضا راټولیدل وایي .کولای شو په لاندې ګراف کې هم وښیو :

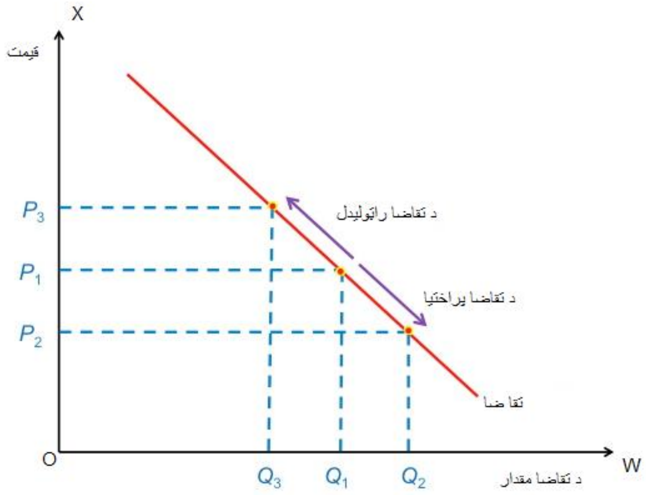

په پورتني ګراف کې تاسو دوه مستقیم خطونه OWاو OX چې د Oپه نقطه کې سره قطعه کوي OWمستقیم خط د تقاضا مقدار او د OX مستقیم خط قیمت اندازه ښیي ، همدارنګه تاسو په ګراف کې ګوري کله چې قیمت په P1 کې وي د تقاضا مقدار په Q1 کې وي . کله چې قیمت P3 شي تقاضا ورسره راټولیږي له

Q1ځخه Q3 ته رالویږي .خو کله چې قیمت له P1ځخه P2 ته راولیږي تقاضا ورسره پراختیا مومي له Q1 څخه Q2 ته مخه کې تقاضا ورسره پراختیا مومي .

د تقاضا لوړیدل او ټیټیدل Rise and Fall of Demand: کله چې په قیمت کې تغیر نه وي راغلی خو په تقاضا کې تغیر راشي او یا قیمت کې تغیر راشي خو تقاضا کې تغیر رانه شي دي د تقاضا لوړیدل او ټیټیدل وایي .

د تقاضا لوړیدل : کله چې د یو توکي قیمت تغیر نه وي کړی خو د ځیني عواملو لکه د فیشن ،د عوایدو ډیربښت په وجه په تقاضا کې ډیربښت راغلي وي او یا د یو توکي قیمت لوړ شوي وي خو تقاضا کې تغیر نه وي راغلی دي ته د تقاضا لوړیدل وایي .

1. قیمت هماغه وي تقاضا کې ډیربښت راغلی وي
2. قیمت لوړ شوی وي خو تقاضا پخوانی وي .

کولای شوو په لاندې جدول کې موضوع ښه روښانه کړو په لومړي جدول کې موږ قیمت تغیر نه وي کړي تقاضا ډیر شوي وي روښانوو:

لومړی جدول

في کیلو ګرام قیمت	تقاضا
30 افغانۍ	5 کیلو ګرام

30 افغانۍ	10 کیلو ګرام
30 افغانۍ	15 کیلو ګرام

په پورتني جدول کې ګورئ چې د یو کیلو منهو قیمت 30 افغانۍ وي د ځینو عواملو له کبله په تقاضا کې تغیر راغلو تقاضا له پنځو کیلو ګرامو څخه لسو کیلوګرامو او له لسو څخه پنځلسو ته پورته شوې همدارنګه کولای شو په لاندې ګراف کې هم وښیو :

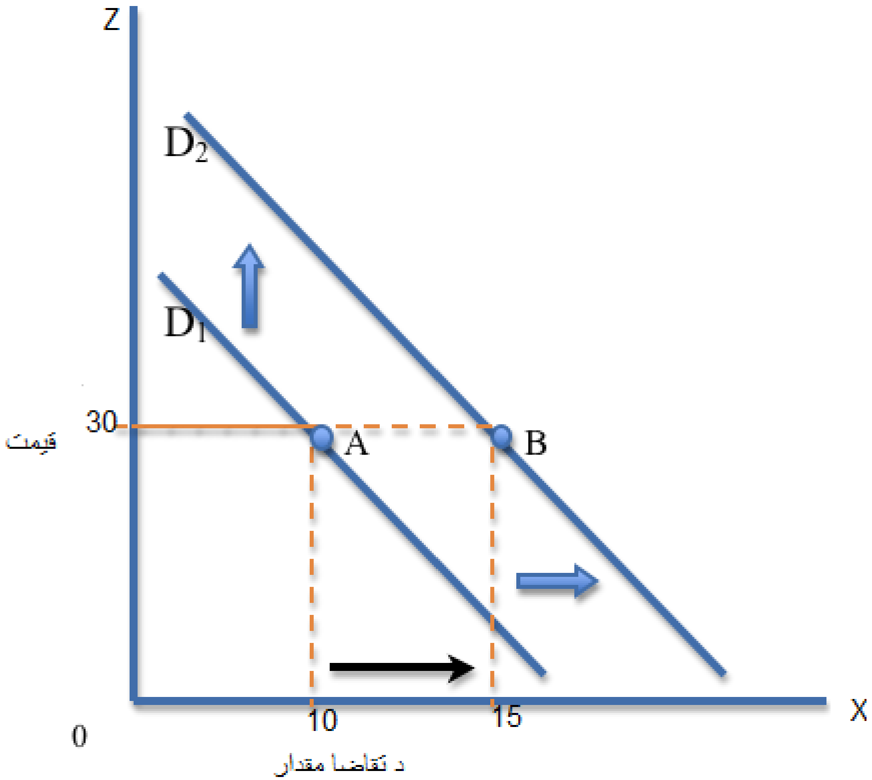

په ګراف کې تاسو ګورئ چې کله چې قميت ديرش افغانۍ وي تقاضا خط په D1 کوي خو د ځينو عواملو له کبله په همدې قيمت د تقاضا خط له D1 څخه D2 تـه لوړيږي چې همدې ته د تقاضا لوړيدل وايي.

دويم جدول

في کيلو ګراف قيمت	تقاضا
30 افغانۍ	10 کيلو ګرام
40 افغانۍ	10 کيلو ګرام
50 افغانۍ	10 کيلو ګرام

په پورتني جدول کې ګورئ کله قيمت ديرش افغانۍ وي د تقاضا مقدار لس کيلو ګرامه وي خو کله چې قيمت له ديرشو افغانيو څخه څلوېښتو افغانيو ته لوړ شي بيا هم په تقاضا کې تغير نه راځي تقاضا په پخوانۍ بڼه شتون لري تقاضا هماغه لس کيلو ګرامه وي چې کولای شو په لاندې ګراف کې هم وښايو :

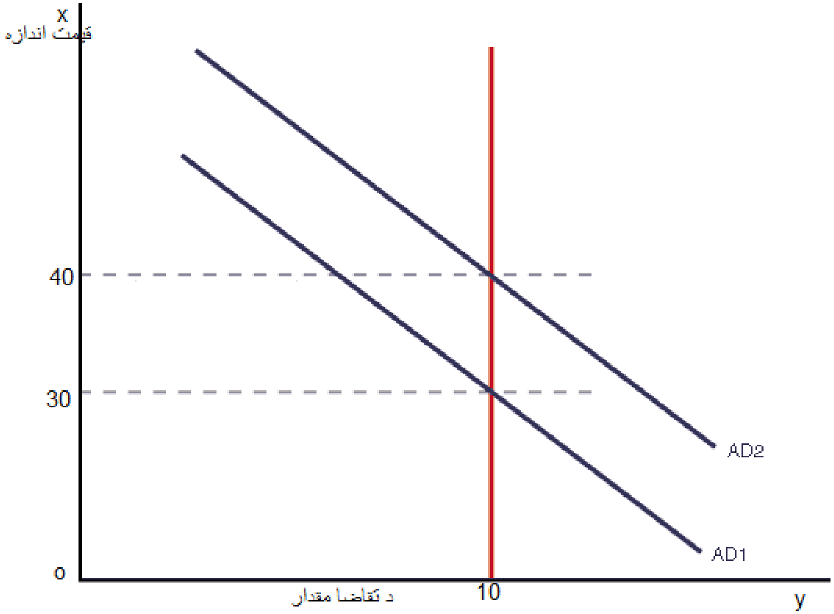

تاسو په پورتني ګراف کې وینئ کله چې د توکو قیمت دیرش افغانۍ وي د تقاضا مقدار لس ټنه وي او د تقاضا ګراف په AD1کې وي خو کله چې د توکو قیمت له دیرشو افغانیو څخه څلویښت افغانیو ته لوړ شي په تقاضا کې بیا هم تغیر نه راځي تقاضا په خپل حال پاتې کیږي او د تقاضا خط له AD1څخه AD2 ته لیږدول کیږي .

د تقاضا ټیټیدل : کله چې قیمت پخوانۍ وي او تقاضا کمه شي او یا کله چې قیمت کم شي خو تقاضا کمه نه شي دې ته د تقاضا ټیټیدل وایي چې کولای شو په لاندې جدول او ګراف کې یې روښانه کړو :

في کیلو ګرام قیمت	تقاضا
30 افغانۍ	15 کیلو ګرام
30 افغانۍ	10 کیلو ګرام
30 افغانۍ	5 کیلو ګرام

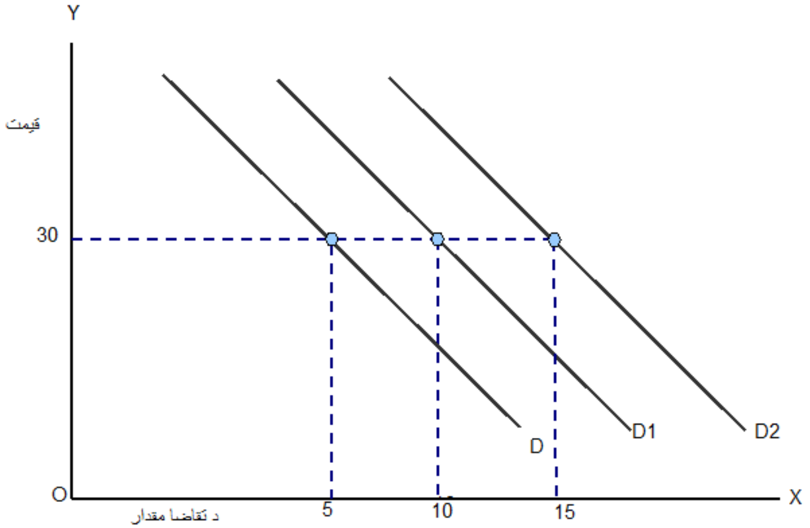

په پورتني جدول او شکل کې تاسو ګورئ چې قیمت پخوانۍ دی خو د ځینو عواملو په وسیله په تقاضا کې تغیر راغلی له پنځو څخه لسو او له لسو څخه پنځلسو ته لوړېږي. چې د تقاضا خط له D څخه D1 ته او D2 ورسره تغیر خوري .

خو په دویمه برخه کې تقاضا ثابته ده او په قیمت کې کمښت راغلی .کولای شو په لاندې جدول او ګراف کې دا هم روښانه کړو :

في کیلو ګراف قیمت	تقاضا

30 افغانۍ	10 کیلو ګرام
20 افغانۍ	10 کیلو ګرام
10 افغانۍ	10 کیلو ګرام

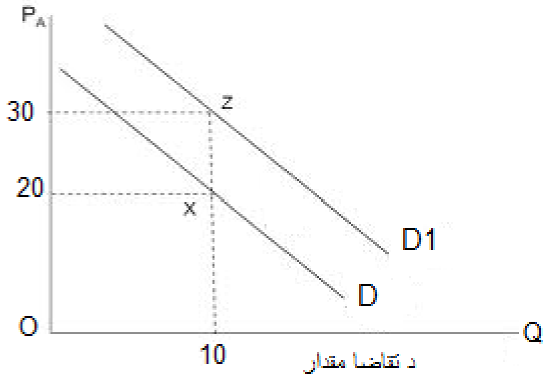

په پورتني ګراف او جدول کې تاسو ګورئ چې تقاضا تغیر نه خوري خو قیمت تغیر خوري خو تقاضا د بیلا بیلو عواملو له کبله تغیر خوري کله چې قیمت شل افغانۍ وي تقاضا لس کیلو ګرامه او د تقاضا خط په D کې وي خو کله چې قیمت له شلو افغانیو څخه دریرشو افغانیو ته لوړیږي تقاضا تغیر نه خوري خو د تقاضا خط له D څخه D1 ته لیږدول کیږي .

په تقاضا کې د تغیر سببونه : په تقاضا کې دوه ډوله تغیر رامنځته کیږي چې په لاندې ډول ورته اشاره کوو :

- په تقاضا کې پراختیا او راټولیدل
- د تقاضا لوړوالی او ټیټوالی

په تقاضا کې پراختیا او راټولیدل لاندې سببونه لري :

♣ د نوو اخیستونکو تقاضا : کله چې د یو توکي قیمت ټیټ شي هغه خلک یې هم اخلي چې پخوا یې نه اخیستلو نو له دې کبله په تقاضا کې پراختیا رامنځته کیږي .

♣ د عاید اغیزه : کله چې د یو توکي قیمت ټیټ شي خلک یې د پخوا په اندازه ډیر اخلي او داسې فکر کوي چې عواید یې ډیر شوي چې په تقاضا کې پراختیا رامنځته کیږي خو کله چې د توکي قیمت لوړ شي خلک کم اخلي تقاضا راټولیږي او خلک فکر کوي چې عواید یې کم شوی دي .

♣ د متبادلو توکو اغیزه : کله چې د یو توکي د متبادل توکي قیمت کم شي خلک داسې فکر کوي چې دا توکو له نورو توکو ارزانه دی خلک یې ډیر پیري په تقاضا کې ډیربنت راځي د دې برعکس کله چې د متبادلو توکو قیمت لوړ شي خلک دا توکی هم په کم مقدار اخلي او تقاضا یې راټولیږي .

د تقاضا لوړوالی او ټیټوالی لاندې سببونه لري :

♣ په عوایدو کې تغیر : کله چې د مصرفوونکو په عوایدو کې تغیر راشي په تقاضا کې هم تغیر راځی دا په دې مانا کله چې د خلکو عواید د پخوا په پرتله ډیرشي نو د خلکو د اخیستو قوت ډیریږي ،مصرفوونکي په پخوانیو

قیمتونو ډیر توکي پیري چې تقاضا ورسره لوړیږي د دې برعکس کله چې د خلکو عواید کم شي د خلکو د اخیستو قوت کمیږي ورسره تقاضا هم ټیټیږي .

- د شتمنۍ په ویش کې تغیر : کله چې په یو هیواد کې د شتمنۍ په ویش کې مساوات شتون ولري نو د ژوند د اړتیاوو د پوره کولو توکو ، په تقاضا کې لوړوالی راځي او که د شتمنۍ ویش مساوي نه وي نو بیا شتمنۍ یوازېپه اسانتیاوو لګول کیږي په ټولیزه توکه تقاضا راټیټیږي .
- په نفوسو کې تغیر : هر کله چې د یو هیواد په نفوس کې ډیربښت راشي تقاضا لوړیږي خو کله چې کمښت راشي تقاضا ټیټیږي .
- فیشن کې تغیر : کله چې فیشن کې تغیر راشي د ځینو توکو تقاضا لوړیږي او د ځینو توکو تقاضا کمیږي د ساري په توګه د کوم توکي فیشن چې اوس وي تقاضا یې ډیره او د کوم توکي فیشن چې اوس نه وي تقاضا یې ټیټیږي .
- د متبادلو توکو قیمت کې تغیر : کله چې د متبادلو توکو قیمت ټیټ شي نو دمتبادل توکي تقاضا ډیریږي خو کله چې متبادل توکي قیمت لوړ شي خلک متبادل توکي نه کاروي او په تقاضا کې ټیټوالی راځي .
- اقتصادي حالت : کله چې په یو هیواد کې کاروربار ښه پرمخ روان وي د خلکو عواید ډیریږي د عوایدو په ډیریدا سره تقاضا لوړیږي خو که په هیواد کې کاروبار ښه پرمخ نه وي روان نو د خلکو عواید کمیږي ورسره تقاضا هم ټیټیږي .

- د موسم تغير : هر کله چې په موسم کې تغير راشي ورسره په تقاضا کې هم تغير راځي. د ساري په ډول د ګرمي په موسم کې يخ ته اړتيا هم داسې د يخنی په موسم کې ګرمو جامو ته تقاضا ډير وي .
- ګډه تقاضا : د ځينو توکو د تقاضا په ډير والی سره د يو شمير نورو توکو تقاضا هم ډيرېږي د ساري په ډول د چای ته تقاضا ډيره شي ورسره بورې ته هم تقاضا ډيرېږي .
- په سېما کې تغير : که مصرفوونکي د عايد ډيره برخه سپموي نو تقاضا کميږي خو که ډير برخه په لګښت رسوي تقاضا ډيرېږي .

د تقاضا ارتجاعيت Demand Elasticity: د تقاضا د ارتجاعيت څخه موخه دا ده چې کله په قيمت کې تغير راشي په تقاضا کې هم تغير رامنځته کيږي .په اقتصاد کې د لومړي ځل لپاره د تقاضا د ارتجاعيت په اړه ډاکتر الفرد مارشال نظر ورکړی دی : که نور عوامل ثابت ونيول شي که د يو توکي په قيمت کې کمښت راشي تقاضا ډيرېږي او که ډيرښت راشي تقاضا يې کميږي . کله چې د قيمت په وجه په تقاضا کې توپير رامنځته شي دې ته تقاضا ارتجاعيت وايي . که په تقاضا کې د ارتجاعيت ځانګړتيا شتون ونه لري کله چې قيمت تغير خوري تقاضا تغير نه خوري . ارتجاعيت موږ ته وايي چې د يو توکي د قيمت په کمښت سره څومره تقاضا کې ډير والی راځي او دکوم توکي د قيمت په ډيرښت سره په تقاضا کې څومره کمښت راځي .

د تقاضا د ارتجاعيت ډولونه :

- ډيره ارتجاعيت لرونکي تقاضا
- کمه ارتجاعيت لرونکي تقاضا
- برابره ارتجاعيت لرونکي تقاضا

- ډيره ارتجاعيت لرونکي تقاضا **More Elastic Demand**: کله چې په قيمت کې لږ تغيرات راشي او تقاضا ډيره تغير وخوري دې ډول ارتجاعيت ډيره ارتجاعيت لرونکي تقاضا وايي .د مثال په توګه کله چې د يو کيلو منو بيه پنځوس افغانۍ وي نو تقاضا پنځه کيلو ګرامه وي خو کله چې د منو بيه څلوېښت افغانۍ کيږي تقاضا پنځلس کيلو ته پورته کيږي . کولای شو په لاندې جدول کې موضوع ښه روښانه کړو :

في کيلو ګرام قيمت	تقاضا
50 افغانۍ	5 کيلو ګرام
40 افغانۍ	15 کيلو ګرام
35 افغانۍ	20 کيلو ګرام

په پورتني جدول کې ګوري کله چې په قيمت کې ډير لږ تغير رامنځته شي تقاضا ورسره په ډيره پيمانه تغير خوري کله چې د خوړيو قيمت پنځو افغاني وي نو تقاضا ورته پنځه کيلو ګرامه وي خو کله چې قيمت له پنځو افغانيو څخه څلويښت افغانيو ته راټيټ شي تقاضا ډيره لوړيږي له پنځو کيلو ګرامو څخه

پنځلس کیلو ته پورته کیږي چې ډېره ارتجاعیت لرونکي تقاضا ده .کولای شو په لاندې ګراف کې هم روښانه کړو :

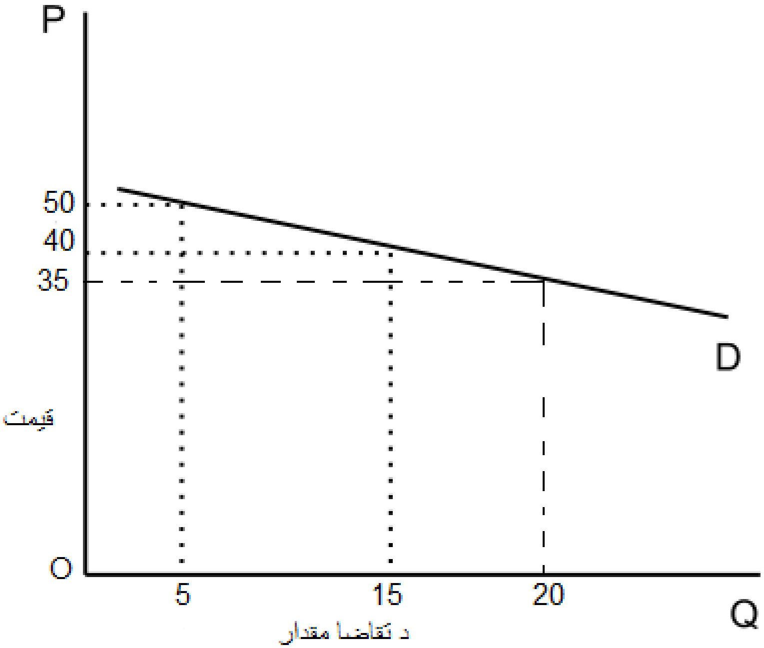

مونږ او تاسو په پورتني ګراف کې وینو چې د قیمت په لږ تغیر سره په تقاضا کې ډېر تغیر راځي کله چې قیمت 50افغانۍ وي نو تقاضا 5 کیلو خو کله چې قیمت 40افغانۍ کیږي تقاضا 15 کیلو ته پورته کیږي .چې دې ډول ارتجاعیت ته ډېره ارتجاعیت لرونکی ارتجاعیت دی.

♣ کمه ارتجاعیت لرونکې تقاضا **Less Elastic Demand** : کله چې په قیمت کې ډېر تغیر راشي خو په تقاضا کې ډېر لږ تغیر راشي دې ډول تقاضا ته کمه ارتجاعیت لرونکې تقاضا وايي د ساري په ډول که د مالګې یو پاکټ په یوه افغانۍ وي او تقاضا ورته لس پاکټه وي خو کله چې د مالګې پاکټ دوه افغانۍ شي تقاضا نهه پاکټه شي نو معلومه شوه چې د مالګې قیمت دوه برابره شو خو تقاضا کې ډېر لږ تغیر راغلو کولای په لاندې جدول کې هم روښانه کړو :

في کیلو ګرام قیمت	تقاضا
1 افغانۍ	10 کیلو ګرام
2 افغانۍ	9.50 کیلو ګرام
3 افغانۍ	9 کیلو ګرام

په پورتني جدول کې تاسو ګورئ چې کله قیمت یو افغانۍ وي تقاضا لس کیلو ګرامه خو کله چې قیمت دوه چنده شي یا دوه افغانۍ شي تقاضا ورسره ډېر لږ تغیر کوي9.5 ته راښکته کیږي چې دې ډول ارتجاعیت ته لږه ارتجاعیت لرونکی تقاضا ورته وايي کولای شو لاندې ګراف کې هم وښایو

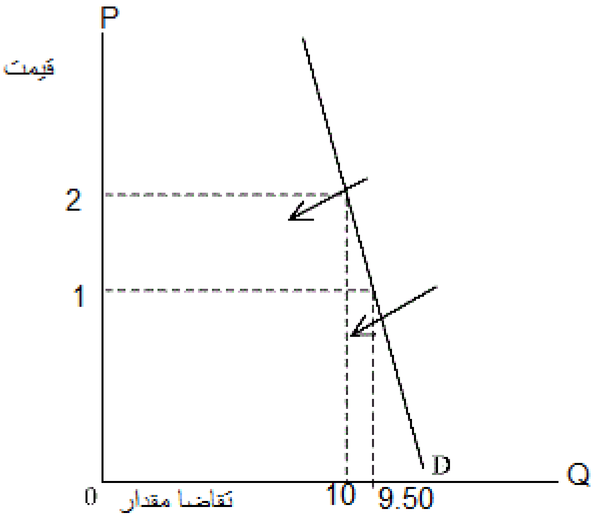

په پورتني ګراف کې تاسو ګورئ چې قیمت یو افغانۍ وي تقاضا لسو کیلو ګرامه خو کله چې قیمت دوه افغانۍ شي تقاضا9.5کیلو ګرامه کیږي یاني د قیمت په ډیر تغیر سره په تقاضا کې لږ تغیر راځي.

♣ برابره ارتجاعیت لرونکې تقاضا : کله چې د یو توکي په تقاضا په هغه نسبت تغیر وکړي په کوم نسبت چې قیمت تغیر خوړلی وي نو دې ډول تقاضا ته برابر ارتجاعیت لرونکې تقاضا وایي د ساري په ډول که قیمت نیم شي تقاضا دوه برابره شي کولای شو لاندې جدول کې وګورو:

في کیلو ګرام قیمت	تقاضا

6 افغانۍ	15 کیلو ګرام
3 افغانۍ	30 کیلو ګرام
1 افغانۍ	90 کیلو ګرام

په پورتني جدول کې موږ او تاسو وینو چې کله قیمت شپږ افغانۍ وي تقاضا 15 کیلو ګرامه خو کله چې قیمت نیم یا درې افغانۍ شي تقاضا 30 کیلو ګرامو ته لوړیږي همداسې که قیمت یوه افغانۍ شي تقاضا 90کیلو ګرامه کیږي چې دې ډول ارتجاعیت ته برابر ارتجاعیت لرونکی وایي . لاندې ګراف ته ځیر شي :

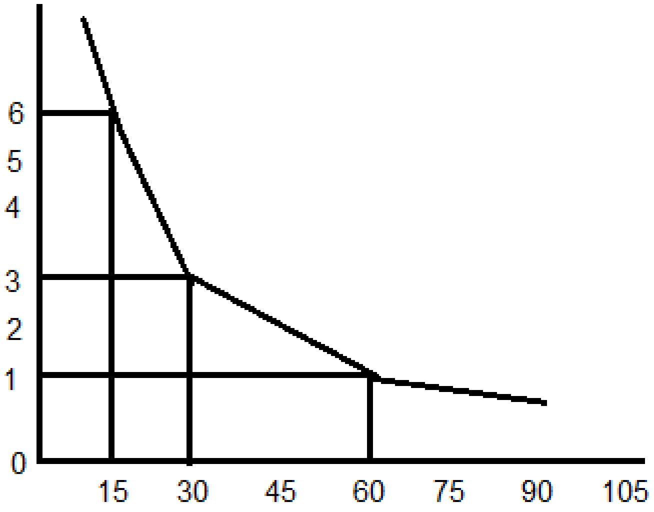

موږ تاسو ګراف ته ځیر شو ګورو چې کله قیمت شپږ افغانۍ وي نو تقاضا 15کیلو ګرامه خو کله قیمت درې افغانۍ کیږي تقاضا 30 کیلو ګرامه کیږي .

یاني قیمت چې هر څومره تغیر خوري تقاضا هم ورسره په هماغه نسبت تغیر خوري .

د تقاضا د ارتجاعیت اندازه ګیري

Measurement of Elasticity of Demand

موږ د تقاضا د ارتجاعیت د معلومولو لپاره له لاندې درېو طریقو څخه کار اخلو :

- د ټولو لګښتونو طریقه : دا طریقه د اقتصاد نومیالي عالم ډاکتر الفرډ مارشال وړاندې کړې د دې طریقې په اساس د یو توکي د تقاضا ارتجاعیت لاندې درې حالتونه اختیاروي :

  - د یو برابر ارتجاعیت
  - له یو څخه کم ارتجاعیت
  - له یو څخه ډیر ارتجاعیت

د یو برابر ارتجاعیت : کله چې د یو توکي په تقاضا کې د قیمت د تغیر په نسبت تغیر راشي دې ډول ارتجاعیت ته د یو سره برابر ارتجاعیت وایي او کوم لګښت چې په توکي راځي هر وار برابر وي کولای شو په لاندې جدول کې وګورو :

في کیلو ګرام قیمت	تقاضا	ټول لګښت

1 افغانۍ	12 کیلو ګرام	12×1=12 افغانۍ
2 افغانۍ	6 کیلو ګرام	6×2=12 افغانۍ
3 افغانۍ	4 کیلو ګرام	3×4=12 افغانۍ
4 افغانۍ	3 کیلو ګرام	4×3 = 12 افغانۍ

- له یو ځخه کم ارتجاعیت : کله چې د یو توکي په تقاضا کې د قیمت د تغیر په نسبت کم وي او د قیمت په لوړوالي سره چې کوم لګښت په توکي کېږي کمښت په کې راشي او د قیمت په ځګوالي سره په ټولو پیسو کې ډېربښت راشي او د تقاضا ارتجاعیت له یو ځخه کم شي . لکه په جدول کې :

في کیلو ګرام قیمت	تقاضا	ټول لګښت
1 افغانۍ	40 کیلو ګرام	40×1= 40 افغانۍ
2 افغانۍ	35 کیلو ګرام	35×2 = 70 افغانۍ
3 افغانۍ	30 کیلو ګرام	30×3 = 90 افغانۍ
4 افغانۍ	25 کیلو ګرام	25× 4 = 100 افغانۍ

له یو ځخه ډېر ارتجاعیت : کله چې د یو توکي تقاضا د قیمت د تغیر له نسبت ځخه لوړ تغیر وکړي او د قیمت په ځګوالي سره ټول لګښت چې پرې راځي په

کي کمښت راشي نو دې ډول ارتجاعيت ته د لـه يـو څخـه ډير ارتجاعيت وايـي .
لاندې جدول ته ځير شي :

في کیلو ګرام قیمت	تقاضا	ټول لګښت
1 افغانۍ	30 کیلو ګرام	30×1= 30 افغانۍ
2 افغانۍ	12 کیلو ګرام	12×2= 24 افغانۍ
3 افغانۍ	6 کیلو ګرام	6×3= 18 افغانۍ

د سلنې طريقـه : د ارتجاعيـت د انـدازه کولـو دا طريقـه د سـلنې پـه اسـاس چې څومره تغير په قيمت کې راغلی وي او څو سلنه تغير په تقاضا کې له دې ميتود څخه کار اخيستل کيږي ددې طريقې په اساس د يو توکي تقاضا لاندې حالتونه اختياروي :

- د يو سره برابر ارتجاعيت : کله چې د قيمت د تغير سلنه د تقاضا د تغير له سلنې سره برابر وي دې ډول ارتجاعيت ته د يو سره برابر ارتجاعيت ويل کيږي لاندې جدول کې کتلی شو :

په قیمت کې د سلنې تغیر	په تقاضا کې د سلنې تغیر
٪10	٪10

➢ له یو څخه کم ارتجاعیت: کله چې د تقاضا د تغیر سلنه د قیمت د تغیر له سلنې کمه وي دې ډول ارتجاعیت له یو څخه کم ارتجاعیت ویل کیږي:

په قیمت کې د سلنې تغیر	په تقاضا کې د سلنې تغیر
٪10	٪7

➢ له یو څخه ډیر ارتجاعیت: کله چې د قیمت د تغیر له سلنې د تقاضا د تغیر سلنه لوړه وي دې ډول ارتجاعیت ته له یو څخه ډیر ارتجاعیت ویل کیږي:

په قیمت کې د سلنې تغیر	په تقاضا کې د سلنې تغیر
٪10	٪15

دریمه طریقه حسابي فورمول: په اصل کې دا طریقه له پخوانیو طریقو سره توپیر لري چې موږ دلته د تقاضا ارتجاعیت د لاندې حسابي فور مول په وسیله تر سره کوو:

د تقاضا ارتجاعیت = په تقاضا کې تغیر / تقاضا +قیمت کې تغیر /قیمت او یا تقاضا کې تغیر / تقاضا × قیمت / په قیمت کې تغیر.

د پورتني فورمول د وضاحت لپاره لاندې مثال ته ځیر شئ:

شمیر	قیمت	تقاضا
لومړی قیمت	50 افغانۍ	40 کیلو ګرام
دویم قیمت	25 افغانۍ	60 کیلو ګرام
دریم قیمت	20 افغانۍ	80 کیلو ګرام
څلورم قیمت	10 افغانۍ	100 کیلو ګرام

لومړي حالت کې : 20×50 /40 ×25 = 1

دو یم حالت : 25× 60×5/20 = 1.67

دریم حالت : 20× 20 / 80×10 = 0.50

که پورتنیو جوابو ته وګورو نو ښکاري چې جواب یو دی کله چې د ارتجاعیت له یو سره برابر وي دې ته د یو سره برابر حالت وایي . که له یوه لوی وي بیا ورته له یو څخه لوړ ارتجاعیت ویل کیږي په دریم حالت کې که یوه څخه کوچني وي نو بیا ورته له یو څخه کم ارتجاعیت ویل کیږي.

د تقاضا ارتجاعیت په لاندې عناصرو پورې تړاو لري :

- د توکي بڼه : کوم توکي چې زموږ په اړتیاوو پورې تړاو لري د تقاضا ارتجاعیت یې کم وي او هغه توکي چې په اسانتیاوو ا و تجمل پورې اړه لري ډېر ارتجاعیت لري ددې سبب دا دی که د ژوند د اړتیاوي هر څومره قیمت لوړ

شي بيا يې هم موږ پيرو په قيمت کې تغير ډېره اغيزه پرې نه لري نو ځکه يې ارتجاعيت کم دی د ساري په ډول لکه مالګه ،غنم او نور او هغه شيان چې د ژوند په اسانتياوې پسې تړلي د قيمت په لږ تغير سره ارتجاعيت پيدا کوي لکه ټيلفون، تلويويزن او نور .

- متبادل توکي شتون : د هغو توکو چې متبادل شتون ولري هغه هم ډېر ارتجاعيت لري ځکه که چيرته قيمت لږ تغير وکړي خلک متبادل شي کاروي او ددې توکي ارتجاعيت ډيرېږي د ساري په ډول که د رکشو کرايه جګه شي نو خلک له بسونو کار اخلي .
- بيلابيل کارول : هغه توکي چې د بيلابيلو موخو لپاره کارول کيږي د هغوی تقاضا ډير ارتجاعيت لري ځکه کله چې قيمت ټيټ شي خلک يې ډير کاروي لکه د بريښنا کارول د دې برعکس هغه توکي چې ديوې موخې لپاره کارول کيږي تقاضا يې کم ارتجاعيت لري.
- د قيمتونو سطحه : د تقاضا ارتجاعيت په قيمتونو پسې هم تړلی دی د هغو توکو قيمت چې ډېر کم اويا ډير لوړ وي کم ارتجاعيت لري ځکه قيمتي توکي يوازې شتمن خلک پيري چې په هغوی د قيمت لوړيدل کوم تاثير نه لري د ساري په توکه که د موټر قيمت ځلور سوه زره افغانۍ وي او لس زره کم شي بيا هم کوم تاثير نه لري همداسې هغه توکي چې ډير کم قيمت لري که د هغو په قيمت کې تغير راشي تقاضا ډير ارتجاعيت نه کوي .

- فيشن او عادات : د هغو توکو چې فيشن وي د هغو ارتجاعيت هم کوي ځکه په هر قيمت هغه توکي تر لاسه کوي . همداسې عادات که شراب هر څومره قيمته يا ارزانه شي شرابي شخص يې ترلاسه کوي.
- د عوايد سطحه : د کوم خلکو چې عوايد ډير وي د هغو د تقاضا ارتجاعيت کم وي ځکه چيرته د توکو قيمت لوړ شي په دوی اغيزه نه لري د دې برعکس د هغو خلکو چې عوايد کم وي تقاضا يې ډير ارتجاعيت لري ځکه د قيمت په ډيربښت سره په تقاضا کې کمښت راځي.

عرضه Supply

عرضه د توکو هغه مقدار چې په یو ځانګړي قیمت او ځانګړي وخت بازار ته وړاندې کیږي عرضه بلل کیږي د ساري په توګه که د یو ټن غنمو قیمت شل زره افغانۍ وي که شل ټنه غنم بازار ته وړاندې شي ما دا چې د غنمو عرضه شل ټنه ده .د عرضې اړیکه له قیمت سره : د تقاضا په څیر عرضه هم له قیمت سره اړیکه لري تر هغه چې د قیمت ذکر نه وي شوی تر هغې وخته د عرضې مقدار نه معلومیږي.د مثال په توګه که وویل شي د غنمو عرضه شل ټنه ده دا خبره بې مانا ده ځکه د قیمت په تغیر سره په عرضه کې تغیر راځي ځکه عرضه تل له قیمت سره اړیکه لري بې له قیمته عرضه هیڅ مانا نه لري .

عرضه او زیرمه supply and stock : له زیرمې څخه موخه د توکو هغه مقدار دی چې پیدا شوي او په مناسب وخت کې بازار ته د خرڅلاو لپاره وړاندې کیږي. عرضه د زیرمې هغه مقدار دی چې په حقیقي ډول په ځانګړي قیمت بازارته وړاندې کیږي که قیمت لوړ شي نو پلورنکی په ډیره پیمانه بازار ته توکي وړاندې کوي او خپلې زیرمې کموي او که قیمت ټیټ شي نو پلورنکی زیرمه ډیروي او عرضه کموي . د ساري په توګه که یو کروندګر شل ټنو غنمو زیرمه لري که په بازار کې د غنمو قیمت لوړ شي نو کروندګر بازار ته ډیر غنم

وړاندې کوي او که قیمت يې ټيټ شي کروند ګر بازارته په کمه پیمانه غنم عرضه کوي .عرضه لاندې درې ډولونه لري :

1. بازاري عرضه Market Supply: له بازاري عرضې څخه موخه د يو توکي هغه مقدار دی چې په يو ځانګړي قیمت په بازار کې شتون ولري . دلته وخت ډير لږ وي که په بازار کې د توکي قیمت لوړ شي نو په عرضې کې زیاتوالي نه راوستل کيږي د ساري په توګه که سهار بازار ته شل کوندې یخ خرڅلاو ته عرضه شي که په بازار کې د یخ قیمت لوړ شي د یخ په عرضې کې زیاتوالی نه راوستل کيږي ځکه د یخ جوړولو لپاره شل ساعتو ته اړتيا ده چې نور یخ تیار شي له پورتنیو جملو څخه څرګنديږي هغه توکي چې ژر له منځه ځي (یخ ،شیدې او ترکاري) بازاري عرضه لري .

2. لنډ مهال عرضه Short Period Supply: لنډ مهاله عرضه هغې عرضې ته ویل کيږي چې د يو توکي خاص مقدار په ځانګړي قیمت بازار ته د لنډ مهال لپاره د خرڅلاو لپاره وړاندې کيږي له لنډ مهال څخه موخه څو اونۍ يا مياشتې وي . که په لنډ مهال وخت کې د توکو په قیمت کې لوړوالی راشي نو موجوده کارخانې کولای شي په ښه توګه بازارته توکي عرضه کړي .

3. اوږد مهاله عرضه Long Period Supply: اوږد مهاله عرضه هغې عرضې ته ویل کيږي چې د يو توکي هغه مقدار چې په راتلونکي د قیمت د لوړوالي په موخه نوې کارخانې جوړې شي او يا اوسنيو کارخانو ته پراختيا ورکړل شي .کولای شو چې عرضه په لاندې جدول کې هم واضيح کړو:

د في ټن قیمت	عرضه
10000 افغانۍ	200 ټنه
9000 افغانۍ	180 ټنه
8000 افغانۍ	160 ټنه
7000 افغانۍ	140 ټنه

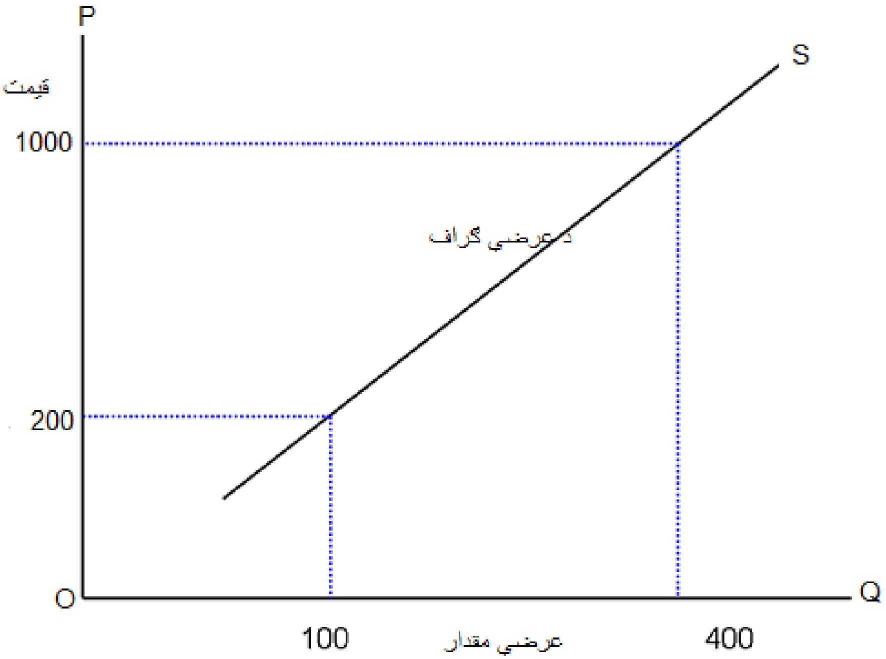

که مونږ او تاسو د عرضي ګراف ته ځير شو نو به وګورو کله چې قیمت لوړ شي عرضه هم لوړېږي یانې د قیمت په لوړېدو سره عرضه هم لوړېږي کله چې قیمت

ټيټ شي عرضه هم ټيټيږي ګراف راښيي کله چې قيمت 200افغانۍ وي تقاضا سل ټنه وي خو کله چې قيمت زر افغانۍ شي عرضه 400 ټنو ته لوړيږي .

د عرضې د ګراف ارتجاعيت : د عرضې ګراف کله پورته کله ښکته لورى نيسي چې دا ددې ښکارندوى ده که قيمت لوړ شي عرضه هم لوړيږي او که قيمت ټيټ شي عرضه کميږي د عرضې د ګراف ارتجاعيت لاندې سببونه لري :

د ګټې کشش : کله چې د يو توکي قيمت لوړ شي نو د کاروباريانو د ګټې په سلنې کې ډيروالى راځي ځکه هغو د ډيرې ګټې په موخه د توکي په عرضې کې ډيروالى راولي ترڅو ډير وپلوري .

د توکو د توليد په لګښت کې ډير والى : د يو توکي د ډير پيدا کولو لپاره متشبث د توليد نور عوامل پلوري چې د توليد عوامل ته تقاضا ډيريږي چې تقاضا ورته ډيره شي نو قيمت يې لوړيږي او کوم توکي چې پرې توليديږي قيمت يې لوړ وي نو دا توکي هغه وخت بازار ته عرضه کيږي چې قيمت يې لوړ وي ځکه دا په لوړ قيمت توليد شوى وي .

د عرضې قانون Law of Supply : په عمومي ډول معلوميږي کله چې د يو توکي قيمت لوړ شي نو متشبث هڅه کوي ترڅو توکى په ډيره پيمانه بازار ته د خرڅلاو لپاره وړاندې کړي او که په بازار کې د توکي قيمت ټيټ شي نو متشبث په لږه پيمانه توکي بازارته د خرڅلاو لپاره وړاندې کوي خلک دې ارتجاعيت ته

د عرضې قانون وايي د عرضې قانون د تقاضا له قانون سره بلکل بدل دی کولای شو د عرضې قانون داسي تعريف کړو :

که نور عوامل ثابت پاتې شي که د يو توکي قيمت لوړ شي عرضه يې ډيرېږي او که قيمت يې ټيټ شي عرضې هم کميږي .

د قيمت په لوړوالي سره د ګټي په مقدار کې ډيربنت راځي متشبث او سوداګر د ډيري ګټې د تر لاسه کولو په موخه په عرضې کې ډيربنت راولي او که په قيمت کې ټيټ والی راشي نو متشبث د توليد لګښتونه په ډيره ستونزمنه توګه پوره کوي . متشبث د توکو د عرضې په مقدار کې کمښت راولي . کولای شو د عرضې قانون په لاندې جدول کې هم توضيح کړو :

د في ټن قيمت	عرضه
10000 افغانی	200 ټنه
9000 افغانی	180 ټنه
8000 افغانی	160 ټنه
7000 افغانی	140 ټنه

کولای شو چې د عرضې قانون په لاندې ګراف کې هم روښانه کړو :

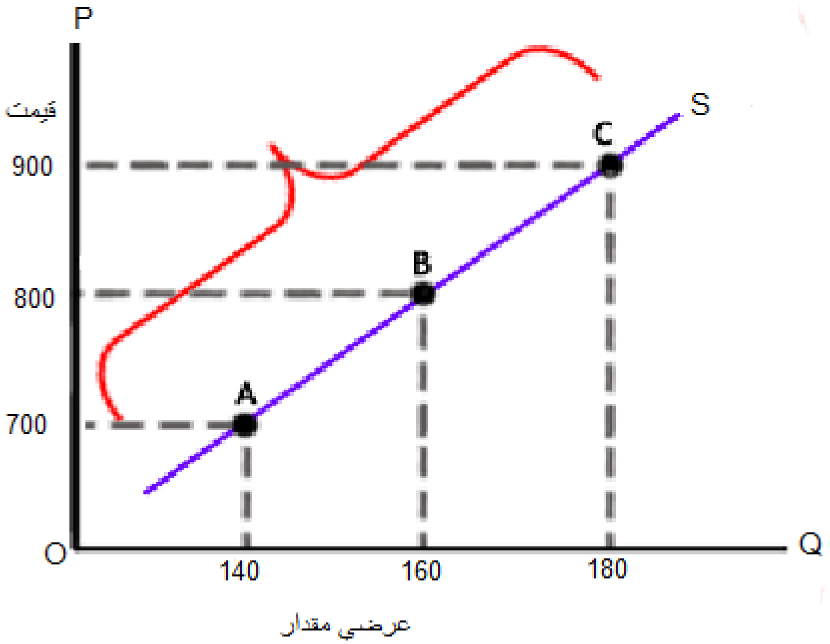

په پورتني ګراف کې تاسو وینئ کله چې قیمت 700 افغانۍ وي د عرضې مقدار 140 افغانۍ وي خو کله چې قیمت 800 افغانۍ کیږي د عرضې مقدار 140له ټنو څخه 160ټنو ته لوړه شي همداسې ادامه لري کله چې قیمت لوړیږي عرضه هم ورسره زیاتیږي .

د عرضې د قانون فرضیات

Assumptions of law of supply

د عرضې قانون د تقاضا قانون په څیر هر وخت سمه نه ثابتیږي بلکې هغه وخت دا قانون سمه ثابتیږي نور عوامل ثابت وي . چې دا نور عوامل د عرضې د قانون فرضیات دي که په دې فرضیاتو کې تغیر راشي د عرضې قانون سمه نه ثابتیږي چې د افرضیات په لاندې ډول دي :

- د تولید لګښتونه : د عرضې د قانون د سمه ثابتولو لپاره باید د تولید په لګښت کې توپیر رانه شي ځکه که د تولید لګښت کم شي دې في واحد جنس کمیږي خو په عرضه کې کموالی نه راځي او که د تولید په لګښت کې ډیرښت راشي نو دقیمت په لوړوالي سره سره بیا هم په عرضې کې ډیرښت نه راځي .
- د تولید میتود : د عرضې د قانون د سم ثابتولو لپاره باید د تولید په طریقه کې کې تغیر رانه شي ځکه که توکیپه ښې او عصري طریقې سره تولید شي نو خامخا د تولید په لګښت کې کموالی راځي چې قیمت ورسره ټیټیږي خو په عرضې کې توپیر نه راځي .
- د کانونو مقدار : د عرضې قانون د سم ثابتووالي لپاره اړینه ده چې د کانونو مقدار کې توپیر رانه شي ځکه که تغیر په کې راشي اومه مواد ارزانیږي او په قیمت اغیزه غورځوي چې په دې صورت کې د توکو قیمت ټیټیږي خو په عرضه کې تغیر نه راځي چې په دې سبب د عرضې قانون سم نه ثابتیږي .

د عرضې د قانون استثنات

Exceptions of the law of supply

د عرضې قانون ځيني وخت سمه نه ثابتيږي چې د عرضې د قانون استثنات وايي
:

- د پيسو اړتيا : بعضې وخت پلورنکي ته د پيسو اړتيا وي نو هغه د پيسو د لاسته راوړلو لپاره په کم قيمت هم بازارته توکي عرضه کوي تر څو پيسې لاسته راوړي چې د عرضې قانون سره سمون نه خوري .
- د راتلونکي په اړه ويره : که پلورنکي سره په راتلونکي کې د قيمتونو د ټيټوالي ويره وي نو خپل توکي سمدستي پلوري .
- د ځای ليږد : که کاروباريان له يو ځايه بل ځای ته کډه وکړي او د توکو د ساتلو لپاره له ځانه سره ځوک ونلري نو ټول توکي پلوري چې دلته هم د عرضې قانون سم نه ثابتيږي.
- جنګ : د جنګ په حالت کې له خلکو سره د ځان غم وي نو ځکه په دې وخت کې سوداګر د خپلو توکو د خرڅلاو په فکر کې وي په کم قيمت هم خپل ټول توکي خرڅوي .

له پورتنيو استثناتو سره سره بيا هم دعرضې قانون د حقيقت څرګندوي چې که قيمت لوړ شي عرضه لوړيږي او که قيمت ټيټ شي عرضه هم کميږي .

په عرضې کې تغير Changes in Supply

د عرضې پراختيا او راټوليدل Extension and contraction in supply

د عرضې پراختیا او راټولیدل په قیمت پورې اړه لري کله چې قیمت لوړ شي ورسره په عرضه کې زیاتوالی راځي دې ته د عرضې پراختیا وایي او که قیمت ټیټ شي په عرضه کې کموالی راځي چې دې ته د عرضې راټولیدل وایي ..چې کولای شو په لاندې جدول کې هم ذکر کړو :

دعرضې پراختیا د عرضې راټولیدل

في کیلو ګراف قیمت	عرضه	في کیلو ګراف قیمت	عرضه
10 افغانۍ	200 کیلو ګرام	16 افغانۍ	500 کیلو ګرام
12 افغانۍ	300 کیلوګرام	14 افغانۍ	400 کیلو ګرام
14 افغانۍ	400 کیلو ګرام	12 افغانۍ	300 کیلو ګرام
16 افغانۍ	500 کیلو ګرام	10 افغانۍ	200 کیلو ګرام

په پورتني جدول کې تاسو ګورئ کله چې قیمت 12 افغانۍ وي عرضه 300کیلو ګرامه خو کله چې قیمت 14افغانیو ته لوړ شي نو بیا عرضه 400کیلو ګرامه

کیږي چې دي ته د عرضې پراختیا وايي. خو کله چې قیمت 14 افغانۍ وي عرضه 400کیلو ګرامه کله چې قیمت 12 افغانۍ کیږي عرضه 300 کیلو ګرامو ته را ټیټیږي چې دي ته د عرضې راټولیدل وايي.کولای شو په لاندې ګراف کې هم روښانه کړو :

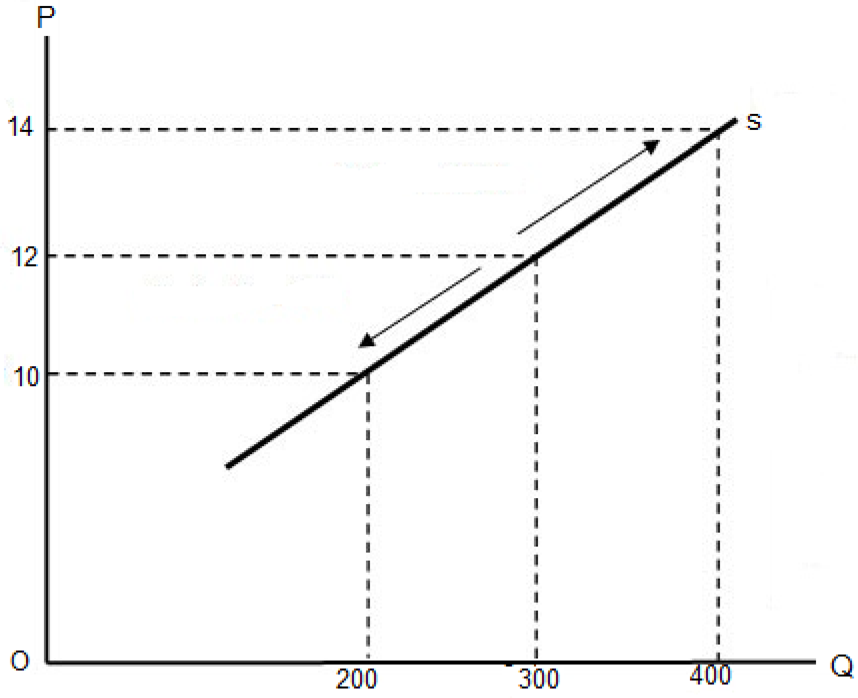

په پورتني ګراف کې کله چې قیمت 12 افغانۍ وي عرضه 300 کیلوګرامه خو کله چې قیمت لوړ شي 14 افغانیو ته عرضه 400ګرامه کیږي چې دې ته عرضې پراختیا وایي خو کله چې قیمت له 12 افغانیو څخه لسو افغانیو ته راښکته کیږي عرضه 200 کیلو ګرامه کیږي چې د عرضې راټولیدل ورته وایي.

د عرضې لوړیدل او ټیټیدل Rise and fall in Supply

که د قیمت له تغیر پرته په عرضې کې تغیر راشي او یا په قیمت کې تغیر راشي خو په عرضې کې تغیر رانه شي دې ته د عرضې لوړیدل او ټیټیدل وایي په عرضه کې لوړیدل لاندې دوه بڼې لري:

- قیمت پخوانی وي او په عرضې کې لوړیدا راشي: کولای شو په لاندې جدول کې موضوع ښه واضیح کړو:

في کیلو ګرام قیمت	عرضه
20 افغانۍ	100 کیلوګرام
20 افغانۍ	200 کیلوګرام
20 افغانۍ	300 کیلوګرام

په پورتني جدول کې ګورئ چې کله قیمت 20 شل افغانۍ وي عرضه 100 کیلو ګرامه خو د ځینو عواملو له کبله قیمت هماغه پخوانی دی خو عرضه له 100څخه

200 ته لوړه شوې چې دې ته د عرضې لوړېدل وایي کولای شو په لاندې ګراف کې روښانه کړو :

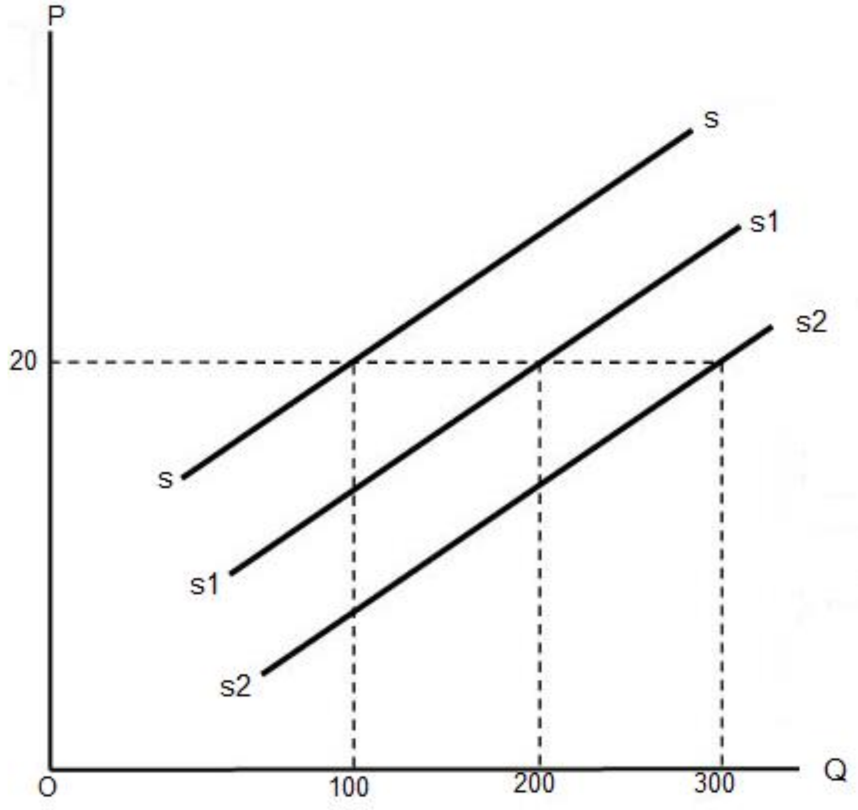

موږ او تاسو په ګراف کې ګورو چې قیمت ثابت دی خو په عرضه کې د بیلابیلو عواملو په تغیر سره په کې ډېرښت راغلی .په لومړي سر کې قیمت شل افغانۍ ده عرضه 100 کیلو ګرامه د ځینو عواملو له کبله قیمت ثابت دی خو عرضه له

سلو څخه دوه سوو کیلوګرامو ته لوړه شوی د عرضې ګراف له ss څخه s1s1 ته تغیر خوري په همدې ترتیب له s1s1 څخه s2s2 ته انتقال مومي.

- قیمت کم شي او په عرضې کې تغیر نه وي راغلی :لاندې جدول ته ځیر شی :

في کیلو ګرام قیمت	عرضه
20 افغانۍ	100 کیلوګرام
16 افغانۍ	100 کیلوګرام
12 افغانۍ	100 کیلوګرام

په پورتني جدول کې ګورئ چې په عرضه کې تغیر نه دی راغلی خو په قیمت کې تغیر راغلی کله چې قیمت شل افغانۍ وي عرضه 100 کیلو ګرامه خو کله چې قیمت 16 افغانۍ کیږي عرضه هماغه پخوانۍ 100کیلو ګرامه پاتې کیږي. کولای شو په لاندې ګراف کې هم واضیح کړو :

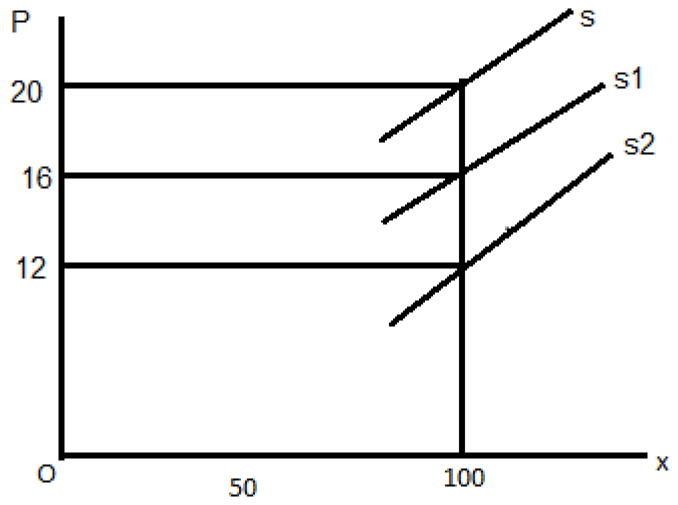

په پورتني ګراف کې تاسو ګورئ چې قیمت تغیر خوري خو عرضه بیا ثابته ده ځکه کله چې قیمت 12 افغانۍ وي نو عرضه سل کیلو ګرامه او د عرضې ګراف په s کې قرار لري خو کله چې قیمت له 12 څخه 16 افغانیو ته لوړ شي نو عرضه بیا هم پخوانۍ خو د عرضې ګراف له s څخه S1 ته انتقال مومي همدارنګه کله چې قیمت 20 افغانۍ کیږي عرضه یو ځل بیا ثابته ده او ګراف یې S2 ته تقرب مومي.

د عرضې تیتیدل لاندې دوه بڼې لري:

- قیمت پخوانۍ وي او په عرضه کې کمښت راشي:

في کیلو ګرام قیمت	عرضه

20 افغانۍ	100 کیلوګرام
20 افغانۍ	80 کیلوګرام
20 افغانۍ	60 کیلوګرام

په پورتني جدول کې تاسو ګورئ چې قیمت ثابت خو د ځینو عواملو د تغیر له کبله د عرضې په مقدار کې تغیر راغلی کله چې قیمت 20 افغانۍ وي عرضه 100 کیلو ،په همدې قیمت عرضه بیا 80 کیلو او وروسته بیا 60 کیلو ګرامو ته راښکته کیږي.

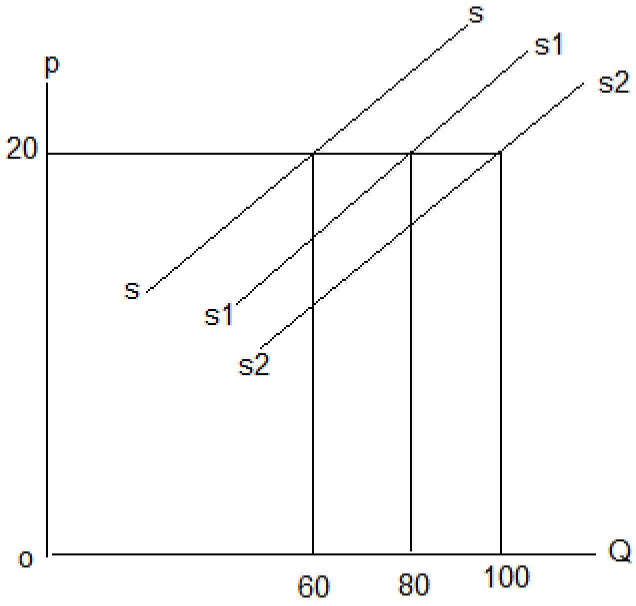

په ګراف کې تاسو ګورئ کله چې قیمت 20 افغانۍ وي د عرضې مقدار 100 کیلو ګرامه او د عرضې ګراف په S2 دی خو کله چې قیمت تغیر نخوري عرضه ډیرېږي 80 کیلو ته لوړیږي چې د عرضې ګراف له S2څخه s1 ته ټیټیږي په همدې ترتیب مخ ته ځي.

- قیمت لوړ شي او عرضه پخوانۍ وي

في کیلو ګرام قیمت	عرضه
20 افغانۍ	100 کیلوګرام
25 افغانۍ	100 کیلوګرام
30 افغانۍ	100 کیلوګرام

په پورتني جدول کې تاسو ګورئ چې د توکو عرضه ثابته ده او قیمت د تغیر په حال کې ځکه کله چې قیمت 20 افغانۍ وي عرضه 100 کیلو ګرامه قیمت لوړیږي خو عرضه بیا هم ثابته ده په همدې ترتیب قیمت لوړیږي خو عرضه ثابته ده.

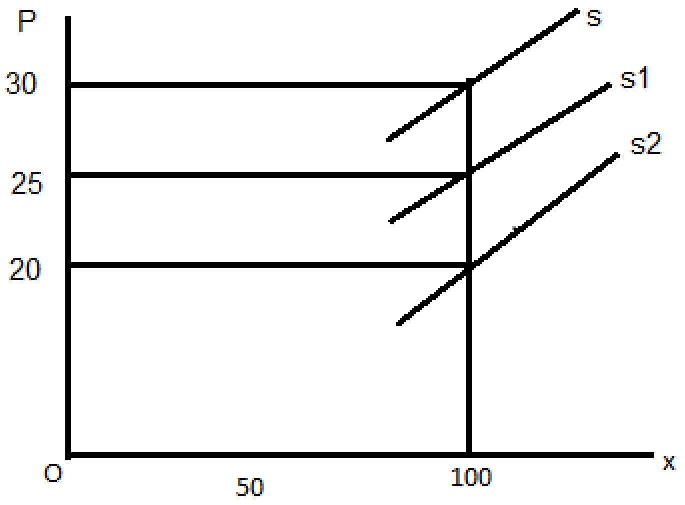

په پورتني ګراف کې تاسو وينئ کله چې قيمت 20 افغانۍ وي عرضه 100 کيلو ګرامه او د عرضې ګراف s2 کې وي خو کله چې قيمت 25 کيږي عرضه خو ثابته ده د عرضې ګراف له s2 څخه s1 ته پورته کيږي په همدې ترتيب نور هم پورته ځي.

په عرضې کې د تغيراتو سببونه **Causes of Changes in Supply**

1. په عرضه کې پراختيا او راټوليدل: په عرضه کې پراختيا او راټوليدل په قيمت پورې اړه لري کله چې د توکو قيمت لوړ شي نو په عرضه کې زياتوالى راځي چې دې ته د عرضې پراختيا وايي ددې برعکس کله چې د توکو قيمت ټيټ شي نو عرضه هم ورسره کميږي چې دې ته د عرضې راټوليدل وايي.

2. د عرضې دلوړېدلو او ټیټېدلو سببونه : د عرضې لوړېدل او ټیټېدل لاندې سببونه لري :

- تولید لګښت : که د توکو د تولید په لګښت کې زیاتوالی راشي او قیمت پخوانی وي نو عرضه یې کمیږي د دې برعکس که د توکو د تولید په لګښت کې کمښت راشي او قیمت پخوانی وي نو عرضه یې ډیریږي .د توکو د تولید د لګښت د ډیرښت سببونه بیلابیل دي چې یو سبب یې د اومو موادو د بیې لوړوالی دی.
- طبیعي عناصر : د کرنیز توکو تولید ډیری وخت په طبیعي عناصرو پورې انحصار وي که په هیواد کې وخت په وخت باران وي ،طبیعي افات شتون ونلري په کرنه کې له ښې کیمیاوي سرې ګټه واخیستل شي نو کرنیز تولیدات ډیریږي .که په بازار کې د کرنیزو توکو قیمت لوړ نه شي خوبیا یې هم عرضه ډیریږي . د دې برعکس که طبیعي حالت ښه نه وي نو د کرنیزو توکو تولید کمیږي .په بازار کې د قیمت په نه تغیر سره بیا هم د توکو عرضه کمیږي.
- بد امني : د بد امنی او خرابو حالاتو په وخت کې هم د توکو عرضه کمیږي د مثال په توګه د جنګ په وخت کې د لومړنیو توکو کمښت په دې وخت کې ځینې کمپنۍ خپل تولیدات بندوي او ځینې کمپنۍ جنګي وسایل جوړ وي په دې وخت کې د توکو قیمت تغیر نه خوري خو عرضه یې کمیږي د دې تر څنګ د قیمتونو په لوړو الي سره بیا هم عرضه کمیږي .
- د کانونو کشفول : په هیواد کې د نوو کانونو له کشفولو سره د توکو په عرضه کې تغیر راځي د ساري په ډول کله چې یو هیواد اومه مواد له بهر څخه را

واردوي خو کله چې همدا مواد په هیواد کې پیدا کیږي نو د توکو د تولید په لګښت کې کموالی راځي په پخواني قیمت ډېر توکي تولیدیږي او عرضه یې هم ډېریږي .

- د لیږد رالیږد د عصري وسایلو شتون : د لیږد رالیږد د عصري وسایلو په شتون سره د توکو په لګښت کې کمښت راځي چې د توکو په عرضه کې ډیرښت راځي په دې صورت کې که د توکو قیمت لوړ هم نشي نو په عرضه کې ډیرښت راځي او دد برعکس که ښه وسایل ونه لري نو د توکو لګښت کې ډیر والي راځي او عرضه یې کمیږي .
- مالیه : که په هیواد کې په کورنیو توکو مالیه لوړه شي نو عرضه یې کمیږي او که مالیه ټیټه شي عرضه یې ډېریږي.
- تولید طریقه : که چیرته د تولید طریقه سمه وي نو د توکو تولید لګښت کې کموالی راځي ،که قیمت لوړ هم نشي نو عرضه یې ډیریږی .
- د ځینو کمپنیو یو ځای والی : ځیني وخت د یو توکي د تولید لپاره یو څو کمپنۍ سره یو ځای کیږي او دا توکی په یو معین مقدار تولیدوي . د توکو قیمت لوړیږي د قیمت په لوړوالي سره سره بیا هم عرضه نه ډیریږي .
- وارداتي پالیسۍ : حکومت ځېنې وخت خپله وارداتي پالیسۍ ته تغیر ورکوي په وارداتو لوړه مالیه وضعه کوي چې ورسره وارداتي توکي کمیږي که قیمتونه پخواني وي خو بیا هم عرضه کمیږي د دې برعکس که حکومت د ازادۍ سوداګرۍ پالیسۍ وضعه کړي نو واردات لوړیږي که قیمت پخوانۍ هم وي خو عرضه ډیریږي .

- د هیواد وضعیت : که یو هیواد سیاسي ثبات ونلري هلته توکي په لږه پیمانه تولیدیږي چې عرضه یې هم کمه وي خو په هیواد کې سیاسي ثبات وي امن شتون ولري نو کارګران له زړه نه کار کوي د توکو عرضه هم ډیریږي .

د عرضې ارتجاعیت Elasticity of Supply: د عرضې د قانون پر اساس که د یو توکي قیمت لوړ شي عرضه یې هم لوړیږي او د دې برعکس که قیمت یې ټیت شي عرضه یې هم کمیږي د عرضې هغه ځانګړتیا چې د قیمت د تغیر په وجه اغیزمن کیږي د عرضې ارتجاعیت ورته وایي یا د یو توکي هغه ځانګړتیا چې د قیمت په تغیر سره په عرضې یې کې تغیر راشي که د یو توکي د قیمت په تغیر سره په عرضې کې تغیرات راشي نو موږ بیا وایو چې دا توکی ډیر ارتجاعیت لري او که د کوم توکي په قیمت کې تغیر مګر په عرضې کې تغیر رانه شي نو موږ بیا وایو چې دا توکی ارتجاعیت نلري. د عرضې ارتجاعیت لاندې درې ډولونه لري :

1. ډیره ارتجاعیت لرونکې عرضه More elsatic supply: کله چې په قیمت کې ډیر لږ تغیر راشي او په عرضې کې زیات تغیر راشي دې ډول عرضې ته ډیره ارتجاعیت لرونکي عرضه وایي مانا دا چې که قیمت ډیر لږ ټیټ شي عرضه ورسره ډیره زیاته کمه شي اویا قیمت لږ لوړ شي خو په عرضې کې ډیر زیات ډیروالی راشي . کولای شو په لاندې جدول کې وګورو :

في ټن قیمت	عرضه
7500 افغانۍ	100 ټنه
7400 افغانۍ	50 ټنه
7300 افغانۍ	10 ټنه

په پورتني جدول کې ګورئ کله چې قیمت 7500 افغانۍ وي نو عرضه 100 ټنه وي خو کله چې قیمت ډیر لږ ټیټیږي له 7500 څخه 7400 ته کیږي نو په عرضه کې ډیر زیات تغیرات راځي او عرضه 50 ټنو ته رانسکته کیږي .

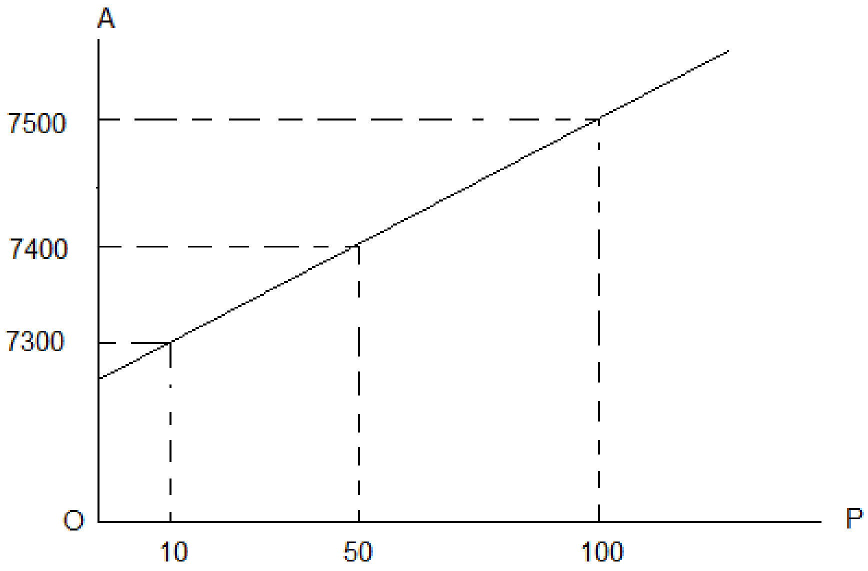

په ګراف کې تاسو ګورئ چې د قیت په لږ تغیر سره په عرضه کې ډیر تغیر راځي کله چې قیمت 7300 افغانۍ وي عرضه 10 ټنه خو کله چې قیمت ډیر لږ تغیر کوي 7400 ته لوړ شي نو عرضه 50 ټنو ته لوړیږي .

2. لږه ارتجاعیت لرونکي عرضه Less elastic supply: کله چې په قیمت کې ډیر تغیر راشي خو په عرضې کې ډیر تغیر رانشي نو دې ډول عرضې ته لږه ارتجاعیت لرونکې عرضه وایي مانا دا چې قیمت ډیر زیات ټیټ شي خو عرضه ډیره لږه کمه شي لاندې جدول ته ځیر شئ :

في ټن قیمت	عرضه
500 افغانۍ	100 ټن
300 افغانۍ	90 ټن
100 افغانۍ	80 ټن

پورتني جدول ته ځیر شئ کله چې قیمت 500 افغانۍ وي نو عرضه 100 ټنه ده خو کله چې قیمت له 500 افغانیو څخه 300 افغانۍ کیږی عرضه ورسره ډیره لږ تغیر کوي عرضه یوازې له 100 څخه 90 ته راټیټیږي یاني ډیرلږ تغیر خوري .

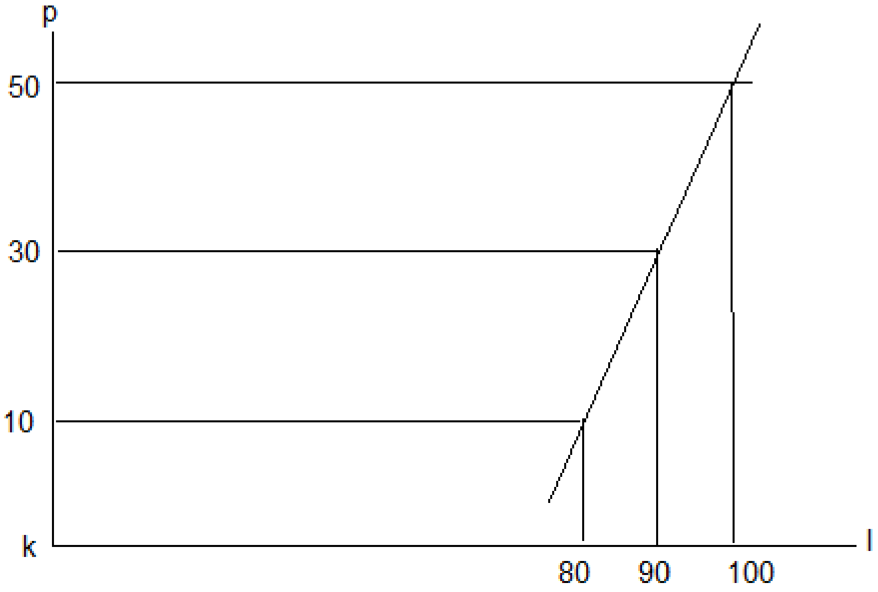

په پورتني ګراف کې تاسو ګورئ چې کله قیمت 10 افغانۍ وي عرضه 80 کیلو خو کله چې قیمت ډیر لوړیږي یعني 30 افغانیو ته لوړ شي نو عرضه ورسره ډیر لږ تغیر کوي له 80 څخه 90 کیلو ګرامو ته لوړیږي.

3. برابره ارتجاعیت لرونکي عرضه : که په عرضه او قیمت کې په یو نسبت تغیر راشي دې ډول عرضې ته برابره ارتجاعیت لرونکي عرضه وايي مانا دا چې که په قیمت کې دوه برابره زیاتوالی راشي په عرضې کې هم دوه برابره ډیرښت راشي .

لاندې جدول ته ځیر شئ :

في ټن قيمت	عرضه
500 افغانۍ	100 ټنه
1000 افغانۍ	200 ټنه
3000 افغانۍ	600 ټنه

په جدول کې ګورئ چې کله قيمت 500 افغانۍ وي نو عرضه 100 ټنه خو کله چې قيمت 1000 افغانۍ کېږي عرضه ورسره مساوي لوړېږي 200 ټنو ته لوړېږي يانې قيمت او عرضه په يو نسبت تغير خوري .

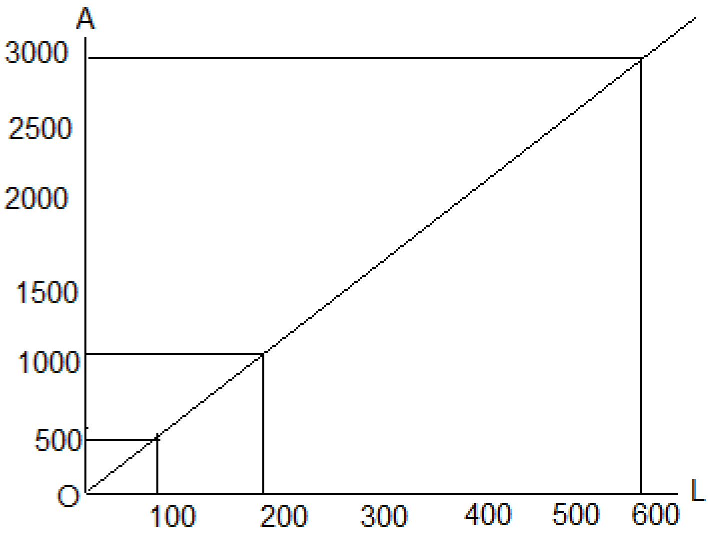

په همدې ډول په ګراف کې هم تاسو ګورئ چې قيمت 500 افغانۍ وي نو عرضه 100 ټنه او کله چې 1000 افغانۍ شي قيمت عرضه 200 ټنو ته لوړېږي يانې د قيمت او عرضې د تغير نسبت سره مساوي وي.

د عرضې د ارتجاعيت اندازه ګيري :

د له يوسره برابر ارتجاعيت : کله چې د يو توکي په عرضه کې د قيمت د تغير په نسبت تغير راشي دې ډول عرضې ته د يو سره برابر ارتجاعيت وايي د ساري په توګه د غنم قيمت د پخوا په نسبت نيم شوی او عرضه يې هم نيمه شوې ده کولای شو په لاندې جدول کې ښه روښانه کړو :

د في ټن قيمت	عرضه
500 افغانۍ	100 ټنه
1000 افغانۍ	200 ټنه
3000 افغانۍ	600 ټنه

په پورتني جدول کې موږ او تاسو وينو چې کله قيمت 500 افغانۍ وي نو عرضه 100 ټنه وي خو کله چې قيمت 1000 افغانۍ شي عرضه هم ورسره 200 ټنو ته لوړه شي د دې خبرې مطلب دا چې په قيمت او عرضه کې يو شان تغيرات راځي

او یا په قیمت او عرضه کې مساوي تغیرات راځي .کولای شو په لاندې ګراف کې ښه روښانه کړو :

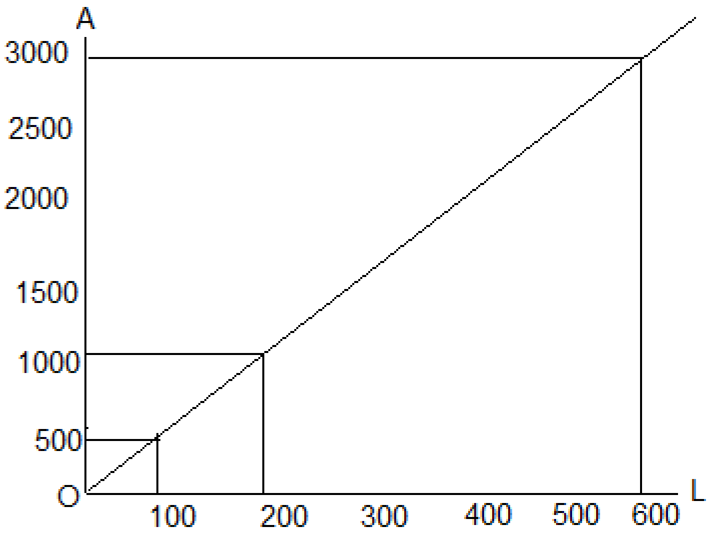

➢ له یو څخه کم ارتجاعیت : کله چې د یو توکي په عرضې کې د قیمت د تغیر په نسبت کم وي یا د یو توکي قیمت لوړ شي خو په عرضه کې لږ ډیروالی راشي دي ډول عرضې ته له یو څخه کم ارتجاعیت. وایي لکه په جدول کې :

د فی ټن قیمت	عرضه
500 افغانۍ	100 ټنه

250 افغانۍ	90 ټنه
150 افغانۍ	80 ټنه

په جدول کې مو وړ تاسو وینو چې کله قیمت 500 افغانۍ وي د توکو عرضه 100 ټنه خو کله چې قیمت ډیر تغیر خوري له 500 افغانیو څخه 250 افغانیو ته راټیټیږي عرضه ورسره ډیر لږ تغیر خوري له 100 ټنو څخه 90 ټنو ته راښکته کیږي . چې دې ډول ارتجاعیت ته له یو څخه کم ارتجاعت وایي چې په لاندې ګراف کې هم روښانه شوی .

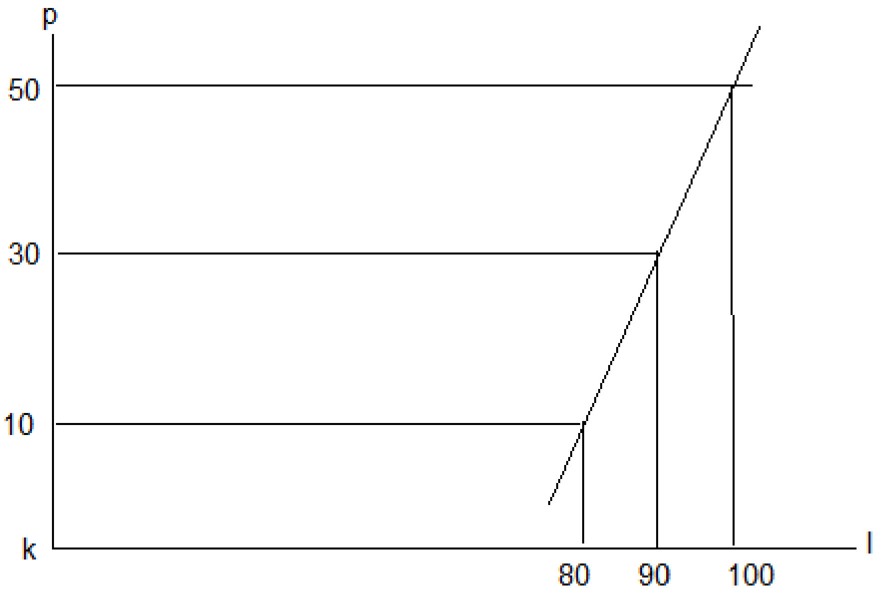

له یو څخه ډېر ارتجاعیت : کله چې د یو توکي عرضه د قیمت د تغیر له نسبت څخه لوړه وي دې ډول ارتجاعیت له یو څخه ډېر ارتجاعیت وایي لاندې جدول ته ځیر شئ :

د في ټن قیمت	عرضه
50 افغانۍ	100 ټنه
25 افغانۍ	40 ټنه
15 افغانۍ	20 ټنه

په جدول کې ښکاري کله چې قیمت 50 افغانۍ وي عرضه 100 ټنه خو کله چې قیمت تغیر خوري 25 افغانیو ته راښکته کیږي عرضه ورسره ډېره تغیر خوري له 100 ټنو څخه 40 ټنو ته راښکته کیږي .

د عرضې د ارتجاعیت د اندازه ګیرۍ دویمه طریقه (حسابي فورمول) :

د عرضې ارتجاعیت = په عرضې کې تغیر/ عرضه ÷ په قیمت کې تغیر/قیمت

او یا

د عرضې ارتجاعیت = په عرضې کې تغیر / عرضه × قیمت/ په قیمت کې تغیر

د پورتنیو فورمولو د وضاحت لپاره لاندې جدول ته ځیر شئ :

شمیره	في ټن قیمت	عرضه
لومړی قیمت	50 افغانۍ	100 ټنه
دویم قیمت	25 افغانۍ	50 ټنه
دریم قیمت	20 افغانۍ	25 ټنه
څلورم قیمت	10 افغانۍ	20 ټنه

د فورمول تطبيق :

a) $1.00 = 25/50 \times 100/50$

b) $2.50 = 5/25 \times 50/25$

c) $0.50 = 10/20 \times 20/5$

د فورم له تطبيق وروسته که ځواب له یوه سره برابر راغلو نو مانا دا چې ارتجاعيت له یو سره برابر دی او که کوچني راغلو له یو څخه کوچني او که لوړ شو نو له یوه څخه لوړ دی .

i. په لومړي او دويم قيمت ارتجاعيت له يو سره برابر دی
ii. په دويم او درېيم قيمت ارتجاعيت يو څخه لوړ دی
iii. په درېيم او څلورم قيمت ارتجاعيت له يو څخه کوچنی دی

د عرضې د ارتجاعيت عوامل : د ځينو توکو د عرضې ارتجاعيت ډير وي او د ځينو توکو ارتجاعيت کم وي د بيلابيلو توکو د عرضې ارتجاعيت په لاندې عواملو پورې تړاو لري :

- د توکي بڼه : هغه توکي چې ژر له منځه ځي د هغوی د عرضې ارتجاعيت کم وي ځکه که دا توکي خرڅ نه شي له منځه ځي نو که قيمت هر څومره ټيټ شي د هغوی خرڅول پکار دي لکه شيدې ،ترکاري او نور . ددې په مقابل کې هغه

توکي چې ژر نه خرابیږي دهغوی د عرضې ارتجاعیت ډېر وي ځکه د قیمت په ټیټ والي سره کولای شو چې زیرمه یې کړو او په عرضې کې لږ والی هم راولو .

- د تولید لګښت : که د یو توکي په تولید کې ډېر لږ ډیربښت راشي او لګښت پرې ډېر راشي او د قیمت ډیروالی دا لګښت پوره نه کړي نو ددې توکي ارتجاعیت کم دی ددې برعکس که د یو توکي په ډېر تولید کې او لګښت پرې کم راشي او قیمت کې ډېر پوره شي نو ددې توکي ارتجاعیت لوړ دی.
- د تولید طریقه : هغه توکي چې په اسانۍ سره تولیدیږي نو د هغوی ارتجاعیت ډېر وي ځکه د قیمت په تغیر سره په عرضه کې هم تغیر راځي او هغه توکي چې په پیچیده طریقې سره پیدا کیږی ارتجاعیت یې هم کم وي .
- د تولید قوانین : هغه توکي چې د ډیربښت د قانون پر اساس تولیدیږي د هغوی ارتجاعیت ډېر وي ځکه د قیمت په لوړوالي سره متشبث هڅه کوي تر څو ډېره ګټه تر لاسه کړي نو په څمکه تولید ډیروي ددې برعکس هغه توکي چې د لګښتونو ډیربښت د قانون په وسیله پیدا کیږي کم ارتجاعیت لري .
- د تولید وخت : هغه توکي چې په لږ وخت تولیدیږي نو د هغو د عرضې ارتجاعیت لوړ وي او هغه توکي چې تولید یې ډېر وي د عرضې ارتجاعیت یې هم کوچنی وي ځکه کله چې قیمت لوړ شي هغه ژر نه تولیدیږي .
- د پانګې اړتیا : د هغو توکو تولید چې ډیرې پانګې ته اړتیا لري د هغوی د عرضې ارتجاعیت هم کم وي لکه د الوتکو جوړول ځکه د الوتکو په قیمت کې که لوړوالی راشي ته مجبور یې نوې کارخانه جوړه کړې چې ډیرې پانګې ته اړتیا ده او همداسې که قیمت یې ټیټ شي بیا هم کمیدای نه شي ځکه

د کارخانې په جوړېدو ډېر پانګه لګېدلې ده نو ځکه د عرضې ارتجاعیت هم کم وي د دې برعکس هغه توکو تولید چې لږې پانګې ته اړتیا لري د عرضې ارتجاعیت یې لوړ دی ځکه که قیمت لوړ شي ډېر توکو د تولیدو امکان وي .

څلورم څپرکی

بازار Market

په ټولیز ډول بازار هغه ځای ته ویل کیږي چې خلک د توکو د اخیستلو او خرڅولو لپاره پکې سره یو ځای کیږي د ساري په ډول لکه د غلو بازار،ترکاري بازار ،میوو بازار . خو د اقتصاد په علم کې بازار په پراخه توګه تر مطالعې لاندې نیول کیږي د اقتصاد په علم کې بازار کوم ځانګړي ځای ته نه ویل کیږي چې توکي په کې خرڅول یا اخیستل کیږي بلکې په دې کې ټولې هغه سیمې

دخيلي دي چې د اخيستونكي او خرڅونكي تر منځ په مخامخ ډول اړيکه نيول کيږي او د يو توكي قيمت په معين وخت کې ټاکل کيږي دا اړينه نه ده چې اخيستونکی او خرڅونکی د يو بل سره وګوري بلکې کولای شي د تيلفون ،ليک او نورو لارو څخه اړيکه ونيسي

فرانسوي عالم ښاغلي "کرناټ "بازار داسې تعريف کړی :له بازار څخه موخه هغه ځای نه دی چېرته چې اخيستونکي او خرڅوونکي سره يو ځای کيږي بلکې له بازار څخه موخه ټولې هغه سيمې دي چې اخيستونکي او خرڅوونکي په ازاده توګه يو له بل سره ګوري د يو توکي قيمت ټاکي . همدرانګه پروفيسور" کلی(Clay) "د بازار په اړه وايي : بازار يو داسې ځای دی چې د يو توکي قيمت ټاکل کيږي او دهغه د ليږد لګښتونه اضافه وي.ددې تعريف وضاحت موږ داسې کوو د ساري په ډول كه په لغمان ولايت کې د يو من وريجې بيه سل افغانۍ وي او په ننګرهار کې وريجې په يو سلولس افغانۍ وي که له لغمان څخه ننګرهارته د وريجو وړلو لپاره کرايه لس افغانۍ وي نو بيا په لغمان او ننګرهار کې د وريجو قيمت مساوي دی ځکه لس افغانۍ يې دليږد لګښت دی.

د بازار اړتياوې :

1. د توكي شتون : د بازار لپاره د توكي شتون اړين دی توکی بايد شتون ولري خيالي او فرضي نه وي .

2. د اخیستونکي او خرڅوونکي ترمنځ اړیکه : د بازار لپاره دا هم اړینه ده چې باید د اخیستونکي او خرڅوونکي ترمنځ اړیکه شتون ولري که اړیکه د تیلفون ،لیک یا نورو له لارې وي د دوی ترمنځ د لیږد لګښت په نظر کې نیولو سره د توکي قیمت یو شان وټاکي.

3. د اخیستونکي او خرڅوونکي شتون : د توکو داخیستلو او خرڅولو لپاره د اخیستونکي او خرڅوونکي شتون اړین دی د اخیستونکي او خرڅونکي لپاره اړینه نه ده چې دواړه یو ځای وي کیدای شي چې یو په افغانستان او بل په هندوستان کې وي.

4. د ځای شتون : د بازار لپاره د ځای شتون اړین دی که هغه کلی ،بانډه ،ښار که هر ځای وي.

د بازار ډولونه : د بازار ډولونه د لاندې ځانګړتیاوو په اساس ویشل شوي دي :

- و خت په لحاظ
- د ځای په لحاظ
- د توکو په لحاظ
- د سودا پر اساس
- د سیالۍ په سبب

چې هريو يې په لاندې ډول تر څېړنې لاندې نيسو :

د وخت پر اساس : دو خت په لحاظ بازار درې ډولونه لري :

1) ورځنی بازار : که د يو توکي قيمت په يوه ورځ کې د عرضې او تقاضا په اساس ټاکل کيږي دې ډول بازار ته ورځنې بازار وايي په ورځني بازار کې چې هر څومره توکي راوړل شي بايد په هماغه ورځ خرڅ شي ځکه که چيرته توکي دويمې ورځې ته پاتې شي نو بيا له منځه ځي او يا په ډېر ټيټ قيمت خرڅيږي د ساري په ډول غوښې ،ترکاري او نورو بازارونه په ورځني بازار کې د توکو عرضه محدوده وي که تقاضا لوړه شي نو قيمت پورته ځي او که تقاضا کمه شي قيمت ورسره ټيټيږي.

2) لنډمهاله بازار : دا ډول بازار د څو اونيو او مياشتو لپاره وي په دې ډول بازار کې د توکو عرضه په بيلابيلو لارو کميږي او ډيريږي په دې ډول بازار کې د توکو قيمت د لنډ مهالي عرضې او تقاضا په اساس ټاکل کيږي لکه څرنګه چې پوهيږئ په دې ډول بازار کې وخت کم وي او د توليد په عواملو کې زياتوالی نه شي راتلای نو د تقاضا زياتوالی په قيمت ډيره اغيزه لري.

3) اوږد مهاله بازار : په دې ډول بازارونو کې د توکو عرضه هر څومره چې وغواړو کمه يا ډيره کړو په دې وخت نوې کارخانې هم جوړيږي ،نوي ماشينونه او نوي تعميرونه هم جوړيدلی شي چې د څو کالو وي د دې ډول بازارونو د عرضې او تقاضا توازن د اوږد وخت لپاره وي او کوم قيمت چې وټاکل شي د

ډېروخت لپاره وي په اوږد مهاله بازار کې د توکو عرضه د قیمت تعین باندې ډېره اغیزه لري.

د ځای پر اساس د بازار ډولونه

1) سیمه ایز بازار : که د یو توکي د خرڅلاو ځای د تولید په ځای یا په نژدې سیمه کې وي دې ډول بازار ته سیمه ایز بازار وایي چې یوې ځانګړې سیمې پورې تړلی وي مثلا د کبانو بازار، ترکاري اونور د سیمه ایز بازار ځانګړتیاوې په لاندې ډول دي :

- په دې ډول بازار کې زیان منونکي توکي (شیدې، کبان، ترکاري) اخیستل او خرڅول کیږي .
- د داسې توکو اخیستل او خرڅول په کې کیږي چې د خلکو په دود دستور برابر وي .
- په دې ډول بازار کې سیمه ایز خلک د توکو اخیستل او خر څول تر سره کوي د نورو ځایو خلک په کې ګډون نه کوي .

ملي بازار : که د یو توکي اخیستل او خرڅول د یو هیواد په داخل کې ترسره کیږي نو دې ډول بازار ته ملي بازار وایي چې لاندې ځانګړتیاوې لري :

- اخیستونکی او خرڅوونکي دواړه په یوه هیواد پورې اړه لري بهرني وګړي په کې ګډون نه شي کولای او په خپل منځ کې په ازاده توګه یو بل سره ګوري د قیمت په ټاکلو کې یو له بل سره سیالي کوي .

- په دې ډول بازار کې داسې توکي اخیستل او خرڅول کیږي چې مشتریان یې کورنۍ وي .

نړیوال بازار : که د کوم توکي د اخیستلو او خرڅولو ځای ټوله نړۍ وي او نړیوال اخیستونکي او خرڅوونکي یې پیري دې ډول بازار ته نړیوال بازار وایي په دې ډول بازار کې توکو ته په ټوله نړۍ کې تقاضا شتون لري د ساري په ډول سره ،سپین زر ،تیل او نور نړیوال بازار لاندې ځانګړتیاوې لري :

- په نړیوال بازار کې پایداره او قیمتي توکي اخیستل او خرڅول کیږي .

- په نړیوال بازار کې داسې توکي اخیستل او خرڅول کیږي چې په ټوله نړۍ کې تقاضا ولري .

- په نړیوال بازار کې د بیلابیلو هیوادونو اخیستونکي او خرڅوونکي د قیمت په ټاکلو کې سیالی تر سره کوي .

د توکو په اساس د بازار ډولونه :

عمومي بازار : داسې بازار چې بیلابیل توکي په کې اخیستل او خرڅول کیږي د ساری په ډول زموږ په هیواد کې د ولسوالیو بازار ونه .

ځانګړی بازار : په ځانګړي بازار کې داسې توکي خرڅول کیږي چې یو ډول نوعیت ولري د ساري په ډول د میوې بازار، غلې بازار او نور.

نمونه يي بازار : په دې ډول بازار کې د دې پر ځای چې ټول توکي بازار ته راوړل شي یوازې د توکو نمونې راوړي په دې ډول بازار کې کرنیز او اومه مواد ډېر اخیستل او خرڅول کیږي.

درجه بندی بازار : دا ډول بازار د نمونه يي بازار پرمختللی ډول دی چې په دې ډول بازار کې د توکو نمونې ته هم اړتیا نه شته بلکې د توکو درجه بندي کوي د ساري په ډول پاک یا ناپاکه غنم، غنمې یا نری وریجې .

د سوداګرۍ په لحاظ د بازار ډولونه :

ټول پلوري: داسې بازار چې توکي په پراخه پیمانه اخلي او خرڅوي يې .

ټوک پلوري : په دا ډول بازار کې توکي په لږه پیمانه اخلي او خرڅوی چې ښه بیلګه يې زموږ او ستاسو شاوخوا هټۍ دي .

د سیالۍ پر اساس د بازار ډولونه په لاندې ډول دي:

د مکملې سیالۍ بازار : په دې ډول بازار کې د اخیستونکي او خرڅونکو شمیر ډېر وي ،د بازار په هکله پوره معلومات لري، په بازار کې په مکمله توګه سیالۍ شتون لري نو له دې کبله د یو توکي قیمت په یو وخت کې ټاکل کیږي چې لاندې ځانګړتیاوې لري :

- په دې ډول بازارکې د اخيستونکو او خرڅونکو شمير ډير وي
- اخيستونکي او خرڅوونکي ته د بازار په هکله مکمل معلومات وي .
- په دې ډول بازارکې يو ډول توکي اخيستل او خرڅول کيږي .
- اخيستونکي او خرڅوونکي په اخيستلو او خرڅوولو کې يو له بل سره سيالۍ کوي .
- په دې ډول بازا رکې د يوشي قيمت په يو وخت کې يو شان ټاکل کيږي .
- ازاده مداخله : سيالۍ هغه وخت زور نيسي چې د نوو کمپنيو داخليدل بازار ته او د زړو په وتلو هيڅ ډول پابندي نه وي او هيڅ هتيوال زيات قيمت نه شي اخيستلای.
- د توليد د وسايلو ليږد : په سيالۍ کې اړينه ده چې توليد عوامل په مکمله توګه د ليږد وړ وي د پانګې ليږد له يو ځايه بل ځای ته د مزدور ليږد له يو ځايه څخه بل ځای ته که په هر ځای کې ګټه وي موږ په اسانۍ سره وکولای شو چې ګټې ځای ته د توليد عوامل وليږدوو زموږ په عملي ژوند کې مکمل بازار شتون نه لري ځکه ددغه ټول شرايط په يو وخت کې شتون نا ممکنه دي.

نامکمله بازار : غيرمکمل بازار هغه وخت پيدا کيږي چې د اخيستونکو او خرڅوونکو شمير لږ وي په خپل منځ کې د ليدو ازادي ونه لري او نه د بازار به اړه بشپړ معلومات لري د توکو په ليږ راليږد کې خنډونه شتون ولري

اخیستونکی د توکو اخیستو په وخت کې معیار په نظر کې نه نیسي . نو له دې کبله د توکو قیمت په یو وخت کې بیلابیل وي .

د نامکمل بازار ځانګړتیاوې :

- په دې ډول بازار کې د اخیستونکو او خرڅوونکو شمیر کم وي .
- اخیستونکو او خرڅوونکو ته د بازار په اړه پوره معلومات نه لري .
- په دې بازار کې د یو توکي قیمت په یو وخت کې بیلابیل وي .
- د تولید د عواملو په لیږد بندیز : په بعضې وختونو کې حکومت د تولید په عواملو بندیز لګوي چې دهغوی تبادله په ازاده توګه نه ترسره کیږي د نامکمل بازار ډولونه په لاندې ډول دي :

I. دوجاره (Duopoly) : کله چې د توکو عرضه ددو کمپنیو په لاس وي دا ډول بازار ته دوجاره وایي هره کمپنۍ د عرضې یوه لویه برخه تهیه کوي که هغه په عرضه کې کموالي راولي نو قیمت لوړیږي او که عرضه ډیره کړي قیمت ورسره ټیټیږي .که دواړو کمپنیو د تولید شوی توکو نوعیت یو شان وي نو دې ته خالصه دوجاره وایي او که توپیر ولري نو دې ته توپیري اجاره وایي .

II. څو جاره (Oligopoly) : کله چې د یو توکي عرضه د دریو څخه تر اوو کمپنۍ تر سره کوي نو دې ډول بازار ته څو جاره وایي په څو جاره کې د یوې کمپنۍ حیثیت نسبت دوجارې ته ضعیفه وي لیکن بیا هم که په عرضه کې تغیر

راشي قېمت حتماً اغیزمن کیږي .که ټولې کمپنۍ یو توکی تولیدوي نو هغه ته خالصه څوجاره وايي او که د توکو نوعیت توپیر ولري نو هغې ته توپیر څو جاره وايي .

III. اجاره دارانه سیالۍ : کـه چیرتـه د تولیـدونکو او خرڅوونکو کمپنیو شمیر ډیر وي او هر کمپنۍ د خپل سوداګریز نښان سره بازار ته توکي عرضه کوي او د ټولو کمپنیو توکي یو له بل سره په مکمله توګه توپیر لري چې دې ډول ته اجاره دارانه سیالۍ وايي .

اجاره داري : که په یو بازار کې تولیدونکې او پلورنکې یوه کمپنۍ وي دې ډول بازار ته اجاره داري وايي د ساري په ډول په افغانستان کې بریښنا د افغانستان بریښنا شرکت په خلکو وویشي او هغه بل سیال نه لري . .چې لاندې ځانګړتیاوې لري :

- د توکو پیدا کوونکې او خرڅونکې یوه کمپنۍ وي .
- کوم شي چې پلورنکې د هغه په وړاندې سیالۍ شتون نه لري.
- د اجاره دار په خپله خوښه د توکي قیمت ټاکي .

د اجارې ډولونه په لاندې ډول دي :

طبيعي اجاره : په طبيعي لحاظ يوه سيمه د يو توكي په پيد كولو كې اجاره ولري د ساري په ډول لكه د افغانستان انار چې نوره نړۍ د افغانستان په څير انار نه لري .

قانوني اجاره : كه د يو هيواد قانون يو شخص يا ادارې ته د يو توكي د اجارې صلاحيت وركړی وي تر څو په هغه برخه كې پرمختګ وكړي د ساري په ډول د يو كتاب ليكونكي لپاره د هغه دليكلو حقوق د كتاب ليكونكي پورې اړه لري .

ټولنيزه اجاره : ځينې وخت د ټولنې د پرمختګ لپاره د يو توكي د توليد او ويش اختيار يوې ادارې ته وركول كيږي .

جوړه شوی اجاره : ځېنې وختونه يو شمير متشبثين سره راټوليږي د اجارې يو ډول جوړوي چې دې ډول اجارې ته جوړه شوې اجاره وايي د ساري په ډول د ګرمې په موسم كې د يخ فابريكو ترمنځ ډيره سيالۍ او په دغې سيالې كې د دوی زيان وي نو ټول سره راټوليږي او يو څو كارخاني چلوي .جوړې شوې اجارې لاندې ډولونه لري :

پول (pool):كله چې متشبثين يا صنعتكاران د توكي د ترلاسه كولو قيمت يو ټاكي پول ورته وايي .

كارټل (Kartel) : كه صنعت كاران يا متشبثين بازار په خپل منځ كې وويشي او هر متشبث خپل د اخيستلو او خرڅولو حد وټاكي .

ترسټ (Trust): په دې ډول کې ټولې کمپنۍ خپل انفرادي حیثیت لمنځه وړي خپل ځانونه په لویه اداره مدغموي او هغه لویه اداره ټول کار مخ ته وړي.

د بازار پراختیا : د بازار له پراختیا څخه موخه هغه سیمه ده چې د توکي اخیستل او خرڅول په کې ترسره کیږي ،د ټولو توکو د بازار پراختیا یو شان نه وي د بعضې توکو بازار پراخه او د ځینو محدود وي د بیلا بیلو توکو د بازار پراختیا په لاندې عناصرو په پورې تړلې ده :

- توکي نوعیت : هغه توکي چې ډیر پاینت او قیمتي وي د هغوی بازار هم پراخه وي د ساري په ډول تیل ،ګاز سره او سپین زر ددې برعکس هغه توکي چې ژر خرابیږي د هغوی بازار محدود وي د ساري په ډول ترکاري ،کبان او نور .
- د تقاضا نوعیت :کومو توکي ته چې تقاضا ډیره وي نو بازار یې هم پراخه وي لکه تیل اوکه د کوم توکي تقاضا یوې سیمې پورې اړه لري نو بازار یې محدود وي .
- عرضي نوعیت : د کوم توکي عرضه چې د تقاضا په اساس پورته لاړه شي نو د هغه بازار هم پراخیږي او که عرضه د تقاضا مطابق لاړه نه شي د هغه بازار محدود وي .
- د لیږد رالیږد وسایل : د بازار پراختیا تر ډیره بریده د لیږد رالیږد په وسایلو پورې اړه لري که د یو هیواد دلیږد رالیږد وسایل نوي عصري وي په

اسانۍ سره کولای شي توکي له یو ځای څخه بل ځای ته ولیږدوي چې ورسره د توکو بازار پراختیا مومي .

- امنیت : که په یو هیواد کې امنیت ښه وي د جنګ خطر نه وي نو د توکو اخیستل او خرڅول پراخه توګه ترسره کیږي چې ورسره بازار هم پراختیا مومي .
- د حکومت پالیسۍ : که حکومت د ازادې سوداګرۍ پالسۍ څخه کار واخلي د توکو په صادرولو او واردولو پابندي نه وي په دې وخت کې بازار پراختیا مومي او که حکومت په سوداګرۍ بندیز لګوي نو بیا بازار پراختیا نه مومي .
- خبرتیاوې : په تیلویزیون ،ورځپاڼو او نورو کې د توکو د خبرتیاوو په خپره ولو سره د توکو بازار پراختیا مومي .
- د تولید طریقه : کوم توکي چې په نوو او ښه وسایلو تولید شي د هغوی بازار هم پراختیا مومي .
- د تولید اندازه : کوم توکي چې په ډیره پیمانه تولیدیږي د هغوی مصارف هم کوي او تولید ډیر وي چې د ډیر تولید لپاره د بازار لټول کیږي او ورسره بازار پراختیا مومي .

د بازار توازن

Market Equilibrium

توازن هغه حالت ته ویل کیږي چې په هغې کې مخالف او موافق ځواکونه برابر وي او هغه عوامل چې تغیر راولي هغه بې اغیزې وي .په اقتصاد کې توازن په بازار کې د قیمت ټاکل دي قیمت هغه توازن دی چې عرضه او تقاضا سره برابریږي د یو توکي د قیمت په ټاکلو کې عرضه او تقاضا مرکزي رول ترسره کوي .عرضه او تقاضا دوه مخالف ځواکونه دي د قیمت په زیاتوالي سره تقاضا کمیږي او عرضه ډیریږي ،د قیمت په ټیټوالي عرضه کمیږي او تقاضا ډیریږي کله چې د یو توکي عرضه او تقاضا سره برابره شي نو دبازار توازن یا د عرضې او تقاضا توازن یې بولي د دې توازن له کبله چې کوم قیمت ټاکل کیږي دې ته متوازن قیمت (Equilibrium Price) وایي .

د عرضې او تقاضا توازن یا د قیمت ټاکل : د قیمت ټاکل نظریه د لومړي ځل لپاره مشهور اقتصاد پوه ډاکتر الفرډ مارشل وړاندې کړه د دې نظریې پر اساس د یو توکي قیمت هغه وخت ټاکل کیږي چې د توکي عرضه او تقاضا سره برابره شي د عرضې او تقاضا په برابریدو سره قیمت ټاکل کیږي ډاکتر الفرد مارشل د لاندې مثال په وسیله دا واضیح کړي دي لکه څرنګه چې د یو توکي د پرې کولو لپاره د قیچې د دواړو خواوو تر منځ توازن اړین دی همداسې د قیمت د ټاکلو لپاره هم د توکي عرضې او تقاضا باید برابره شي . د تقاضا د قانون پر اساس که قیمت لوړ شي تقاضا کمیږي او د قیمت په ټیټ والي سره تقاضا ډیریږي او د عرضې د قانون پراساس که قیمت لوړ شي عرضه هم ډیریږي او که قیمت ټیټ

شي عرضه هم کمېږي . عرضه او تقاضا دوه متضاد قوتونه دي چې يو د بل خلاف کړنه تر سره کوي د قيمت په تغير سره چې په عرضه او تقاضا کې کوم تغير راځي دواړه قوتونه هڅه کوي چې يو له بل سره هم اهنګ شي کله چې دواړه قوتونه په يوه نقطه کې يو شان فشار ولري دې نقطې ته د توازن نقطه وايي .

کولای شو په لاندې جدول کې ښه روښانه کړو :

في کيلو ګرام قيمت	د غوړويو تقاضا	د غوړيو عرضه
30 افغانۍ	6 کيلو ګرام	2 کيلو ګرام
35 افغانۍ	5 کيلو ګرام	3 کيلو ګرام
40 افغانۍ	4 کيلو ګرام	4 کيلو ګرام
45 افغانۍ	3 کيلو ګرام	5 کيلو ګرام

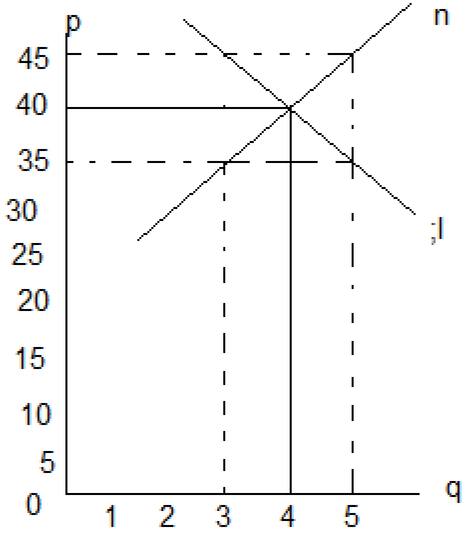

په پورتني جدول او ګراف کې تاسو ګورئ چې کله چې قیمت 35 افغاني وي نو عرضه درې کیلو ګرامه او تقاضا 5 کیلو ګرامه وي چې دلته عرضه تقاضا پر یو بل فشارونه واردوي متضاد قوتونه نه سره مساوي کیږي خو کله چې قیمت 40 افغانۍ شي د توکي تقاضا له 5 کیلو څخه څلور ته راښکته کیږي او عرضه له دریو کیلو څخه څلور کیلو ته لوړیږي چې دواړه څلور کیږي دوه متضاد قوتونه سره مساوي کیږي چې دلته د توکي قیمت ټاکل کیږي او دې حالت د عرضې او تقاضا توازن وايي.

په توازن د عرضې او تقاضاد تغیر اغیزې:

د یو توکي قیمت د عرضې او تقاضا د برابریدو په وجه ټاکل کیږي او کله چې دا توازن بر قرار نه شي نو د عرضې او تقاضا قوتونه خپلې اغیزې ښي او یو ځل

بیا توزان ټاکي لیکن ځیني وخت د عرضې او تقاضا قوتونه د تیرې نقطې پر ځای نوې نقطه ټاکي او نوی قیمت ټاکل کیږي . په توازن د عرضې او تقاضا اغیزې په لاندې ډول دي :

1. د تقاضا د تغیر اغیزې : کله چې په عرضه کې تغیر رانه شي او تقاضا تغیر وخوري ورسره متوازن قیمت تغیر خوري د تقاضا په زیاتوالي سره د تقاضا کربنه پورته ځي د تقاضا په زیاتوالي سره متوازن قیمت لوړیږي ،خو کله چې تقاضا کمه شي متوازن قیمت او خرڅلاو کمیږي چې کولای شو په ګراف کې روښانه کړو :

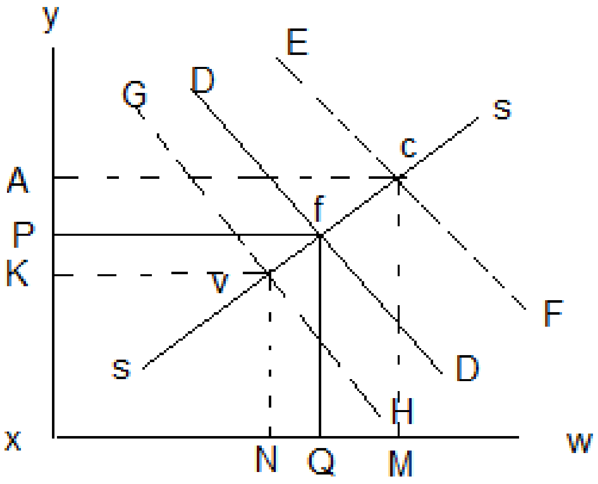

تاسو په پورتني ګراف کې دوه مستقيم خطونه د wx او xy ګورئ چې wx د عرضې مقدار او xy د تقاضا مقدار ښيي .DDد تقاضا مقدار او ssد عرضې مقدار چې دواړه د f په نقطه کې سره يو بل پرې کوي .چې همدا متوازن قيمت دی .خو کله چې عرضه پخوانۍ وي خو تقاضا کې ډيرښت راځي EFته رسيږي د عرضې خط په c کې سره پرې کوي چې له دې معلومېږي چې قيمت لوړيږي له fQخخه c M ته ځي او خر ثلاو له xQخخه xM لوړيږي .اوس که تقاضا د زياتولاي پر ځای کمه شي نو د تقاضا خط به له DD ثخه GH ته راښکته شي او د عرضې خط په v کې پرې کوي چې تقاضا د کموالي سره خرثلا هم له QX ثخه NXته راښکته کيږي .

2. د عرضې د تغير اغيزې : که تقاضا تغير ونه خوري او په عرضه کې زياتوالی راشي نو دوه ډوله اغيز لري : ۱- قيمت ټيټيږي ۲- خرثلاو مقدارلوړيږي . ددې برعکس که عرضه کمه شي قيمت لوړيږي او د خرثلاو مقدار کميږي .لاندې ګراف ته ځير شئ :

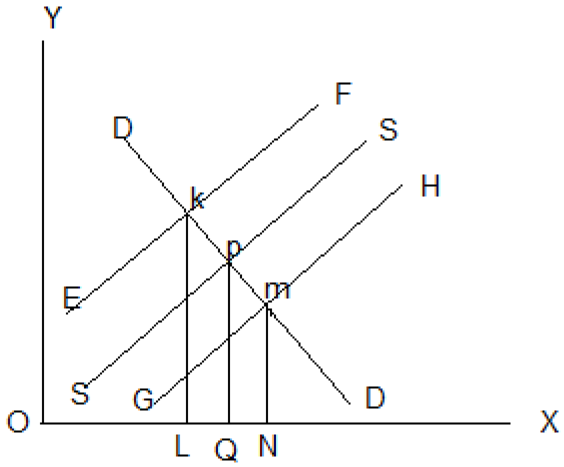

په پورتني ګراف کې تاسو ګورئ چې DDد تقاضا خط او SS د عرضې خط چې دواړه د P په نقطه کې یو بل پرې کوي او متوازن قیمت دی. اوس که تقاضا پخوانۍ وي او عرضه لوړه شي GH ته ورسیږي نو د تقاضا m نقطه کې پرې کوي چې نوی متوازن قیمت m ټاکل کیږي چې له Pڅخه کم دی خو خرڅلاو له OQ څخه ON ته لوړیږي. اوس که عرضه کمه شي نو خط له ssڅخه EF نقطې ته لوړیږي نو د تقاضا خط په k نقطه کې پرې کوي چې قیمت له p څخه k ته لوړیږي خو خرڅلاو له OQ څخه OL ته راټیټیږي.

په یو وخت کې د عرضې او تقاضا تغیر او په متوازن قیمت یې اغیز: ځینې وختونه عرضه او تقاضا په یو وخت کې تغیر غوري چې اوس موږ ګورو دغه تغیر په متوازن قیمت څومره اغیز لري چې دا اغیزې بیلابیلې بڼې لري:

○ دعرضې په نسبت تقاضا کې ډیربښت : که چیرته په عرضه او تقاضا کې په یو وخت کې ډیربښت راشي او خو دا ډیربښت د عرضې په نسبت تقاضا کې ډیر وي نو قیمت ورسره لوړیږي او خرڅلاو هم ورسره ډیربښت پیدا کوي :

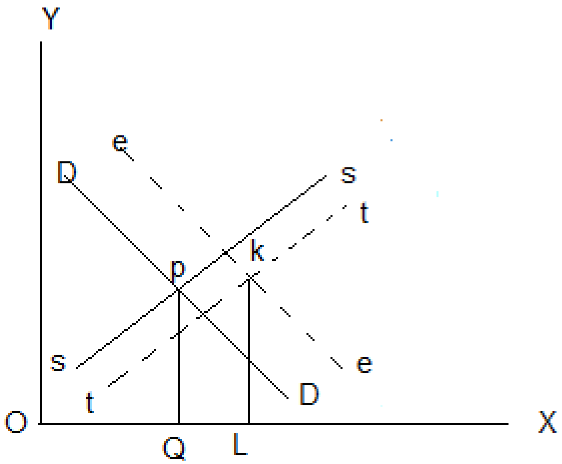

تاسو په پورتني ګراف کې ګورئ چې DD د تقاضا خط او SS د عرضې خط دی داوړه یو بل د P په نقطه کې پرې کوي چې متوازن قیمت ورته وایي اوس د عرضې نوی خط tt او د تقاضا ee دی چې د k په نقطه کې یو بل پرې کوي چې تاسو ګورئ چې د عرضې په نسبت په تقاضا کې ډیر زیاتوالی راغلی چې قیمت له P څخه لوړیږي k ته پورته کیږي او د خرڅلاو مقدار له OQ څخه OL ته لوړیږي .

○ دعرضي په نسبت تقاضا کې کم کمښت : په دې برخه کې په عرضه تقاضا کې ډېرښت راځي خو دا ډېرښت عرضې نسبت تقاضا لوړوي چې متوازن قیمت کمیږي او د خرڅلاو مقدار ډیریږي :

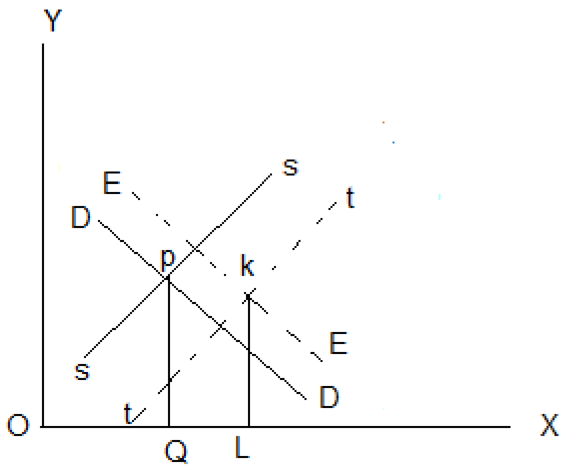

په پورتني ګراف کې وینی چې DD د تقاضا خط او ss د عرضي خط چې دواړه د p په نقطه کې یو بل پرې کوي چې متوازن قیمت دی .خو کله چې د عرضي په نسبت تقاضا کې کم کمښت راشي چې قیمت له Pڅخه را ټیټیږي k ته رسیږي چې خرڅلاو له OQ څخه LO ته لوړیږي .

- په عرضې او تقاضا کې مساوي ډېربښت : کله چې عرضه او تقاضا مساوي ډېربښت وکړي څومره چې د عرضې په ګراف کې تغير راځي په همدې مقدار د تقاضا په مقدار کې هم ډېربښت راځي او لاسته راغلی قيمت په پخواني معيار وي لاندې ګراف ته ځير شی :

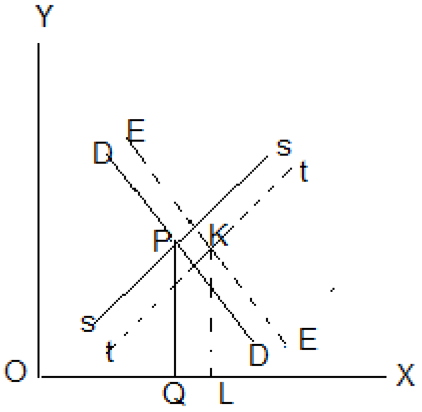

په پورتني ګراف کې تاسو ګورئ چې عرضه او تقاضا کې يو مساوي ډېربښت راغلی چې قيمت په پخواني معيار ټاکل کيږي P څخه k ليږد مومي خو په عرضه ا و تقاضا کې ډېربښت راځي OQ څخه OL ته لوړيږي.

- د عرضې په نسبت په تقاضا کې ډېر کمښت : که د يو توکي په عرضې او تقاضا کې تغير راشي خو دا تغير د عرضې په نسبت تقاضا کې ډېر کم وي په

دې وخت کې نود توکي قیمت ټیټیږي او د خر څلاو مقدار هم کمیږي لاندې ګراف ته ځیر شئ :

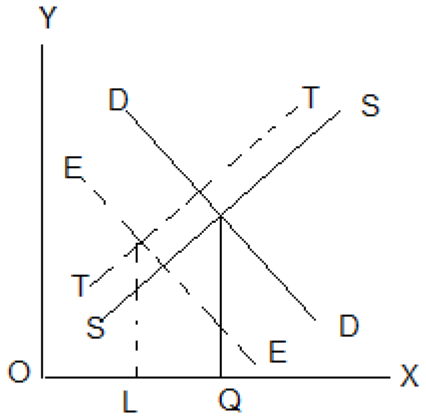

په ګراف کې تاسو وینئ چې DDد تقاضا خط او ss د عرضې خط په P یې یو بل پرې کوي او متوازن قیمت ټاکي .له دې وروسته د عرضې په نسبت تقاضا کې ډیر کمښت راځي چې نوی قیمت K ته راښکته کیږي چې ورسره د خرڅلاو مقدار له OQ څخه LO ته راښکته کیږي .

- د عرضې په نسبت تقاضا کې ډیر کمښت : که په تقاضا کې د عرضې په نسبت ډیر کمښت راشي قیمت ټیټیږي او د عرضې او تقاضا په مقدار کې هم کموالی راځي .

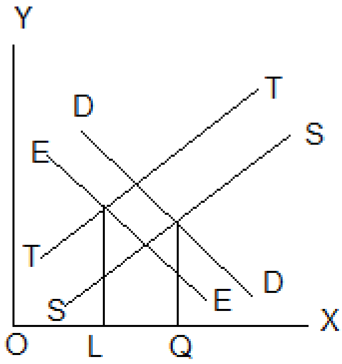

په پورتنی ګراف کې ګورئ چې د عرضې په نسبت تقاضا کې لږ کمښت راځي DD د تقاضا مقدار SS د عرضې مقدار دواړه د P په نقطه کې یو بل پرې کوي چې متوازن قیمت دی خو کله چې په عرضه کې کمښت راشي نو قیمت لوړېږي k ته رسیږي او خر خلاو له OQ شخه OL ته را ټیټیږي.

○ په عرضې او تقاضا کې مساوي کمښت : په عرضه او تقاضا کې مساوي کمښت لکه څرنګه په ګراف کې ښکاري په عرضه او تقاضا کې مساوي کمښت راشي قیمت په پخواني معیار ثاکل کیږي خو د عرضې او تقاضا پـه مقدار کې کمښت راځي .

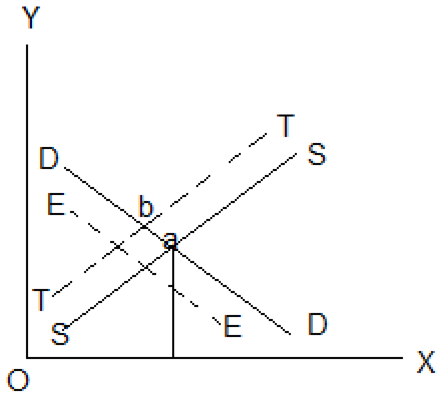

په پورتني ګراف کې ښکاري کله چې په عرضه او تقاضا کې مساوي کمښت راشي متوازن قیمت تغیر خوري دا قیمت د پخواني قیمت په معیار ټاکل کیږي یانې b قیمت د a په معیار ټاکل کیږي خو د عرضه او تقاضا په مقدار کمښت رامنځته کیږي.

اخځلیکونه

١. ایوبي کندهاری،محمدنادر،اقتصادي نظریات،صحاف نشراتي موسسه،١۴٢۴هـ ق
٢. ای ، حمید شاهد ،جزیاتي معاشیات،علمي کتاب خانه ، لاهور،2007
٣. شیخ،محمد منظور علي،کتاب معاشیات،علمي کتاب خانه،لاهور،2005
۴. حسین، خادم،ابتدایي معاشیات، راو نوید عالم، فیصل اباد ، 2002
۵. الخطیب ، دکتور محمود(رحماني ،پوهندوی مولوي محمد شریف، من مبادئ الاقتصاد الاسلامي (د اسلامي اقتصاد اساسات)،ریاض،1409 هـ ق ، 1388 ه ش
٦. دولتشاهی ، دوکتر طهما سب محسم ، مباني علم اقتصاد ، جعفر یکرنګیان ، تهران ، 1388
٧. موحد ، پوهنیار حسیب الله ، اقتصاد میکرو (خرد) کابل ، 1385 ه ش

1. http://www.rohi.af/fullstory.php?id=13636(2011)
2. http://www.investopedia.com/terms/m/microeconomics.asp (2014)
3. http://economics.about.com/cs/studentresources/f/microeconomics.htm2014
4. http://www.investorwords.com/1396/demand.html2014
5. http://en.wikipedia.org/wiki/Supply_and_demand2014
6. http://smallbusiness.chron.com/economic-definition-four-factors-production-3941.html2014
7. http://www.businessdictionary.com/definition/cost.html 2014
8. http://www.investopedia.com/terms/l/land.asp2014